

การศึกษาแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ : กรณีศึกษาวนอุทยานเขากระโดง จังหวัดบุรีรัมย์

โดย

นางสาวเมอมา ปัญญพิชญ์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพัฒนศึกษา

ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2552

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

การศึกษาแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ : กรณีศึกษาวนอุทยานเขากระโดง จังหวัดบุรีรัมย์

โดย

นางสาวณอมา ปัญญาพิชญ์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพัฒนศึกษา

ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2552

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

**A STUDY OF GUIDELINES FOR ECOTOURISM MANAGEMENT : A CASE STUDY OF
KAO KRADONG FOREST PARK BURIRAM PROVINCE**

**By
Chermar Panyapit**

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree

MASTER OF EDUCATION

Department of Education Foundations

Graduate School

SILPAKORN UNIVERSITY

2009

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุมัติให้วิทยานิพนธ์เรื่อง “ การศึกษาแนวทางการจัดการ
ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ : กรณีศึกษาวนอุทยานเขากระโดง จังหวัดบุรีรัมย์ ” เสนอโดย นางสาวณอมา ปัญญาพิชญ์
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา

.....

(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริชัย ชินะตั้งกูร)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่.....เดือน..... พ.ศ.....

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

1. รองศาสตราจารย์ ดร.คณิต เขียววิชัย
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จรีพร กาญจนการุณ
3. อาจารย์ ดร.ธีรศักดิ์ อุ๋นอารมย์เลิศ

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ

(อาจารย์ ดร.ลุย วีระนาวิน)

...../...../.....

..... กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์สมชาติ อุ๋นอัน)

...../...../.....

..... กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.คณิต เขียววิชัย)

...../...../.....

..... กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จรีพร กาญจนการุณ)

...../...../.....

..... กรรมการ

(อาจารย์ ดร.ธีรศักดิ์ อุ๋นอารมย์เลิศ)

...../...../.....

48260202 : สาขาวิชาพัฒนศึกษา

คำสำคัญ: การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

นางสาวเฉอมมา ปัญญาพิชญ์: การศึกษาแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ: กรณีศึกษาวนอุทยานเขากระโดง จังหวัดบุรีรัมย์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์: รศ.ดร.คณิต เขียววิชัย, ผศ.ดร.จूरีพร กาญจนการุณและ ดร.ธีรศักดิ์ อุ๋นอารมย์เล็ก .150 หน้า.

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความต้องการของนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับลักษณะด้านกายภาพ ด้านสังคมและด้านการจัดการ วิเคราะห์ศักยภาพและแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของวนอุทยานเขากระโดง จังหวัดบุรีรัมย์ โดยใช้วิธีวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) และวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยใช้วิธีการสุ่มแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) ได้กลุ่มตัวอย่างเป็นนักท่องเที่ยวจำนวน 400 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม (Questionnaire) และใช้การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) จากตัวแทนภาครัฐและภาคเอกชน/ชุมชน จำนวน 10 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติพื้นฐานและการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยนำเสนอในรูปแบบการบรรยายความเรียง

ผลการวิจัยพบว่า

1. การศึกษาความต้องการของนักท่องเที่ยว

ด้านกายภาพ นักท่องเที่ยวมีความต้องการให้ฟื้นฟูสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติให้มีความอุดมสมบูรณ์และเป็นธรรมชาติอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.48$) ด้านสังคมต้องการที่จะแจ้งเจ้าหน้าที่หากพบร่องรอยการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ($\bar{X} = 4.51$) และด้านการจัดการต้องการให้มีห้องน้ำสะอาดจุดท่องเที่ยวอย่างเพียงพอ ($\bar{X} = 4.58$) อยู่ในระดับมากที่สุด

2. การวิเคราะห์ศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวนอุทยานเขากระโดง จังหวัดบุรีรัมย์

ด้านกายภาพ พบว่า การเดินทางมีความสะดวกสบาย ท่องเที่ยวได้ทุกฤดู แต่มีข้อจำกัดในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวภายในวนอุทยาน เขากระโดง สำหรับนักท่องเที่ยวที่มากับรถทัวร์ไม่สามารถขับรถขึ้นไปบนเขาได้โดยเฉพาะผู้สูงอายุ สุขภาพร่างกายไม่แข็งแรง ไม่สามารถเดินขึ้นไปท่องเที่ยวได้ เนื่องจากไม่มีรถรับส่งขึ้นลงเขา ด้านสังคม พบว่า โอกาสในการพบปะนักท่องเที่ยวกลุ่มอื่นในช่วงเทศกาล วันหยุดมีมาก พบร่องรอยผลกระทบและพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยว คือ การทิ้งขยะ การนำหินลอยน้ำออกจากพื้นที่ การขีดเขียนตามศาลาต่าง ๆ การดื่มสุรา ทะเลาะวิวาท การขับรดสวนทาง เป็นต้น ด้านการจัดการ พบว่า มีสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็นพื้นฐานให้บริการนักท่องเที่ยวที่เหมาะสม และสิ่งอำนวยความสะดวกที่ควรพัฒนา/ปรับปรุง คือ สวนสาธารณะเขากระโดง ร้านอาหาร ห้องน้ำ ห้องสุขา ป้ายต่าง ๆ ใ้กฎระเบียบ การตรวจราดูแลของเจ้าหน้าที่และป้ายต่าง ๆ ควบคุมนักท่องเที่ยว และไม่มีกรจำกัดปริมาณนักท่องเที่ยว

3. แนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวนอุทยานเขากระโดง

ด้านกายภาพ ส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการระดับท้องถิ่น และส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืนโดยการจัดกระบวนการฟื้นฟูความสมบูรณ์ของพื้นที่ป่า รวมถึงปรับปรุงภูมิทัศน์โดยคำนึงถึงความกลมกลืนกับสภาพธรรมชาติ ด้านสังคม ส่งเสริมให้เกิดกิจกรรมที่จะนำไปสู่การเรียนรู้และร่วมกิจกรรมระหว่างนักท่องเที่ยวที่ส่งเสริมความรู้ การอนุรักษ์และช่วยกันดูแลรักษาสภาพธรรมชาติ สร้างเครือข่ายระหว่างนักท่องเที่ยว ชุมชนและหน่วยงานภาครัฐ ด้านการจัดการ ให้ชุมชนเข้ามาดำเนินการเก็บค่าบริการห้องน้ำ ห้องสุขา เพื่อนำรายได้ไปพัฒนาและรักษาความสะอาด จัดทำป้ายและปรับปรุงป้ายต่าง ๆ ให้ชัดเจน สวยงาม ร้านอาหารปรับปรุงให้สะอาด ถูกหลักอนามัย ควรมีรายการอาหารพื้นบ้านที่ใช้ผลิตผลจากป่าเขากระโดง ควรจัดสร้างศูนย์บริการนักท่องเที่ยวเพื่อให้บริการด้านข้อมูลต่าง ๆ ประชาสัมพันธ์โปรแกรมการท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวทราบล่วงหน้าและมีกฎระเบียบในการเก็บผลผลิตจากป่าและพืชสมุนไพร

ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2552

ลายมือชื่อนักศึกษา.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ 1..... 2..... 3.....

48260202 : MAJOR DEVELOPMENT EDUCATION

KEYWORD : ECOTOURISM

CHARMAR PANYAPIT: A STUDY OF GUIDELINES FOR ECOTOURISM MANAGEMENT: A CASE STUDY OF KAO KRADONG FOREST PARK, BURIRAM PROVINCE. THESIS ADVISOR: ASSOC.PROF. KANIT KEAWVICHAI,Ph.D., THIRASAK UNAREOMLERT, Ph.D., ASST. PROF. JUREEPORN KANJANAKAROON,Ph.D. 150 pp.

The objectives of this research were to study the needs of the tourists concerning the physical, social and managerial aspects and to analyze the potentials of ecotourism and guidelines for ecotourism management in Kao Kradong Forest Park, Buriram Province. The qualitative research method and survey research method were employed in this study. The accidental sampling method was used with the sampling group of 400 tourists. The tools for this research were questionnaire and focus group discussion from 10 persons as representatives for governmental and private/community sectors. The data were analyzed using basic statistics and content analysis. The data were presented in the form of essay description.

The results of this research were as follows:

1. The needs of the tourists

In terms of physical aspect, the tourists demanded the restoration of the natural environment to become prosperous and natural at the highest level ($\bar{X} = 4.48$) In terms of social aspect, they demanded the notification to the officers of traces of natural destruction at the highest level ($\bar{X} = 4.51$). In terms of managerial aspect, they demanded a large number of clean toilets at tourist spots at the highest level ($\bar{X} = 4.58$).

2. Analysis of the potentials of ecotourism and guidelines for ecotourism management in Kao Kradong Forest Park, Buriram Province

In terms of physical aspect, the journey was convenient. People could travel in all seasons. There still was a limitation in reaching some places in Kao Kradong Forest Park for tourists coming by tour bus. They could not ride up to the top of the mountain, especially the elderly who were weak in health. They could not walk up because there was no shuttle bus uphill and downhill. In terms of social aspect, it was found that there were many opportunities for tourists to meet other groups of tourists during festival or holiday. There were traces of inappropriate effects and behaviors of tourists, namely, throwing garbage, taking floating stones out, writing on the pavilions, alcohol drinking, fighting, and driving in opposite direction. In terms of managerial aspect, there were basic necessary facilities to serve the tourists appropriately. The facilities which should be developed/improved were Kao Kradong Public Park, restaurants, bathrooms, toilets, and signposts. Other things to be improved were enforcement of regulations, security patrol and signposts, controlling the tourists and unlimited number of tourists.

3. The guidelines for ecotourism management in Kao Kradong Forest Park, Buriram Province

In terms of physical aspect, the community should be encouraged to participate in the bus service management and to promote sustainable ecotourism by providing the prosperity rehabilitation procedures of forest area including improving landscape by considering the harmony with the natural condition. In terms of social aspect, there should be activities which could lead to learning and participation in activities among tourists to enhance knowledge, reservation and conservation of natural condition. There should be network among tourists, community and governmental sectors. In terms of managerial aspect, the community should collect the bathroom and toilet fare to develop and keep them clean. Signposts should be made and improved to be clear and beautiful. Restaurants should be improved so that they were clean and provided healthy food. There should be local dish made from produces in Kao Kradong Forest Park. There should be centers to provide service to tourists in other kinds of information. The trip programs should be announced to tourists earlier and there should be regulations on collecting produces and herbs from the forest.

Department of Education Foundations Graduate School, Silpakorn University Academic Year 2009
Student's Signature.....
Thesis Advisors' Signature 1.....2.....3.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ เรื่อง การศึกษาแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ : กรณีศึกษาวนอุทยานเขากระโดง จังหวัดบุรีรัมย์ ได้ดำเนินการจัดทำจนเสร็จสิ้นลงได้ด้วยดี การศึกษาค้นคว้า การสร้างเครื่องมือ การเก็บรวบรวมข้อมูล รวมทั้งการเขียนรายงานเสร็จสมบูรณ์ได้เพราะได้รับคำแนะนำ ความช่วยเหลือ ตลอดจนการตรวจแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ของวิทยานิพนธ์จากอาจารย์และผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่าน ผู้วิจัยต้องขอกราบขอบพระคุณอาจารย์และผู้เกี่ยวข้องทุกท่านด้วยความซาบซึ้งในน้ำใจดังนี้

รศ.ดร.คณิต เขียววิชัย อาจารย์ ดร.ธีรศักดิ์ อุ๋นอารมย์เลิศ และ ผศ.ดร.จรีพร กาญจนการุณ อาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ ที่ได้ให้การดูแล ให้คำปรึกษา ข้อคิดเห็นและคำแนะนำ ตลอดจนการตรวจแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ของวิทยานิพนธ์จนถูกต้องสมบูรณ์ อาจารย์ ดร.ลุยง วีระนาวิน ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ผศ.สมชาติ อุ๋น ผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้คำแนะนำ ข้อคิดเห็นและแก้ไขเพิ่มเติมจนวิทยานิพนธ์มีความสมบูรณ์ถูกต้องที่สุด อาจารย์ ดร.สรกฤษ มณีวรรณ อาจารย์กระพัน ศรีงาน และอาจารย์รุ่งรัตน์ หัตถกรรม ช่วยตรวจเครื่องมือในการวิจัย คุณฐิติพงศ์ พิรุณ ผู้อำนวยการศูนย์การท่องเที่ยว กีฬา และนันทนาการจังหวัดบุรีรัมย์ เอื้อเฟื้อสถานที่ในการดำเนินการสนทนากลุ่ม คุณธรรณพ ฌรงค์ หัวหน้าวนอุทยานเขากระโดง คุณอุตร ดอกพิกุล ที่อำนวยความสะดวกในการเก็บข้อมูล และคุณนรินทร์ ไชยวรรณ เอื้อเฟื้อภาพประกอบ นอกจากนี้ผู้วิจัยขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิ ตลอดจนสถาบันการศึกษาหน่วยงานต่าง ๆ ที่ผู้วิจัยนำมาใช้ในงานวิทยานิพนธ์ไว้ ณ ที่นี้ด้วย

วิทยานิพนธ์นี้หากมีโอกาสเผยแพร่ไปสู่สาธารณชน หน่วยงาน สถาบันการศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อันจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษา ผู้วิจัยขอมอบความดีอันนี้ให้กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการทำงานวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ทุกท่าน

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญตาราง	ฅ
สารบัญภาพประกอบ.....	ญ
บทที่	
1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	3
ขอบเขตการวิจัย	3
นิยามศัพท์เฉพาะ	3
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	4
2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง.....	5
แนวคิดเกี่ยวกับกิจกรรมนันทนาการ.....	6
แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	16
แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม	39
ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	41
กรอบแนวคิดการวิจัย.....	49
3 ระเบียบวิธีวิจัย.....	50
การวิจัยเอกสาร	50
การวิจัยเชิงสำรวจ	51
สนทนากลุ่ม	55
4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	57
ตอนที่ 1 การศึกษาความต้องการด้านการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว.....	57
ตอนที่ 2 การวิเคราะห์ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.....	70
ตอนที่ 3 แนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.....	90

บทที่	
5	สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ..... 95
	สรุปผลการวิจัย 95
	การอภิปรายผลการวิจัย..... 98
	ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้..... 105
	ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป..... 106
	บรรณานุกรม..... 107
	ภาคผนวก 112
	ภาคผนวก ก รายชื่อผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ 113
	ภาคผนวก ข แบบสอบถามที่ใช้ในการวิจัย..... 115
	ภาคผนวก ค หนังสือขอความอนุเคราะห์ในการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ และหนังสือขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล 124
	ภาคผนวก ง รายชื่อผู้ร่วมสนทนากลุ่ม 129
	ภาคผนวก จ บริบทวนอุทยานเขากระโดง..... 131
	ประวัติผู้วิจัย 150

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1	กิจกรรมจำแนกตามวัตถุประสงค์ พื้นที่และรูปแบบ 13
2	กิจกรรมการท่องเที่ยวธรรมชาติ ชื่นชมธรรมชาติและผจญภัย จำแนกตาม วัตถุประสงค์ พื้นที่ ขนาด รูปแบบและผลกระทบ 32
3	กิจกรรมการท่องเที่ยวประวัติศาสตร์ จำแนกตามวัตถุประสงค์ พื้นที่ ขนาด รูปแบบและผลกระทบ 35
4	กิจกรรมการท่องเที่ยวที่น่าจะจัดกระบวนการ จำแนกตามวัตถุประสงค์ พื้นที่ ขนาด รูปแบบและผลกระทบ 37
5	สถิตินักท่องเที่ยววนอุทยานเขากระโดง จังหวัดบุรีรัมย์ ในรอบ 12 เดือน 52
6	แสดงจำนวนและร้อยละข้อมูลทั่วไป ประสิทธิภาพในการไปเยือนและ การใช้ประโยชน์ด้านนันทนาการของนักท่องเที่ยว 57
7	แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับความต้องการ ด้านกายภาพ ด้านสังคมและด้านการจัดการของนักท่องเที่ยว 66
8	ข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ วนอุทยานเขากระโดง 69
9	กิจกรรมหลักและกิจกรรมเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ 1 80
10	กิจกรรมหลักและกิจกรรมเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ 2 82
11	กิจกรรมหลักและกิจกรรมเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ 3 83
12	กิจกรรมหลักและกิจกรรมเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ 4 84
13	กิจกรรมหลักและกิจกรรมเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ 5 85
14	กิจกรรมหลักและกิจกรรมเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ 6 86
15	กิจกรรมหลักและกิจกรรมเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ 7 87
16	กิจกรรมหลักและกิจกรรมเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ 8 88
17	กิจกรรมหลักและกิจกรรมเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ 9 89

สารบัญภาพประกอบ

ภาพที่	หน้า
1 เส้นทางเข้าและสภาพถนนภายในวนอุทยานเขากระโดง.....	71
2 สภาพธรรมชาติและปากปล่องภูเขาไฟ วนอุทยานเขากระโดง.....	73
3 ร่องรอยขยะและต้นผักหวานในป่าเขากระโดง	74
4 ศาลาจำหน่ายดอกไม้รูปเทียน ร้านอาหารและห้องน้ำ ห้องสุขา.....	76
5 ป้ายแจ้งกฎระเบียบ ป้ายบอกทาง ป้ายห้ามและป้ายสื่อความหมาย	77
6 มอส เฟิร์น ไส้คนส์และพันธุ์ไม้ที่พบเห็นตามเส้นทางศึกษาธรรมชาติ	80
7 หินภูเขาไฟและบริเวณธารลาวา.....	82
8 นกน้ำและนกป่าที่พบในวนอุทยานเขากระโดง	83
9 พันธุ์ไม้และดอกไม้ในวนอุทยานเขากระโดง.....	84
10 พระสุภัทรบพิตร รอยพระพุทธรบาทจำลองและพระพุทธรูปประจำวันเกิด	85
11 การจัดงานประเพณีขึ้นเขากระโดง พิธีกวนข้าวทิพย์และตักบาตรเทโวโรหณะ พระสงฆ์เดินลงทางบันไดนาคราชเพื่อรับบิณฑบาตข้าวสาร อาหารแห้งจากประชาชน.....	86
12 นักท่องเที่ยวเล่นชิงช้าเลื่อน เช่าเรือถีบและเล่นน้ำบริเวณอ่างเก็บน้ำวุฒิสวัสดิ์	87
13 สถานที่กางเต็นท์บริเวณอ่างเก็บน้ำวุฒิสวัสดิ์.....	88
14 เส้นทางแข่งขันจักรยานเสือภูเขาและจักรยานท่องเที่ยวที่จักรยานรอบบริเวณ อ่างเก็บน้ำวุฒิสวัสดิ์	89
15 แผนที่แสดงที่ตั้งวนอุทยานเขากระโดง จังหวัดบุรีรัมย์.....	133
16 เนินเขากระโดง เขาใหญ่และแหล่งต้นน้ำภายในวนอุทยานเขากระโดง.....	136
17 หิน Scoria มีรูพรุน ลอยน้ำได้	137
18 ผลมะกอกโคก ดอกกระเจียว ผักหวาน และเห็ดชนิดต่าง ๆ.....	139
19 ปราสาทเขากระโดงและรอยพระพุทธรบาทจำลอง	142
แผนภาพที่	หน้า
1 กรอบแนวคิดการวิจัย	49
2 เส้นทางศึกษาธรรมชาติวนอุทยานเขากระโดง ระยะทางโดยรวม 6,800 เมตร.....	81

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันทรัพยากรธรรมชาติถูกนำมาใช้เพื่อสนองความต้องการของมนุษย์ คือ การใช้ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการศึกษาหาความรู้ เพื่อการท่องเที่ยวและพักผ่อนหย่อนใจหรือ กล่าวอีกนัยหนึ่งว่าการใช้ทรัพยากรเพื่อการนันทนาการ (ไพฑูรย์ จันทรา 2546 : 1) พื้นที่ป่าธรรมชาติถือเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สำคัญ ซึ่งได้แก่ อุทยานแห่งชาติ วนอุทยาน เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เขตห้ามล่าสัตว์ป่า สวนพฤกษศาสตร์ สวนรุกขชาติและยังรวมไปถึงพื้นที่ ต้นน้ำ พื้นที่ชายหาด ชายฝั่ง เกาะแก่ง และอื่น ๆ ที่ได้รับการประกาศเป็นพื้นที่อนุรักษ์ตามกฎหมายอีกจำนวนมาก แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติจึงได้รับความสนใจและเข้าไปใช้ประโยชน์เพื่อนันทนาการอย่างมากทำให้เกิดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติจำนวนมาก โดยขาดการจัดการดูแลอย่างเหมาะสมได้ก่อให้เกิดปัญหาความเสื่อมโทรมและไม่ยั่งยืนอย่างรุนแรงทำให้ทรัพยากรธรรมชาติอยู่ในภาวะเสื่อมโทรมส่งผลกระทบต่อสมดุลของระบบนิเวศ และความหลากหลายทางชีวภาพ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2549) ประเทศไทยมีแหล่งท่องเที่ยวซึ่งเป็นที่นิยมทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีคุณค่าแก่การอนุรักษ์ มีระบบนิเวศที่หลากหลาย (วิมล จิโรจพันธุ์และคณะ 2548 : 74) ปัจจุบันการท่องเที่ยวในประเทศไทยได้มีการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยว ซึ่งถือว่าเป็นอุตสาหกรรมภาคบริการที่สร้างผลประโยชน์ต่อระบบเศรษฐกิจและสังคมของประเทศเป็นมูลค่ามหาศาล นอกจากการท่องเที่ยวจะมีบทบาทในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและนำความเจริญมาสู่ท้องถิ่นแล้ว ในด้านเศรษฐกิจยังก่อให้เกิดรายได้จากการท่องเที่ยวมากกว่า 3 แสนล้านบาทต่อปี แนวโน้มการเดินทางท่องเที่ยวภายในประเทศของคนไทยคาดว่าจะเพิ่มขึ้นทุกปี (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย 2544 อ้างถึงในวัฒนาพร สุภายา 2545 : 1) แต่ในทางตรงกันข้ามการเติบโตของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวกลับทำให้สภาพแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวและภาพพจน์ของการท่องเที่ยวต่อชุมชนท้องถิ่นลดถอยลง ในการจัดการท่องเที่ยวแต่ละแห่งมักประสบปัญหาที่สวนทางกันระหว่างการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคมกับการพัฒนาอยู่เสมอ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย 2542 : 1-1) จากปัญหาดังกล่าวจึงเกิดกระแสการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างการพัฒนาและการอนุรักษ์ รูปแบบการ

ท่องเที่ยวที่มีระบบการจัดการที่กล่าวถึงมากที่สุด คือ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นการท่องเที่ยวในพื้นที่ธรรมชาติและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศที่ต้องมีการให้ความรู้กับนักท่องเที่ยวในการอนุรักษ์และเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน (ชูเกียรติ นพเกตุ ม.ป.ป. : 145-146) ภายใต้กระแสการท่องเที่ยวเชิงนิเวศหรือการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อระบบนิเวศที่ได้รับความนิยมต่อนักท่องเที่ยวมีจิตสำนึกต่อการอนุรักษ์ธรรมชาติเป็นระยะเวลาที่นานปีที่ผ่านมา (ปรีชญานันท์ นักพ่อน 2547 : 1) วนอุทยานเป็นพื้นที่ธรรมชาติที่มีทรัพยากรการท่องเที่ยวเหมาะสำหรับการพักผ่อนหย่อนใจและเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ที่ควรอนุรักษ์และได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวทำให้มีจำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น

วนอุทยานเขากระโดง จังหวัดบุรีรัมย์ ถือเป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สำคัญของจังหวัดและในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบสูงและเนินเขา สภาพป่าเป็นป่าแดงหรือป่าเต็งรัง เขากระโดงเป็นหนึ่งในภูเขาไฟหลายแห่งในประเทศไทยที่ยืนตัวแล้วเป็นเนินเขา ที่เกิดจากการทับถมของเศษหินภูเขาไฟที่พ่นปะทุออกมาทางทิศตะวันออกและตะวันตก เป็นแหล่งต้นน้ำเล็กๆ กระจายประมาณ 10 แห่ง ในฤดูฝนพื้นที่ป่ามีพืชล้มลุกขึ้นอย่างหนาแน่นจะพบดอกกระเจียว ซึ่งสามารถนำมารับประทานได้ รวมถึงผักอื่น ๆ เช่น ผักหวาน ผักอีหนู ดอกดิน สลัด ผักเปราะ กระจง โคน ผักแว่น นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งที่มีเห็ดจำพวกที่สามารถนำมาปรุงอาหารได้มากมาย หลายชนิด ก่อให้เกิดรายได้ต่อชุมชนอย่างมาก และยังมีส่วนที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจอื่น ๆ อีก เช่น พระพุทธรูปจำลอง ปราสาทเขากระโดงซึ่งตั้งอยู่บนปากปล่องภูเขาไฟ พระสุภัทรบพิตรองค์ใหญ่ประดิษฐานอยู่บนเขากระโดง ปากปล่องภูเขากระโดงและอ่างเก็บน้ำภูมิสวัสดิ์ และพื้นที่บริเวณโดยรอบวนอุทยานเขากระโดงส่วนใหญ่จะถูกกันหรือวางแผนเป็นพื้นที่ของศูนย์ราชการและบางส่วนมีประชาชนบุกรุกเข้าไปใช้ประโยชน์ และยังมีสำนักสงฆ์วัดเขากระโดง ซึ่งร่วมใช้พื้นที่สำหรับประกอบพิธี ประเพณีและกิจกรรมสำคัญของจังหวัดบุรีรัมย์ เช่น พิธีสวดชะตาเมือง พิธีตักบาตรเทโวโรหณะ พิธีกวนข้าวทิพย์และพิธีกินข้าวพาสแดง วนอุทยานเขากระโดงเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จึงได้จัดทำแผนแม่บทการจัดการพื้นที่ระยะ 5 ปี (พ.ศ.2550-2554) และกำหนดพันธกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ ส่งเสริม สนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการพื้นที่ จากสถิตินักท่องเที่ยววนอุทยานเขากระโดง ปี 2551 พบว่าจำนวนนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยว วนอุทยานเขากระโดงลดลงจากปี 2550 จำนวน 29,153 คน จากการศึกษาและรวบรวมข้อมูลในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวนอุทยานเขากระโดง ผู้วิจัยในฐานะที่ศึกษาสาขาวิชาพัฒนศึกษา จึงเห็นความสำคัญในการศึกษาแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ วนอุทยานเขากระโดง จังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อต้องการหาแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่

เกิดจากความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ชุมชนและส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะมีแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่สอดคล้องกับศักยภาพของวนอุทยานเขากระโดง สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวและสร้างความประทับใจให้นักท่องเที่ยวมีปริมาณเพิ่มมากขึ้นภายใต้การจัดการพื้นที่ที่เหมาะสมตามหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความต้องการด้านการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว เกี่ยวกับลักษณะด้านกายภาพ ด้านสังคมและด้านการจัดการของวนอุทยานเขากระโดง จังหวัดบุรีรัมย์
2. เพื่อวิเคราะห์ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษาวนอุทยานเขากระโดง จังหวัดบุรีรัมย์
3. เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษาวนอุทยานเขากระโดง จังหวัดบุรีรัมย์

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ มุ่งศึกษาเพื่อศึกษาแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศกรณีศึกษาวนอุทยานเขากระโดง จังหวัดบุรีรัมย์ ด้านกายภาพ ด้านสังคมและด้านการจัดการ รวมถึงกิจกรรมนันทนาการและการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

นิยามศัพท์เฉพาะ

เพื่อให้เกิดความเข้าใจตรงกัน ผู้วิจัยจึงได้กำหนดคำนิยามขอบเขตและความหมายของคำศัพท์เฉพาะ สำหรับการวิจัยในครั้งนี้ ดังนี้

1. วนอุทยาน (Forest Park) หมายถึง สถานที่ในป่าที่มีทิวทัศน์สวยงาม เช่น มีน้ำตก หน้าผา หมู่ไม้ที่สวยงาม มีธรรมชาติที่เหมาะสมสำหรับการพักผ่อนหย่อนใจ มีเนื้อที่ขนาดเล็กกว่าอุทยานแห่งชาติ
2. วนอุทยานเขากระโดง หมายถึง พื้นที่ป่าตามพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 ที่รัฐจัดไว้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของประชาชน ตั้งอยู่ที่ตำบลเสม็ด ตำบลอิสาน และตำบลสวายจิก อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งนอกจากมีสถานะเป็นวนอุทยานแล้ว พื้นที่ดังกล่าวได้ถูกประกาศให้เป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่าเขากระโดงและพื้นที่ป่าอารของชาติ มีลักษณะเด่น คือ เป็นภูเขาไฟที่เย็นตัวลงแล้ว มีปราสาทเขากระโดง และยังเป็นแหล่งอาหารของชุมชน ฯลฯ เป็นพื้นที่มีทรัพยากรการท่องเที่ยวอันควรอนุรักษ์ไว้เพื่อเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจและเป็นแหล่งค้นคว้าศึกษาหาความรู้ของประชาชนทั่วไป

3. นักท่องเที่ยว หมายถึง นักท่องเที่ยวในวนอุทยานเขากระโดง ที่เดินทางมายังวนอุทยานเขากระโดง เป็นการชั่วคราว เพื่อทำการศึกษาหาความรู้และประกอบกิจกรรมนันทนาการ

4. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) หมายถึง การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในวนอุทยานเขากระโดง ซึ่งเป็นแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยว ที่สร้างความพึงพอใจ มีกระบวนการเรียนรู้ให้ประสบการณ์กับนักท่องเที่ยว ภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่นและเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

5. ชุมชน หมายถึง ประชาชนหรือองค์กรที่จัดตั้งอย่างเป็นทางการ ในตำบลเสม็ดและตำบลอิสาน อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์

6. ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ วนอุทยานเขากระโดง หมายถึง ความสามารถของพื้นที่หรือชุมชนท้องถิ่นในวนอุทยานเขากระโดง ซึ่งสามารถรองรับปริมาณนักท่องเที่ยวและกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวซึ่งเกิดขึ้นแล้วส่งผลกระทบต่อทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตของชุมชนน้อยที่สุด

7. ช่วงชั้น โอกาสด้านนันทนาการ หมายถึง การจำแนกพื้นที่นันทนาการเพื่อใช้เป็นแนวทางในการจัดการพื้นที่ที่มีรูปแบบแตกต่างกันตามลักษณะศักยภาพของพื้นที่บนพื้นฐานของลักษณะทางกายภาพ ลักษณะทางสังคม และลักษณะการจัดการด้านการท่องเที่ยว

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบความต้องการของนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับลักษณะด้านกายภาพ ด้านสังคมและด้านการจัดการของวนอุทยานเขากระโดง จังหวัดบุรีรัมย์

2. ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวนอุทยานเขากระโดง จังหวัดบุรีรัมย์

3. มีแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวนอุทยานเขากระโดง จังหวัดบุรีรัมย์

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง การศึกษาแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษาวนอุทยานเขากระโดง จังหวัดบุรีรัมย์ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นพื้นฐานและแนวทางการวิจัย ซึ่งแบ่งสาระสำคัญดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับนันทนาการ
 - 1.1 ความหมายของนันทนาการ
 - 1.2 ช่วงชั้นโอกาสนันทนาการ (Recreation Opportunity Spectrum)
 - 1.3 รูปแบบกิจกรรมนันทนาการในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ
2. แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
 - 2.1 ความหมายของการท่องเที่ยว
 - 2.2 ประเภทของการท่องเที่ยว
 - 2.3 ทรัพยากรการท่องเที่ยว
 - 2.4 ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
 - 2.5 องค์ประกอบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
 - 2.6 กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
3. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
 - 3.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม
 - 3.2 แนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วม
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 4.1 งานวิจัยในประเทศ
 - 4.2 งานวิจัยต่างประเทศ

1. แนวคิดเกี่ยวกับกิจกรรมนันทนาการ

1.1 ความหมายของนันทนาการ

ความหมายของนันทนาการ (Recreation) ได้มีผู้นำเสนอแนวคิดไว้หลากหลายประเด็น ดังนี้

สมบัติ กาญจนกิจ (2535 : 29) ได้ให้ความหมายไว้ว่า นันทนาการประกอบด้วยกิจกรรมหรือประสบการณ์ในช่วงเวลาว่าง โดยเข้าร่วมด้วยความสมัครใจเพื่อก่อให้เกิดความพึงพอใจ ความสุขใจและแรงความคิดสร้างสรรค์ รวมทั้งเพื่อให้บุคคลได้คุณค่าทางสังคม พัฒนาทางอารมณ์ที่เกี่ยวข้อง

คุณ จีระเดชากุล (2546 : 9) ได้กล่าวว่า นันทนาการมาจากคำศัพท์ในภาษาละตินคำว่า Recreation ซึ่งมีความหมายว่า ทำให้สดชื่นและการได้กลับคืนมาดังเดิม ปกติแล้วคำว่านันทนาการมักจะใช้กันในแง่ของกิจกรรมในช่วงเวลาต่าง ๆ ที่ไม่มีเรื่องของงานมาเกี่ยวข้อง คนในยุคก่อนเข้าใจความหมายของนันทนาการว่าเป็นกิจกรรมที่มีผลให้ผู้เข้าร่วมเกิดความ สุข ความพอใจและช่วยเสริมสร้างร่างกายและจิตใจให้สดชื่นแจ่มใสและมีพลังสามารถที่จะปฏิบัติภารกิจใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สุรเชษฐ์ เศรษฐมาศ (2547 : 13) ได้ให้ความหมายว่า นันทนาการ เป็นคำที่คนเรามักจะใช้กันอย่างกว้างขวาง โดยอาจไม่ทราบความหมายที่แท้จริงของมันและแม้แต่นักทฤษฎีในวงการด้านนันทนาการหรือสาขาที่เกี่ยวข้องก็ยังให้ความหมายที่แตกต่างกันออกไป ที่มาของ คำ ๆ นี้มาจากภาษาละติน คือคำว่า “recreate” ซึ่งแปลว่า สร้าง หรือทำให้เกิดใหม่ หรือทำให้สดชื่นแจ่มใส และมีความหมายรวมไปถึงการกระทำใด ๆ ที่มีผลต่อความสดชื่นแจ่มใสของสุขภาพร่างกายหรือจิตใจ

กล่าวโดยสรุป นันทนาการ เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้ใช้เวลาในทางสร้างสรรค์ได้รับคุณค่าทางสังคม พัฒนาอารมณ์ เกิดความสุขความพึงพอใจ เกิดความคิดสร้างสรรค์ และรวมไปถึงการกระทำใด ๆ ที่ช่วยเสริมสร้างสุขภาพ ร่างกายและจิตใจให้สดชื่นแจ่มใส โดยได้รับความพึงพอใจทันทีทันใดและต่อเนื่องในเวลาถัดมาด้วย พร้อมทั้งจะกลับไปสู่ภารกิจการทำงานอีกครั้ง

1.2 ช่วงชั้นโอกาสด้านนันทนาการ (Recreation Opportunity Spectrum: ROS)

หลักการช่วงชั้นโอกาสด้านนันทนาการ

เมื่อพิจารณาถึงโอกาสในการประกอบกิจกรรมนันทนาการแล้ว คนส่วนใหญ่มักเลือกที่จะประกอบกิจกรรมนันทนาการในพื้นที่ที่สามารถตอบสนองต่อความต้องการที่ตนปรารถนา ดังนั้น จึงเป็นหน้าที่ของนักจัดการพื้นที่นันทนาการให้เหมาะสมเพื่อตอบสนองความต้องการเหล่านั้นภายใต้

เงื่อนไขของสภาพพื้นที่ ลักษณะของทรัพยากรและรูปแบบกิจกรรมนันทนาการ ช่วงชั้นโอกาสด้านนันทนาการ (ROS) จึงเป็นเครื่องมือสำคัญประการหนึ่งในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเพื่อให้ได้ประสบการณ์ตามที่กำหนดไว้ แนวคิดนี้ได้เริ่มพัฒนาตั้งแต่ปี ค.ศ.1979 โดย Clark and Stankey ซึ่งมีจุดมุ่งหมายในการสำรวจและจำแนกพื้นที่นันทนาการออกเป็นประเภทต่าง ๆ ที่ให้ประสบการณ์นันทนาการที่แตกต่างกันออกไป นอกจากนั้นการกำหนดเขตหรือประเภทของพื้นที่นันทนาการโดย ROS ยังใช้เป็นแนวทางในการตัดสินใจดำเนินการจัดการหรือพัฒนาพื้นที่ เช่น การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก การบริการและกิจกรรมนันทนาการต่างๆ เพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับเป้าหมายของประสบการณ์ท่องเที่ยวได้กำหนดไว้ (ดร.ชนิ เอ็มพันธุ์ 2547 : 2-2)

Clark and Stankey (1979) สรุปความหมายของช่วงชั้นโอกาสด้านนันทนาการว่าเป็นความหลากหลายของโอกาสหรือทางเลือกสำหรับนักท่องเที่ยวในการประกอบกิจกรรมนันทนาการ โดยพิจารณาจากศักยภาพของทรัพยากรนันทนาการในพื้นที่นั้น ๆ เป็นประการสำคัญหลักการหรือสมมุติฐานเบื้องต้นของแนวคิดนี้ ก็คือ การห่างไกลจากความเจริญ ความสันโดษ ระดับความเป็นธรรมชาติและการพัฒนาจัดการที่แตกต่างกัน ส่งผลให้ประสบการณ์นันทนาการที่ได้รับในพื้นที่แต่ละแห่งมีความแตกต่างกันด้วย แม้จะเป็นกิจกรรมนันทนาการประเภทเดียวกัน เช่น การตั้งแคมป์พักแรมกลางป่าลึก ย่อมให้ประสบการณ์ที่ต่างกับการกางเต็นท์พักแรมในบริเวณเขตบริการของอุทยานแห่งชาติ เป็นต้น

USFS (n.d.) (อ้างถึงในนภวรรณ ฐานะกาญจน์ 2545) ได้นำแนวคิดและผลงานของ Clark and Stankey (1979) มาปรับปรุงและประยุกต์ใช้ โดย USFS กล่าวถึงช่วงชั้นโอกาสด้านนันทนาการว่าเป็นเครื่องมือที่จำเป็นสำหรับการวางแผนด้านนันทนาการ สามารถนำมาใช้เพื่อสำรวจโอกาสที่มีอยู่ของพื้นที่ เชื่อมโยงความต้องการของผู้ใช้ประโยชน์กับโอกาสทางด้านนันทนาการ เพื่อการวางแผนการจัดการพื้นที่และกิจกรรมนันทนาการ ซึ่งผลลัพธ์สุดท้ายของการจัดการด้านนันทนาการ คือ ประสบการณ์ของนักท่องเที่ยว โดยปัจจัยบ่งชี้ช่วงชั้นของแหล่งนันทนาการ มีดังนี้

1.2.1 ลักษณะด้านกายภาพ

1.2.1.1 การเข้าถึง พิจารณาจากความยากง่ายในการเข้าถึง ประกอบด้วยชนิดของพาหนะและวิธีการเดินทาง ซึ่งจะส่งผลต่อระดับความเสี่ยงภัย ความท้าทาย โอกาสการพบปะกับผู้อื่น ความรู้สึกปลอดภัย ความสะดวกสบายที่แตกต่างกันไปแหล่งท่องเที่ยวแต่ละกลุ่มชั้น

1.2.1.2 ความห่างไกล พิจารณาจากความห่างไกล โดยการรับรู้ด้วยตัวเองถึงการอยู่ห่างจากการมองเห็น และการได้ยินเสียงการประกอบกิจกรรมนันทนาการของผู้อื่น

1.2.1.3 ความเป็นธรรมชาติ พิจารณาจากระดับความเป็นธรรมชาติของพื้นที่แวดล้อม ซึ่งมีผลต่อความพึงพอใจ ความเพลิดเพลินของนักท่องเที่ยว

1.2.2 ลักษณะด้านสังคม

1.2.2.1 โอกาสในการพบปะผู้คน พิจารณาจากจำนวนและประเภทของนักท่องเที่ยวอื่น ๆ ตามเส้นทางท่องเที่ยว หรือภายในแคมป์

1.2.2.2 ผลกระทบจากนักท่องเที่ยว พิจารณาผลกระทบที่ปรากฏในพื้นที่ อันเนื่องมาจากการใช้ประโยชน์ของนักท่องเที่ยว สิ่งที่นักจัดการต้องคำนึงถึง คือ การเปลี่ยนแปลงเท่าใดที่สามารถยอมรับได้ในแหล่งท่องเที่ยวแต่ละช่วงชั้น

1.2.3 ลักษณะด้านการจัดการ

1.2.3.1 สิ่งอำนวยความสะดวกและการจัดการแหล่งท่องเที่ยว พิจารณาจากระดับการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก และการบริการภายในแหล่งท่องเที่ยว

1.2.3.2 การจัดการนักท่องเที่ยว พิจารณาจากระดับการควบคุมนักท่องเที่ยว การใช้กฎระเบียบและการตรวจตราของเจ้าหน้าที่

USFS ได้แบ่งช่วงชั้นโอกาสด้านนันทนาการออกเป็น 6 ช่วงชั้น ดังนี้

1.2.1 พื้นที่สันโดษ (Primitive: P)

แหล่งท่องเที่ยวที่มีสภาพธรรมชาติดั้งเดิม ไม่มีการเปลี่ยนแปลง พื้นที่มีขนาดค่อนข้างใหญ่ โอกาสในการพบปะกับนักท่องเที่ยวกลุ่มอื่นต่ำ ร่องรอยการใช้ประโยชน์จากนักท่องเที่ยวพบน้อยมาก ไม่มีการควบคุมใด ๆ จากเจ้าหน้าที่และไม่อนุญาตให้ใช้รถยนต์ในพื้นที่ ประสบการณ์ที่นักท่องเที่ยวจะได้รับ คือ ความรู้สึกสันโดษ อิสระ เสรี เงียบสงบ ได้ใกล้ชิดธรรมชาติอย่างแท้จริง และต้องพึ่งพิงตนเองสูง เนื่องจากภายในแหล่งไม่มีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกใด ๆ มีความเสี่ยงภัยสูง กิจกรรมนันทนาการในพื้นที่นี้ ได้แก่ การเดินป่า ชมทัศนียภาพ ศึกษาธรรมชาติ ปีนเขา การจี่ไม้ ว่ายน้ำ ตกปลา พายเรือแคนู และแคมป์ปิ้ง

1.2.2 พื้นที่กึ่งสันโดษไม่ใช้รถยนต์ (Semi-primitive Non Motorized: SPMN)

แหล่งท่องเที่ยวที่สภาพส่วนใหญ่ หรือส่วนที่เป็นจุดเด่นยังคงสภาพเดิม พื้นที่มีขนาดใหญ่-ปานกลาง โอกาสในการพบปะกับนักท่องเที่ยวกลุ่มอื่นต่ำ พบร่องรอยการใช้ประโยชน์จากนักท่องเที่ยวบ้าง มีการควบคุมนักท่องเที่ยวทางอ้อม เช่น การใช้วิธีการออกแบบ การสื่อความหมายและไม่อนุญาตให้ใช้รถยนต์ในพื้นที่

ประสบการณ์ที่นักท่องเที่ยวจะได้รับ คือ ความรู้สึกสันโดษ มีความอิสระ ได้ใกล้ชิดธรรมชาติและต้องพึ่งพิงตนเอง กิจกรรมนันทนาการในพื้นที่นี้ ได้แก่ กิจกรรมดังที่กล่าวในพื้นที่สันโดษ และเพิ่มเติมกิจกรรมพายเรือ แล่นเรือ การดำน้ำตื้นและการดำน้ำลึก

1.2.3 พื้นที่กึ่งถิ่นโดยโคโยใช้รถยนต์ ((Semi-primitive Motorized: SPM)

เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สภาพส่วนใหญ่หรือส่วนที่เป็นจุดเด่นยังคงสภาพเดิม พื้นที่มีขนาดปานกลาง โอกาสในการพบปะกับนักท่องเที่ยวกลุ่มอื่นต่ำ พบร่องรอยการใช้ประโยชน์จากนักท่องเที่ยวมากขึ้น การควบคุมนักท่องเที่ยวปรากฏชัดเจนในพื้นที่และสามารถให้เวรคานในพื้นที่ได้

ประสบการณ์ที่นักท่องเที่ยวจะได้รับ คือ ความรู้สึกถิ่นโดยปานกลาง อิสระใกล้ธรรมชาติ มีการพึ่งพิงตนเองและสามารถให้เวรคานในพื้นที่ได้

1.2.4 พื้นที่ธรรมชาติมีถนน (Roaded Natural: RN)

แหล่งท่องเที่ยวที่สภาพส่วนใหญ่หรือส่วนที่เป็นจุดเด่นยังคงสภาพเดิม โอกาสการพบปะกับนักท่องเที่ยวกลุ่มอื่นสูง พบร่องรอยการใช้ประโยชน์จากนักท่องเที่ยวมาก การควบคุมนักท่องเที่ยวปรากฏชัดเจนในพื้นที่ และสามารถให้เวรคานในพื้นที่ได้

ประสบการณ์ที่นักท่องเที่ยวจะได้รับ คือ การมีปฏิสัมพันธ์กับนักท่องเที่ยวกลุ่มอื่น การได้สัมผัสธรรมชาติ มีโอกาสได้ทดลองทักษะของตนเองเกี่ยวกับการประกอบกิจกรรมนันทนาการกลางแจ้ง สามารถประกอบกิจกรรมที่ใช้หรือไม่ใช้เวรคานก็ได้

1.2.5 พื้นที่ชนบท (Rural: R)

เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีการปรับเปลี่ยนสภาพพื้นที่ เพื่อส่งเสริมกิจกรรมนันทนาการการพบปะนักท่องเที่ยวกลุ่มอื่นปานกลาง-สูง มีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อรองรับการใช้ประโยชน์จากนักท่องเที่ยว และสามารถให้เวรคานในพื้นที่ได้

ประสบการณ์ที่นักท่องเที่ยวจะได้รับ คือ การมีปฏิสัมพันธ์ หรือพบปะกับนักท่องเที่ยวกลุ่มอื่น และประชาชนท้องถิ่น มีความสะดวกสบายเพิ่มมากขึ้น

1.2.6 พื้นที่เมือง (Urban: U)

เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีสภาพแวดล้อมเป็นเมือง ดึกและอาคาร มีการปรับเปลี่ยนสภาพทรัพยากรเพื่อส่งเสริมกิจกรรมนันทนาการ มีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างเข้มข้น มีความแออัด เสียงดัง พบผู้ใช้ประโยชน์ในพื้นที่มาก มีการให้เวรคานมากและมีบริการขนส่งมวลชน

ประสบการณ์ที่นักท่องเที่ยวจะได้รับ คือ การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมอย่างเข้มข้น ไม่มีโอกาสได้รับความสงบ วิเวก มีความสะดวกสบายสูง

สำหรับกิจกรรมนันทนาการในพื้นที่กึ่งถิ่นโดยโคโยใช้รถยนต์ พื้นที่ธรรมชาติมีถนน พื้นที่เมืองและพื้นที่ชนบท มีลักษณะเหมือนกัน โดยนอกเหนือจากกิจกรรมที่กล่าวในพื้นที่กึ่งถิ่นโดยโคโยใช้รถยนต์แล้วยังมีการชมทัศนียภาพโดยรถยนต์ การขี่จักรยาน และการใช้บริการพักผ่อนของภาคเอกชน

ในประเทศไทยมีการจำแนกช่วงชั้นโอกาสด้านนันทนาการ/ท่องเที่ยว ออกเป็น 5 ช่วงชั้น (ดร.ชนี เอมพันธุ์ 2547 : 3-18 -3-21) คือ

1.2.1 พื้นที่ธรรมชาติสันโดษ (Primitive area) หมายถึง แหล่งท่องเที่ยว/นันทนาการ ที่อยู่ห่างไกลและยังคงสภาพภูมิทัศน์และธรรมชาติดั้งเดิมอย่างสมบูรณ์ มีปริมาณการท่องเที่ยวเบาบาง เนื่องจากการเข้าถึงกระทำได้ยากลำบาก อยู่ห่างไกล และมีมาตรการในการควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยวให้มีจำนวนน้อยเพื่อป้องกันและลดผลกระทบจากการท่องเที่ยวต่อทรัพยากรธรรมชาติในแหล่งท่องเที่ยว การควบคุมหรือจัดการดูแลนักท่องเที่ยวตลอดจนการพัฒนาไม่ปรากฏในพื้นที่ นักท่องเที่ยวต้องเรียนรู้และมีทักษะในการปรับตนเองให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและมีความตระหนักรับผิดชอบในการดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยวสูง มิฉะนั้นจะเกิดผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามมาโดยง่าย ประสพการณ์ที่นักท่องเที่ยวจะได้รับจากแหล่งท่องเที่ยวประเภทนี้คือ ความรู้สึกสันโดษ สงบ อิสระ ที่มีแต่เสียงธรรมชาติ ได้สัมผัสและเรียนรู้ธรรมชาติใกล้ชิด ได้ใช้พลังกำลังและพึ่งพาตนเองในการประกอบกิจกรรมต่างๆ รวมถึงได้แสดงออกซึ่งความเป็นตัวของตัวเอง การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นรูปแบบเฉพาะสำหรับพื้นที่ท่องเที่ยว/นันทนาการประเภทนี้ ตัวอย่างของแหล่งนันทนาการกลุ่มนี้ได้แก่ น้ำตกเหวไทรในอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ น้ำตกกรุงชิงในอุทยานแห่งชาติเขาหลวง เป็นต้น

1.2.2 พื้นที่ธรรมชาติกึ่งสันโดษไม่ใช้ยานยนต์ (Semi-primitive non-motorized area) หมายถึง แหล่งท่องเที่ยว/นันทนาการที่สภาพแวดล้อมของพื้นที่โดยรวมมีความเป็นธรรมชาติสูงไม่แตกต่างจากพื้นที่ธรรมชาติสันโดษนัก การเข้าถึงก็ยังยากลำบากและห่างไกลต้องใช้กำลังมนุษย์หรือสัตว์ต่าง แต่ปริมาณการใช้ประโยชน์พื้นที่หรือโอกาสพบเห็นนักท่องเที่ยวอื่น ๆ มีสูงขึ้น แหล่งนันทนาการในกลุ่มนี้จะปรากฏร่องรอยของผลกระทบจากกิจกรรมการใช้ประโยชน์เบาบาง มีการควบคุมหรือจัดการนักท่องเที่ยวอยู่บ้าง โดยเน้นการใช้โปรแกรมสื่อความหมายหรือการจัดการทางอ้อมโดยการออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวกที่เน้นความปลอดภัยและป้องกันผลกระทบต่อพื้นที่ การพัฒนามักเป็นลักษณะไม่ถาวรสามารถรื้อถอนได้ง่ายและมีน้อยมาก ประสพการณ์ที่นักท่องเที่ยวจะได้รับจากแหล่งท่องเที่ยวประเภทนี้คือ ความรู้สึกสงบ สันโดษ แต่ไม่เต็มที่เหมือนกับพื้นที่สันโดษ ได้สัมผัสและเรียนรู้ธรรมชาติใกล้ชิด ต้องใช้พลังกำลังและพึ่งพาตนเองพอสมควรในการประกอบกิจกรรมต่างๆ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นรูปแบบที่เหมาะสมสำหรับพื้นที่ท่องเที่ยว/นันทนาการประเภทนี้ ตัวอย่างแหล่งท่องเที่ยวได้แก่ กิวแม่ปานในอุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์และทุ่งโนนสนในอุทยานแห่งชาติแสลงหลวง เป็นต้น

1.2.3 พื้นที่ธรรมชาติกึ่งขั้น โดยใช้ยานยนต์ (Semi-primitive motorized area) เป็นแหล่งท่องเที่ยว/นันทนาการที่มีความเป็นสภาพธรรมชาติแต่ถูกตัดแปลงพัฒนาในรูปแบบถาวรและกึ่งถาวร การเข้าถึงทำได้โดยใช้พาหนะที่ใช้เครื่องยนต์ จึงมีความสะดวกพอสมควรส่งผลให้ปริมาณการใช้พื้นที่ค่อนข้างสูง ร่องรอยของผลกระทบจากกิจกรรมการใช้ประโยชน์เห็นได้ชัดเจน การควบคุมนักท่องเที่ยวทำได้โดยการใช้ป้ายเตือน โปรแกรมสื่อความหมายและการออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวกที่กลมกลืนกับธรรมชาติ เน้นความปลอดภัยและป้องกันผลกระทบต่อพื้นที่มากกว่าความสะดวกสบายของนักท่องเที่ยว เช่น ถังขยะ ทางเดินเท้า สะพาน ราวกันตก สุขา เป็นต้น ประสิทธิภาพที่นักท่องเที่ยวจะได้รับจากกลุ่มแหล่งท่องเที่ยว/นันทนาการนี้ คือ ความสะดวกสบายพอสมควรในสภาพความเป็นธรรมชาติ นักท่องเที่ยวไม่จำเป็นต้องมีทักษะสูงในการปรับตัวกับสภาพธรรมชาติหรือต้องพึ่งพาตนเองมากนัก เพราะมีสิ่งอำนวยความสะดวกในการช่วยให้การเข้าไปท่องเที่ยวในธรรมชาติสะดวกและง่ายขึ้น สามารถประกอบกิจกรรมท่องเที่ยวที่ต้องใช้เครื่องยนต์ได้ เช่น รถยนต์หรือเรือยนต์ เป็นต้น ความสงบหรือความวิเวกจะมีค่อนข้างน้อยเมื่อเทียบกับกลุ่มแหล่งท่องเที่ยว 2 ประเภทแรก นั่นหมายถึงมีโอกาสพบปะผู้คนและประกอบกิจกรรมร่วมกับนักท่องเที่ยวกลุ่มอื่นๆ ได้มากขึ้น ตัวอย่างแหล่งท่องเที่ยวประเภทนี้ได้แก่ น้ำตกเหวนรกในอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ น้ำตกขุนกรณ์ จังหวัดเชียงราย ลานหินแตกอุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า เป็นต้น

1.2.4 พื้นที่ธรรมชาติกึ่งพัฒนาแล้ว (Semi-developed natural area) เป็นแหล่งท่องเที่ยว/นันทนาการทางธรรมชาติที่มีการพัฒนาปรับเปลี่ยนสภาพแวดล้อมอย่างถาวร เพื่อวัตถุประสงค์ อำนวยความสะดวกและให้บริการแก่นักท่องเที่ยว ตอบสนองกิจกรรมการใช้ประโยชน์ของนักท่องเที่ยว การเข้าถึงกระทำได้สะดวกสบายโดยรถยนต์หรือเรือยนต์ ส่งผลให้ปริมาณการใช้พื้นที่ค่อนข้างสูง ร่องรอยของผลกระทบปรากฏชัดเจน โดยมาตรการจัดการและควบคุมดูแลนักท่องเที่ยวถูกนำมาใช้ทุกรูปแบบเท่าที่จะเป็นไปได้และมีความเหมาะสม เช่น การมีเจ้าหน้าที่ตรวจตราดูแล มีป้ายเตือนและพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกแบบถาวร เช่น ห้องสุขา ร้านอาหารที่พัก ศูนย์บริการนักท่องเที่ยวพื้นที่ที่เหมาะสมเป็นแหล่งท่องเที่ยว/นันทนาการประเภทนี้ต้องมีความคงทนในการรองรับการใช้ประโยชน์ด้านท่องเที่ยว และยอมให้มีปริมาณการใช้ประโยชน์เพื่อการท่องเที่ยวในปริมาณค่อนข้างสูง และสามารถปรับเปลี่ยนหรือยอมให้มีพัฒนาพื้นที่ได้ในลักษณะกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม ประสิทธิภาพที่นักท่องเที่ยวจะได้รับจากแหล่งท่องเที่ยว/นันทนาการประเภทนี้เน้นความสะดวกสบายและความเป็นศูนย์กลางของการบริการด้านการท่องเที่ยว แต่ยังไม่ให้ความรู้สึกถึงความเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติไว้ โอกาสในการประกอบกิจกรรมร่วมกับนักท่องเที่ยวกลุ่มอื่นๆ และพบปะนักท่องเที่ยวอื่นๆ มีสูงและเป็นลักษณะปกติของแหล่ง

ท่องเที่ยวประเภทนี้ ตัวอย่างของแหล่งท่องเที่ยวประเภทนี้ ได้แก่ บริเวณเขตบริการต่างๆของอุทยานแห่งชาติ บ่อน้ำร้อนแจ้ซ้อน และเมืองผี เป็นต้น

1.2.5 พื้นที่ธรรมชาติที่มีการพัฒนาสูง (Highly developed natural area) เป็นแหล่งนันทนาการที่เข้าถึงได้สะดวกสบายด้วยพาหนะทุกชนิด แม้มีความเป็นธรรมชาติแต่ก็มีการตัดแปลงพื้นที่อย่างชัดเจน มีการพัฒนาอย่างถาวร มีมาตรการในการจัดการและควบคุมนักท่องเที่ยวอย่างเข้มข้นและชัดเจน เนื่องจากเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีปริมาณความเข้มข้นการใช้ประโยชน์เพื่อการท่องเที่ยวอยู่ในระดับสูงถึงสูงมาก ประสบการณ์ที่นักท่องเที่ยวจะได้รับจากแหล่งท่องเที่ยวประเภทนี้ คือ ความสะดวกสบายในแหล่งธรรมชาติ และปฏิสัมพันธ์กับนักท่องเที่ยวอื่นๆ ทักษะในการท่องเที่ยวไม่ใช่สิ่งสำคัญสำหรับนักท่องเที่ยว เนื่องจากสภาพแวดล้อมธรรมชาติได้ถูกตัดแปลงให้เข้ากับวิถีชีวิต (life style) ปกติที่นักท่องเที่ยวคุ้นเคย ตัวอย่างเช่น หาดป่าตอง จังหวัดภูเก็ต แม่สาววัลเลย์รีสอร์ท เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป ช่วงชั้นโอกาสด้านนันทนาการเป็นเครื่องมือที่มีความจำเป็นสำหรับใช้ในการวางแผนด้านนันทนาการในพื้นที่วนอุทยาน โดยแบ่งตามสภาพพื้นที่และแต่ละพื้นที่ที่นักท่องเที่ยวจะได้รับประสบการณ์แตกต่างกัน ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถเลือกพื้นที่สำหรับประกอบกิจกรรมนันทนาการตามความต้องการเพื่อให้ได้ประสบการณ์ที่พึงปรารถนา

1.3 รูปแบบกิจกรรมนันทนาการในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ

กิจกรรมนันทนาการในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ โดยทั่วไปจำแนกเป็นกิจกรรมที่เน้นการพักผ่อนหย่อนใจ การแสดงออก และเน้นการศึกษาหาความรู้ซึ่งกิจกรรมนันทนาการที่เกี่ยวข้องกับแหล่งธรรมชาติ มีดังนี้ (สุรเชษฐ์ เศษฐมาศ 2547 : 30-33)

- 1.3.1 กิจกรรมเดินป่า
- 1.3.2 กิจกรรมการศึกษาธรรมชาติ
- 1.3.3 กิจกรรมส่องสัตว์/ดูนก
- 1.3.4 กิจกรรมเที่ยว/เล่นน้ำตก
- 1.3.5 กิจกรรมพายเรือ (แคนู คยัค เรือใบและกระดานโต้ลม)
- 1.3.6 กิจกรรมดูน้ำดูปะการัง (น้ำตื้น น้ำลึก)
- 1.3.7 กิจกรรมตั้งแคมป์
- 1.3.8 กิจกรรมล่องแพ ล่องเรือยาง
- 1.3.9 กิจกรรมขี่ช้าง/ขี่ม้า
- 1.3.10 กิจกรรมถ่ายภาพ บันทึกภาพ/เสียง
- 1.3.11 กิจกรรมปีนเขา/ไต่เขา

1.3.12 กิจกรรมศึกษาท้องฟ้า

1.3.13 กิจกรรมชี้จักรยานท้องเที่ยว (เสื่อภูเขา)

1.3.14 กิจกรรมตกปลา

ซึ่งแต่ละกิจกรรมจำแนกตามวัตถุประสงค์ พื้นที่และรูปแบบ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 กิจกรรมจำแนกตามวัตถุประสงค์ พื้นที่และรูปแบบ

กิจกรรมนันทนาการ	วัตถุประสงค์	พื้นที่	รูปแบบ/อุปกรณ์
1. เดินป่า	- ศึกษาหาความรู้ - สนุกสนานเพลิดเพลิน - สัมผัสธรรมชาติ - ออกกำลังกาย - แลกเปลี่ยนและถ่ายทอดประสบการณ์ - ผจญภัย	- ป่าเขา - พื้นที่ที่มีความลาดชัน - ลำน้ำ/เกาะแก่ง - น้ำตก - หน้าผา/เพิงผา - ถ้ำ	- พักค้างแรม - มีมัคคุเทศก์ - เดินระยะสั้นไม่พักค้างแรม
2. ศึกษาธรรมชาติ	- พักผ่อน - ศึกษาหาความรู้ - สัมผัสธรรมชาติและองค์ประกอบ	- หุบหญ้า/ป่าเขา - ภูเขา - ถ้ำ - หน้าผา	- มีสื่อความหมาย - มีมัคคุเทศก์ - ไม่พักค้างแรม
3. ส่องสัตว์/ดูนก	- ศึกษาหาความรู้ - สัมผัสธรรมชาติ	- ป่า /เขา/หุบหญ้า - ป่าชายเลน - ภูเขา	- พักค้างแรม/ไม่พักค้างแรม - มีมัคคุเทศก์ - มีอุปกรณ์ (กล้อง)
4. เทียวถ้ำ/น้ำตก	- พักผ่อน - ศึกษาหาความรู้ - ผจญภัย - สัมผัสธรรมชาติ	- ถ้ำและบริเวณรอบถ้ำ - น้ำตก/บริเวณโดยรอบ	- ไม่พักค้างแรม - มีมัคคุเทศก์ - มีคนนำทาง - มีสื่อ (ป้ายให้ความรู้)

ตารางที่ 1 (ต่อ)

กิจกรรมนันทนาการ	วัตถุประสงค์	พื้นที่	รูปแบบ/อุปกรณ์
5. พายเรือ (แคนู เรือใบ กระดานโต้ ลม)	- พักผ่อน - ออกกำลังกาย - ผจญภัย - สนุกสนาน - สัมผัสธรรมชาติ	- ทะเล - เขื่อน อ่างเก็บน้ำ - ลำน้ำ/เกาะ แก่ง	- ไม่พักค้างแรม
6. ดำน้ำดูปะการัง	- ศึกษาธรรมชาติ - สัมผัสธรรมชาติ	- ทะเล/ชายฝั่งทะเล - เกาะ/ กองหิน	- ไม่พักค้างแรม - มีสื่อ (เส้นทางดำ น้ำ/คู่มือ)
7. ตั้งแคมป์	- สัมผัสธรรมชาติ	- ป่า/เขา/ทุ่งหญ้า - ชายฝั่งทะเล - พื้นที่โล่ง/พื้นที่ สาธารณะ	- ค้างแรม
8. ล่องแพ/ล่องแก่ง	- สนุกสนาน - ผจญภัย	- ลำน้ำ/เกาะแก่ง	- พักค้างแรม - ไม่พักค้างแรม - มีคนนำทาง
9. นั่งช้าง/ขี่ช้าง	- สนุกสนาน - สัมผัสธรรมชาติและ องค์ประกอบ	- ป่า/เขา - ภูเขา - ชุมชน - ทุ่งหญ้า	- ไม่พักค้างแรม - มีมัคคุเทศก์/ควาญ
10. ถ่ายรูป/ บันทึกภาพ/เสียง	- สัมผัสธรรมชาติและ องค์ประกอบ	- ป่า/เขา/ทุ่งหญ้า - ภูเขา - ถ้ำ - น้ำตก - เฝิงผา/หน้าผา	

ตารางที่ 1 (ต่อ)

กิจกรรมนันทนาการ	วัตถุประสงค์	พื้นที่	รูปแบบ/อุปกรณ์
11. ศึกษาท้องฟ้า/ดูดาว	- ศึกษาหาความรู้	- พื้นที่โล่ง - บนพื้นที่สูงที่ไม่มีเมฆหมอกบดบัง - ชายหาดที่โล่ง - เกาะแก่ง	- พักค้างแรม - ไม่พักค้างแรม - มีสื่อ (กล้อง, แผนที่)
12. ขี่จักรยาน	- พักผ่อน - ศึกษาหาความรู้ - สัมผัสธรรมชาติ - ออกกำลังกาย/ผจญภัย	- ป่า/เขา - พื้นที่ที่มีความลาดชัน	- พักค้างแรม - ไม่พักค้างแรม - มีสื่อ(ป้าย/คู่มือ/เส้นทาง)
13. ปีนเขา/ไต่เขา	- สัมผัสธรรมชาติ - ออกกำลังกาย - ผจญภัย	- ภูเขา - หน้าผา	- พักค้างแรม - ไม่พักค้างแรม
14. ตกปลา	- พักผ่อน - ผจญภัย	- ลำน้ำ/เกาะแก่ง - เขื่อน อ่างเก็บน้ำ - ทะเล	- ไม่พักค้างแรม

ที่มา : สุรเชษฐ์ เศรษฐมาส, นันทนาการเบื้องต้น (กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาอนุรักษวิทยา คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2547), 30 – 33.

กล่าวโดยสรุป รูปแบบกิจกรรมนันทนาการในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เป็นกิจกรรมที่เน้นการพักผ่อนหย่อนใจ การแสดงออก การศึกษาหาความรู้และสัมผัสธรรมชาติ แต่ละกิจกรรมจะจำแนกตามวัตถุประสงค์ พื้นที่และรูปแบบกิจกรรมซึ่งแตกต่างกันไป เช่น กิจกรรมเดินป่ามีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหาความรู้ ออกกำลังกายและผจญภัย พื้นที่ที่ใช้ในการทำกิจกรรม คือ บริเวณป่าเขา พื้นที่ที่มีความลาดชัน ลำน้ำ หน้าผาและถ้ำ นักท่องเที่ยวสามารถที่จะเลือกการพักค้างแรมหรือเดินระยะสั้น ไม่พักค้างแรมและมีมัคคุเทศก์ และกิจกรรมนันทนาการดำน้ำดูปะการัง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและสัมผัสธรรมชาติ พื้นที่ที่ใช้ทำกิจกรรม คือ ทะเลหรือเกาะ และสำหรับรูปแบบกิจกรรมนักท่องเที่ยวไม่พักค้างแรมและมีเส้นทางดำน้ำ เป็นต้น

2. แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

2.1 ความหมายของการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเป็นนันทนาการ (Recreation) รูปแบบหนึ่งที่เกิดขึ้นระหว่างเวลาว่าง (Leisure time) ที่มีการเดินทาง (Travel) เข้ามาเกี่ยวข้อง โดยเป็นการเดินทางจากที่หนึ่งมักหมายถึงที่อยู่อาศัย ไปยังอีกที่หนึ่งที่ถือเป็นแหล่งท่องเที่ยว (Lawson&baud-bovy : 1977 อ้างถึงในการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย 2542 : 2-5)

การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางไปยังแหล่ง หรือสถานที่เป้าหมาย เพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่าง คือ (1) เพื่อผ่อนคลายอิริยาบถจากงานประจำ และสร้างเสริมความรื่นรมย์ของจิตใจ (2) เพื่อศึกษา ค้นหาคำตอบ หรือ แลกเปลี่ยน ความรู้ และประสบการณ์ (3) เพื่อจรรโลงใจและการโน้มน้าวใจ ให้เกิดความตระหนักและสำนึก (สู่ดิน ชาวหินฟ้า 2553)

สมชาติ อุอิน (2552 : 1) การท่องเที่ยว (Tourism) หมายถึง การเคลื่อนย้าย (Movement) ของผู้คนจากแห่งหนึ่งไปสู่อีกแห่งหนึ่ง ซึ่งรวมถึงการเดินทางภายในประเทศและการเดินทางระหว่างประเทศ นอกจากนี้การเดินทางเพื่อการประชุมสัมมนา เพื่อศึกษาหาความรู้ เพื่อการศึกษาเพื่อติดต่อธุรกิจ ตลอดจนการเยี่ยมชมญาติพี่น้องก็นับเป็นการท่องเที่ยวทั้งสิ้น โดยหลักเกณฑ์ความหมายของการท่องเที่ยว กำหนดเงื่อนไข 3 ประการ คือ

2.1.1 การเดินทางจากที่อยู่อาศัยประจำไปยังสถานที่อื่น ๆ เป็นการชั่วคราว

2.1.2 การเดินทางนั้น ผู้เดินทางเดินทางด้วยความสมัครใจ ไม่ใช่เป็นการบังคับ

2.1.3 การเดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใด ๆ ก็ตามไม่ใช่เดินทางเพื่อการประกอบ

อาชีพ

การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์ ซึ่งกระทำเพื่อผ่อนคลายความตึงเครียดจากกิจกรงานประจำ โดยปกติ การท่องเที่ยวหมายถึง การเดินทางของคนจากที่แห่งหนึ่งไปยังอีกแห่งหนึ่ง เป็นการชั่วคราว โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อการพักผ่อนหรือหาความรู้ ซึ่งครอบคลุมถึงการเดินทางเพื่อธุรกิจ ทรายที่ผู้เดินทางยังมีได้ตั้งหลักแหล่งถาวร และไม่ได้รับรายได้เพื่อยังชีพจากเจ้าของถิ่นปลายทาง โดยการท่องเที่ยวยังเป็นผลรวมของประสบการณ์พิเศษกับสัมพันธภาพซึ่งเกิดจากการเดินทางและการพักผ่อนต่างถิ่นเป็นการชั่วคราว โดยมีได้ประกอบอาชีพ (เบญจมาศ อุทกศิริ 2549)

กล่าวโดยสรุป การท่องเที่ยว เป็นการเดินทางไปสู่สถานที่ต่าง ๆ เป็นการชั่วคราวทั้งภายในและระหว่างประเทศ ด้วยความสมัครใจ เพื่อพักผ่อนหย่อนใจ ติดต่อธุรกิจ การศึกษา การประชุมสัมมนา เพื่อศึกษาหาความรู้ การแลกเปลี่ยนทางศิลปวัฒนธรรม การกีฬา รวมถึงการเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์

2.2 ประเภทของการท่องเที่ยว

ประเทศไทยมีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับรากฐานของวิถีชีวิตของประชาชนเป็นหลัก ได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรม ต่อมาการจัดการท่องเที่ยวของประเทศไทยได้มีแนวทางที่ต้องการให้การท่องเที่ยวคำนึงถึงความต้องการในการอนุรักษ์หรือการรักษาวัฒนธรรมชุมชนให้มากขึ้น การท่องเที่ยวในปัจจุบัน จึงแบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ (กาญจนา อินทร์เยี่ยมและคณะ 2545 : 10)

2.2.1 การท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ เป็นการท่องเที่ยวเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ ความสนุกสนาน ความชื่นชมในแหล่งธรรมชาติเป็นหลัก จัดเป็นการท่องเที่ยวธรรมชาติ (Natural Tourism)

2.2.2 การท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นเสนอลักษณะทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และสถานที่ต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นและเกี่ยวเนื่องกับความเป็นอยู่ของสังคม เป็นการท่องเที่ยวในเชิงการให้ความรู้และความภาคภูมิใจ เป็นการท่องเที่ยววัฒนธรรม (Culture Tourism)

2.2.3 การท่องเที่ยวเพื่อสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและความพึงพอใจในการพักผ่อน สนุกสนาน รื่นเริงบันเทิงใจ ที่มุ่งเน้นการได้รับบริการที่เหมาะสมเป็นหารท่องเที่ยวแบบบันเทิงและการกีฬา (Sport and Entertainment Tourism)

2.2.4 การเดินทางที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการประชุมสัมมนา การติดต่อธุรกิจซึ่งอาจมีหรือไม่มีการศึกษาดูงาน และการทัศนศึกษารวมอยู่ด้วยก็ได้ ถูกจัดให้เป็นการท่องเที่ยวประเภทหนึ่ง เรียกว่า การท่องเที่ยวเพื่อการประชุมและสัมมนา (Business and Convention Tourism)

ปัจจุบันการท่องเที่ยวมีหลายรูปแบบด้วยกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ เช่น ระยะเวลาในการท่องเที่ยว ประเภทของการคมนาคม จำนวนสมาชิกหรือค่าใช้จ่ายต่าง ๆ เป็นต้น โดยแบ่งประเภทของการท่องเที่ยวออกได้ 5 ประเภทใหญ่ ๆ ดังนี้ (มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, ภาควิชาภูมิศาสตร์ 2553)

2.2.1 การท่องเที่ยวตามสภาพภูมิศาสตร์การเดินทาง สามารถแบ่งย่อยได้ 2 รูปแบบ คือ

2.2.1.1 การท่องเที่ยวระหว่างประเทศ (International Tourism) เป็นการท่องเที่ยวไปยังสถานที่ที่ต่างไปจากประเทศของตน และต้องผ่านกระบวนการระหว่างประเทศหลายอย่าง เช่น สุลกการด่านตรวจคนเข้าเมือง เป็นต้น ใช้ภาษาต่างประเทศ และอาจต้องมีมัคคุเทศก์เป็นผู้นำ

2.2.1.2 การท่องเที่ยวในประเทศ (Internal Tourism) เป็นการท่องเที่ยวไปตามสถานที่ ต่าง ๆ ภายในอาณาเขตของประเทศนั้น ๆ การท่องเที่ยวในลักษณะนี้ต้องมีสิ่งจูงใจ

หลายอย่าง เช่น ความสวยงามของภูมิประเทศ ความสะดวกสบายในการเดินทาง ความปลอดภัย ตลอดจนการโฆษณา หรือมีสิ่งจูงใจโดยเฉพาะของสถานที่นั้น เช่น หลักฐานทางประวัติศาสตร์หรือ ศิลปวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น เป็นต้น

2.2.2 การท่องเที่ยวตามวัตถุประสงค์ของการเดินทาง สามารถแบ่งย่อยได้ 3 รูปแบบ คือ

2.2.2.1 การท่องเที่ยวเพื่อการพักผ่อน (Leisure Tourism) เป็นการท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนร่างกายและสมองเพื่อความสนุกสนาน ความชื่นชมในแหล่งธรรมชาติและศึกษาแหล่งธรรมชาติ รวมถึงการพักผ่อนหลังการเจ็บป่วย โดยเลือกสถานที่พักที่สงบ สะดวกสบาย อากาศบริสุทธิ์ เช่น ชายทะเล หรือบนภูเขาที่ห่างไกลจากความอึกทึกครึกโครม

2.2.2.2 การท่องเที่ยวเพื่อธุรกิจและประชุมสัมมนา (Business and Convention Tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่เกิดจากผลพลอยได้ในการเดินทางไปติดต่อธุรกิจหรือประชุมสัมมนาซึ่งลักษณะการท่องเที่ยวแบบนี้อาจไม่จัดเป็นการท่องเที่ยว เพราะการท่องเที่ยวต้องเป็นการเดินทางไปท่องเที่ยวหรือพักผ่อน แต่ในความเป็นจริงผู้ที่เดินทางไปเพื่อธุรกิจหรือสัมมนามักแบ่งเวลาส่วนหนึ่งให้กับการท่องเที่ยว ดังนั้นปัจจัยที่ดึงดูดการท่องเที่ยวแบบนี้ คือ ต้องเป็นสถานที่ที่น่าสนใจหรือมีกิจกรรมที่ดึงดูดความสนใจ มีสถานที่พักอาศัยหรือโรงแรมที่มีความพร้อมในการจัดประชุมสัมมนาและระบบคมนาคมที่ดีและสะดวกรวดเร็ว ปัจจุบันการท่องเที่ยวลักษณะนี้มีแนวโน้มสูงขึ้นเรื่อย ๆ

2.2.2.3 การท่องเที่ยวเพื่อความสนใจพิเศษ (Special Interest Tourism) สามารถแบ่งย่อยได้ 3 รูปแบบ คือ

2.2.2.3.1 การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ (Natural Tourism) เป็นการท่องเที่ยวเพื่อมุ่งการพักผ่อนหย่อนใจความสนุกสนาน การชื่นชมและการศึกษาในแหล่งธรรมชาติ

2.2.2.3.2 การท่องเที่ยวเชิงกีฬา (Sport Tourism) การท่องเที่ยวแบบนี้มีจุดประสงค์ 2 ประการคือ ประการแรก เป็นการไปชมการแข่งขันกีฬาที่ตนสนใจ เช่น ฟุตบอล มวย เทนนิส ฯลฯ การแข่งขันกีฬาเหล่านี้ถึงแม้มีการย้ายสถานที่แข่งขันก็ยังมีผู้ชมติดตามไปชมอยู่เสมอ ประการที่สอง เป็นการท่องเที่ยวเพื่อไปเล่นกีฬาหรือออกกำลังกาย สถานที่สำหรับการท่องเที่ยวประเภทนี้ มักเป็นสิ่งดึงดูดให้เกิดการท่องเที่ยว เช่น ชายทะเล ภูเขา หรือการเดินป่า เพื่อยิมนัก ส่องสัตว์ เป็นต้น ดังนั้นพบว่าประเทศที่มีทัศนียภาพหรือลักษณะภูมิประเทศหลาย ๆ แบบ มักจะได้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวประเภทนี้มาก

2.2.2.3.3 การท่องเที่ยวเพื่อความบันเทิง (Entertainment Tourism) เป็นการท่องเที่ยวเพื่อสนองความต้องการและความพึงพอใจในการพักผ่อน สนุกสนาน

รื่นเริงบันเทิงใจ บางครั้งเป็นการไปเพื่อเปลี่ยนบรรยากาศและสถานที่พักอาศัย การท่องเที่ยวแบบนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง เช่น ธรรมเนียม ฐานะทางเศรษฐกิจของนักท่องเที่ยว และสิ่งดึงดูดความสนใจของสถานที่แต่ละแห่ง

2.2.3 การท่องเที่ยวตามลักษณะการเดินทาง สามารถแบ่งย่อยได้ 2 รูปแบบคือ

2.2.3.1 การท่องเที่ยวแบบกลุ่มเหมาจ่าย (Group Inclusive Tourism : GIT หรือ All Inclusive Tourism : AIT) เป็นการท่องเที่ยวที่ธุรกิจนำเที่ยวขายรายการนำเที่ยวเบ็ดเสร็จให้กับนักท่องเที่ยวเป็นหมู่คณะ โดยธุรกิจนำเที่ยวเป็นผู้จัดการเกี่ยวกับยานพาหนะ ที่พัก อาหาร และการนำเที่ยวให้แก่นักท่องเที่ยว โดยอาจดำเนินการอำนวยความสะดวกเต็มรูปแบบ หรืออาจจัดการบริการเที่ยวบางสิ่งบางอย่างให้ตามแต่ละสะดวก

2.2.3.2 การท่องเที่ยวแบบอิสระ (Foreign Individual Tourism : FIT) เป็นการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยววางแผนจัดการเดินทางด้วยตัวเองทุกอย่าง หรือใช้บริการของธุรกิจนำเที่ยวในการอำนวยความสะดวกบางอย่าง

2.2.4 การท่องเที่ยวตามการตลาด สามารถแบ่งเป็น 2 รูปแบบย่อย คือ

2.2.4.1 การท่องเที่ยวตลาดหรูหร่า (Elite Market Tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่ต้องจ่ายค่าบริการในอัตราสูงเพราะมุ่งให้บริการทางการท่องเที่ยวชนิดหรูหร่า

2.2.4.2 การท่องเที่ยวตลาดมวลชน (Mass Market Tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่บริการทางการท่องเที่ยวแบบพื้นๆ ในราคาถูกโดยต้องการให้บริการผู้เดินทางที่มีรายได้น้อยแต่มีปริมาณมาก

2.2.5 การท่องเที่ยวตามการจัดการ สามารถแบ่งย่อยได้ 2 รูปแบบ คือ

2.2.5.1 การท่องเที่ยวแบบประเพณีนิยม (Conventionality Tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นความพึงพอใจและปริมาณของนักท่องเที่ยวเป็นหลัก โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม

2.2.5.2 การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นการจัดการอย่างดีเยี่ยม เพื่อสามารถดำรงไว้ซึ่งทรัพยากรท่องเที่ยวให้มีความดึงดูดใจอย่างไม่เสื่อมคลาย และธุรกิจท่องเที่ยวมีการปรับปรุงคุณภาพให้มีผลกำไรอย่างเป็นธรรม ในขณะเดียวกันก็ให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมได้รับผลประโยชน์ตอบแทนอย่างเหมาะสมและมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมเยือนสม่ำเสมอเพียงพอ แต่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด ซึ่งสามารถแบ่งย่อยได้อีก 2 รูปแบบ คือ

2.2.5.2.1 การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบ

นิเวศ โดยได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลินและมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างดีและมีส่วนร่วมของชุมชนในท้องถิ่น ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงศึกษาธรรมชาติ การท่องเที่ยวเชิงผจญภัย การท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรม การท่องเที่ยวเชิงธรณีวิทยา การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพทางธรรมชาติ เป็นต้น

2.2.5.2.2 การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Tourism) เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมหรือชมงานประเพณีต่าง ๆ ที่ชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ จัดขึ้น เพื่อให้ได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลิน พร้อมทั้งได้ศึกษาความเชื่อ ความเข้าใจต่อสภาพแวดล้อม และวัฒนธรรม มีประสบการณ์เพิ่มขึ้น มีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ การท่องเที่ยวชมงานประเพณีและศิลปวัฒนธรรม การท่องเที่ยววิถีชีวิตในชนบท การท่องเที่ยวกีฬาและบันเทิง การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพทางวัฒนธรรม เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป ประเภทของการท่องเที่ยวขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ เช่น ระยะเวลาในการท่องเที่ยว ประเภทของการคมนาคม จำนวนสมาชิกหรือค่าใช้จ่ายต่าง ๆ เป็นต้น การท่องเที่ยวในปัจจุบันจึงแบ่งประเภทของการท่องเที่ยวดังนี้ การท่องเที่ยวตามสภาพภูมิศาสตร์การเดินทาง วัตถุประสงค์การเดินทาง เพื่อธุรกิจและประชุมสัมมนา ความสนใจพิเศษ ลักษณะการเดินทาง การตลาดและการจัดการ

2.3 ทฤษฎีการการท่องเที่ยว

ทฤษฎีการการท่องเที่ยว หมายถึง สิ่งดึงดูดใจที่ก่อให้เกิดการเดินทางท่องเที่ยว สามารถแบ่งเป็น 3 ประเภท ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเข้าใจในภาพรวมของการท่องเที่ยว เนื่องจากอุตสาหกรรม การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่ใช้ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมเป็นต้นทุนในการดำเนินการ และดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว (กองวางแผนโครงการ.ททท 2528 : 28)

2.3.1 ประเภทธรรมชาติ หมายถึง สภาพทางกายภาพของธรรมชาติที่มีความสวยงาม หรือความน่าสนใจต่อการเดินทางไปเที่ยวชม ได้แก่ ภูเขา ป่าไม้ น้ำตก แม่น้ำลำธาร ชายทะเล เกาะแก่ง ภูมิทัศน์และสภาพทางภูมิศาสตร์อื่น ๆ นอกจากนี้ ยังรวมบริเวณซึ่งมนุษย์เรา ได้เข้าไปปรับปรุงเพื่อตกแต่งเพิ่มเติมในบางส่วน ได้แก่ อ่างเก็บน้ำ เขื่อนและสถานที่ตากอากาศต่าง ๆ

2.3.2 ประเภทประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุสถานและศาสนา หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่มนุษย์เราได้สร้างขึ้นตามวัตถุประสงค์และเพื่อประโยชน์ของมนุษย์เอง ทั้งที่เป็นมรดกของอดีตและได้สร้างเสริมขึ้นในสมัยปัจจุบัน แต่มีผลดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว ได้แก่ พระราชวัง ศาสนสถาน โบราณวัตถุสถาน อนุสรณ์สถานและพิพิธภัณฑ

2.3.3 ประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและกิจกรรม หมายถึง รูปแบบการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมและการประพฤติปฏิบัติที่ยึดถือและสืบทอดต่อกันมา ตลอดจนกิจกรรมต่างๆ ที่มีผลต่อการดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว ได้แก่ สภาพชีวิตไทยริมคลอง ตลาดน้ำ เรือนแพ หมู่บ้านชาวเขา งานเทศกาลประเพณีและสวนสนุก

วิมล จิโรจน์พันธุ์ (2548 : 163) ได้แบ่งทรัพยากรการท่องเที่ยวของประเทศไทย เป็น 2 ประเภท ดังนี้

2.3.1 ทรัพยากรการท่องเที่ยวในส่วนที่เป็นธรรมชาติ ได้แก่

2.3.1.1 อุทยานแห่งชาติ (National Park) เป็นพื้นที่ที่ได้รับการประกาศให้เป็นแหล่งสงวนและคุ้มครองสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ เพื่อการใช้ประโยชน์ด้านการค้นคว้าวิจัย นันทนาการและการท่องเที่ยว โดยกรมป่าไม้ประกาศจัดตั้งอุทยานแห่งชาติในประเทศไทยแล้ว 81 แห่ง เป็นอุทยานแห่งชาติทางบก 63 แห่ง เช่น เขาใหญ่ ภูกระดึง ภูหลวง แม่วังก์ ฯลฯ และเป็นอุทยานแห่งชาติทะเล 18 แห่ง เช่น หมู่เกาะสิมิลัน หมู่เกาะสุรินทร์ หมู่เกาะอ่างทอง และอ่าวพังงา ฯลฯ

2.3.1.2 วนอุทยาน (Forest Park) เป็นพื้นที่นันทนาการที่มีขนาดเล็กและมีความโดดเด่นน้อยกว่าอุทยานแห่งชาติ หากแต่ยังมีความสำคัญในแง่การท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับประชาชนในท้องถิ่น ปัจจุบันประเทศไทยมีวนอุทยานในประเทศไทย 46 แห่ง กระจายอยู่ทั่วทุกภาคของประเทศ เช่น วนอุทยานน้ำตกโตไทร จังหวัดภูเก็ต ฯลฯ

2.3.1.3 เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า (Wildlife Sanctuary) ตามพระราชบัญญัติคือ พื้นที่ซึ่งถูกกำหนดให้สงวนและรักษาไว้ให้ปลอดภัยจากกิจกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ที่อาจรบกวนถิ่นที่อยู่อาศัยและการดำรงชีวิตของสัตว์ป่า รวมทั้งกิจกรรมนันทนาการต่าง ๆ ด้วย แต่เนื่องจากพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าหลายแห่งมีองค์ประกอบของทรัพยากรธรรมชาติที่มีความโดดเด่นและมีคุณค่าทางด้านนันทนาการสูง กรมป่าไม้ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ดูแลรับผิดชอบจึงอนุโลมให้ประชาชนเข้าไปพักผ่อน หากความรู้ในพื้นที่ได้แต่จะต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ปัจจุบันประเทศไทยมีเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 37 แห่ง เช่น ห้วยขาแข้ง ฯลฯ

2.3.1.4 เขตห้ามล่าสัตว์ป่า (Non-hunting Area) เป็นพื้นที่ที่รัฐบาลประกาศขึ้นเพื่อคุ้มครองสัตว์ป่าบางชนิดที่กำหนด แต่ไม่หวงห้ามการใช้พื้นที่เพื่อกิจกรรมอื่น ๆ ปัจจุบันกรมป่าไม้ประกาศเขตห้ามล่าสัตว์ป่าแล้ว 49 แห่ง

2.3.1.5 สวนพฤกษศาสตร์ (Botanical Garden) เป็นสถานที่ที่มีการจัดรวบรวมพันธุ์ไม้ชนิดต่าง ๆ ที่มีคุณค่ามาปลูกไว้เป็นลำดับตามหมวดหมู่และตระกูล เพื่อการศึกษาวิจัยและเผยแพร่ ขยายพันธุ์ให้แก่ประชาชน โดยปกติมักมีการจัดตกแต่งพื้นที่เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจของประชาชนควบคู่ไปด้วย สวนพฤกษศาสตร์จึงจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ

อีกประเภทหนึ่งของประเทศ ปัจจุบันกรมป่าไม้จัดให้มีสวนพฤกษศาสตร์ 13 แห่ง ซึ่งกระจายอยู่ทั่วทุกภาค เช่น สวนพฤกษศาสตร์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ จังหวัดเชียงใหม่ ฯลฯ

2.3.1.6 สวนรุกขชาติ (Arboretum) เป็นพื้นที่ธรรมชาติแต่มีขนาดเล็กกว่าสวนพฤกษศาสตร์ สร้างขึ้นเพื่อรวบรวมพันธุ์ไม้ต่าง ๆ โดยเฉพาะไม้ยืนต้นที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจและไม้ดอกที่มีอยู่ในท้องถิ่น แต่ไม่ได้มีการปลูกเป็นหมวดหมู่เหมือนอย่างสวนพฤกษศาสตร์ ปกติมักมีการตกแต่งบริเวณและเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปพักผ่อนหย่อนใจและศึกษาพันธุ์ไม้พื้นที่ได้ กรมป่าไม้ได้จัดสร้างสวนรุกขชาติในทุกภาคของประเทศ 44 แห่ง เช่น สวนรุกขชาติถ้ำจอมพล จังหวัดราชบุรี สวนรุกขชาติพระปิ่นเกล้าฯ เขานินร่อน จังหวัดฉะเชิงเทรา ฯลฯ

นอกจากนี้พื้นที่นันทนาการ ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติยังรวมไปถึงพื้นที่ต้นน้ำ พื้นที่ชายหาด ชายฝั่ง เกาะแก่งและอื่น ๆ ที่ไม่ได้รับการประกาศเป็นพื้นที่อนุรักษ์ตามกฎหมายอีกจำนวนมาก

2.3.2 ทรัพยากรการท่องเที่ยวในส่วนที่มนุษย์สร้างขึ้น และร่องรอยของสิ่งมีชีวิตในยุคต่าง ๆ ทรัพยากรการท่องเที่ยวในส่วนที่มนุษย์สร้างขึ้นซึ่งรวมถึงร่องรอยของสิ่งมีชีวิตในยุคต่าง ๆ นี้ ไม่ได้หมายถึงสิ่งซึ่งเกิดจากน้ำมือมนุษย์แบบปัจจุบันเท่านั้น แต่ยังคงครอบคลุมไปถึงร่องรอยและ สิ่งซึ่งเกิดจากมนุษย์ในยุคก่อนประวัติศาสตร์ด้วยหรือรวมถึงร่องรอยและหลักฐานทางโบราณคดีทั้งในยุคก่อนประวัติศาสตร์และยุคประวัติศาสตร์ ทรัพยากรการท่องเที่ยวนี้ทั้งเป็นที่อยู่อาศัยของมนุษย์โบราณ ชุมชนโบราณ ศาสนสถาน โบราณวัตถุ โบราณสถาน กำแพงเมือง คูเมือง เหมืองแร่ ศิลปวัฒนธรรม งานประเพณี วิถีชีวิต/ความเป็นอยู่ (เช่น หมู่บ้านชาวเขา สภาพชีวิตในชนบท) ศูนย์วัฒนธรรม ลินค้าและหัตถกรรมพื้นเมือง

ทรัพยากรการท่องเที่ยว หมายถึง สถานที่ท่องเที่ยวซึ่งรวมถึงสถานที่ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและสิ่งทีมนุษย์สร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นสถานที่ท่องเที่ยว กิจกรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นที่มีลักษณะเด่น ดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว (วรรณา วงษ์วานิช 2553)

กล่าวโดยสรุป ทรัพยากรการท่องเที่ยว เป็นสิ่งดึงดูดใจที่ก่อให้เกิดการเดินทางท่องเที่ยว แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ทรัพยากรการท่องเที่ยวในส่วนที่เป็นธรรมชาติ ได้แก่ อุทยานแห่งชาติ วนอุทยาน เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เขตห้ามล่าสัตว์ สวนพฤกษศาสตร์ สวนรุกขชาติ นอกจากนี้ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่เป็นพื้นที่นันทนาการยังรวมไปถึง พื้นที่ต้นน้ำ ชายหาด ชายฝั่ง เกาะแก่งและอื่น ๆ ที่ไม่ได้รับการประกาศเป็นพื้นที่อนุรักษ์ตามกฎหมายอีกเป็นจำนวนมาก และทรัพยากรการท่องเที่ยวในส่วนที่มนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งรวมถึงร่องรอยสิ่งมีชีวิตในยุคต่าง ๆ ทั้งเกิดจากน้ำมือมนุษย์ในปัจจุบันและครอบคลุมไปถึงร่องรอยในยุคก่อนประวัติศาสตร์ด้วย

2.4 ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ปรีชา ภูระหงษ์ (2541:21) ได้ให้ความหมายของ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) หมายถึง การท่องเที่ยวที่รับผิดชอบต่อแหล่งธรรมชาติ ซึ่งมีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมหรือการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ Ecotourism มีความหมายที่ลึกซึ้งมากกว่าการเสนอขายสินค้าทางการท่องเที่ยวแบบใหม่เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว หากแต่เป็นแนวคิดที่มุ่งประสานผลประโยชน์และความต้องการในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเข้ากับการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อตอบสนองความต้องการทางเศรษฐกิจ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงเป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวที่ช่วยส่งเสริมการอนุรักษ์ธรรมชาติและวัฒนธรรม อีกทั้งเป็นเครื่องมือที่สำคัญอย่างหนึ่งในการพัฒนาทางการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (sustainable tourism development)

เสรี พงศ์พิศ (2547: 89) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การท่องเที่ยวที่ไปเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติ อันเป็นที่อาศัยของสิ่งมีชีวิต และไม่มีชีวิตที่อยู่ร่วมกันและสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ การจัดการท่องเที่ยวในที่เหล่านี้จึงต้องคำนึงถึงการอนุรักษ์สภาพหรือระบบชีวิตหรือระบบนิเวศไม่ให้เกิดการกระทบกระเทือนจนเสียสมดุลและเสื่อมสลายไป

Ecotourism แบบยั่งยืน (sustainable tourism) อาจหมายถึง การจัดการพื้นที่ธรรมชาติเพื่อให้คงความเป็นธรรมชาติของบริเวณนั้น ๆ และยังหมายถึงการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (sustainable Resources) ให้คงรายได้ทางการเงินและการจ้างงานสูงสุดไว้ได้ ในทางตรงข้าม Ecotourism แบบยั่งยืน อาจหมายถึง การผจญภัยซึ่งองค์ประกอบทางสังคมวัฒนธรรมของประชากร ทั้งที่เกี่ยวข้องโดยตรงหรือโดยอ้อมกับธุรกิจท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism Business) (ภราดร พยัฆวิเชียร 2538 อ้างถึงในการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย 2542 : 2-20)

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวซึ่งได้รับความนิยมเมื่อราว 15 ปีเศษที่ผ่านมา แม้จะมีผู้ให้คำนิยามแตกต่างกันไปจำนวนมาก แต่ความหมายของการท่องเที่ยวประเภทนี้มีสิ่งสำคัญหลัก ๆ ประกอบด้วย (สุรเชษฐ์ เศรษฐมาต 2547 : 34-35)

2.4.1 เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นในแหล่งธรรมชาติ (nature-based destination)

2.4.2 เป็นการท่องเที่ยวที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ที่มีคุณค่าจากแหล่งท่องเที่ยวโดยตรง (first-hand active experience)

2.4.3 มีบริการให้การศึกษารเรียนรู้ เพื่อสร้างความเข้าใจและความประทับใจแก่ผู้มาเยือนเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว เพื่อส่งเสริมให้มีพฤติกรรมที่เหมาะสมและจรรยาบรรณด้านการอนุรักษ์ (educational experience)

2.4.4 เป็นการท่องเที่ยวที่รับผิดชอบต่อและก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด (least impact)

2.4.5 เปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมและได้ประโยชน์เชิงเศรษฐกิจ (local participation)

การท่องเที่ยวประเภทนี้ ปกติจะเน้นแหล่งท่องเที่ยวที่มีการสงวนรักษาระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพ อย่างเช่น อุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เขตห้ามล่าสัตว์ป่าวนอุทยาน หรือพื้นที่อนุรักษ์ธรรมชาติอื่น ๆ

Department of Tourism ของประเทศออสเตรเลีย ได้กล่าวถึงแนวความคิดนี้ในกลยุทธ์การท่องเที่ยวของรัฐ Queensland ดังนี้ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย 2542 : 2-22 - 2-24)

คำจำกัดความและหลักการของ Ecotourism

คำจำกัดความของ Ecotourism ที่ถูกนำมาใช้ในกลยุทธ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศของรัฐ Queensland (Queensland Ecotourism Strategy) คือ “การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (sustainable tourism) ซึ่งมุ่งเน้นสิ่งดึงดูดใจ (Attractions) ตามธรรมชาติ(และวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง) อันจะช่วยเพิ่มความรู้แก่นักท่องเที่ยวและให้ผลประโยชน์แก่ชุมชนท้องถิ่น”

คำศัพท์ Ecotourism มักถูกใช้สลับไปมากับ sustainable tourism และ Nature-based Tourism (การท่องเที่ยวในวิถีธรรมชาติ) ศัพท์ทั้ง 3 คำนี้ไม่ใช่คำพ้องที่มีความหมายเหมือนกันหรือคล้ายกันอย่างผูกขาด การท่องเที่ยวทุกแบบควรยั่งยืน (Sustainable Tourism) นั่นคือ เอื้อประโยชน์ในการถนอมสิ่งแวดล้อม สังคมและเศรษฐกิจ Nature-based Tourism เน้นอย่างเดียวที่ความเกี่ยวข้องกับการสถานที่ท่องเที่ยวที่เป็นธรรมชาติ ส่วน Ecotourism ก็นิยมแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นธรรมชาติ แต่จะมุ่งความสนใจไปยังการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมธรรมชาติ ให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวและให้ผลประโยชน์แก่ชุมชน

หลักสำคัญ 5 ประการ ซึ่งเป็นพื้นฐานของ Ecotourism คือ

2.4.1 ความยั่งยืน

2.4.2 องค์ประกอบสำคัญทางธรรมชาติ (และวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง)

2.4.3 ปัจจัยทางด้านความรู้และการสื่อความหมาย

2.4.4 การมีส่วนร่วมและ/หรือผลประโยชน์ของชุมชนท้องถิ่น

2.4.5 ความพึงพอใจของผู้ใช้/ผู้บริโภค

นิยามของ Ecotourism ที่นำมาใช้สำหรับ Queensland Ecotourism Strategy คือ “การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) ซึ่งมุ่งเน้นสิ่งดึงดูดใจทางธรรมชาติ (รวมทั้งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง) อันจะให้ทั้งการศึกษาเรียนรู้แก่นักท่องเที่ยวและการเอื้อประโยชน์ต่อชุมชนปลายทางเจ้าของพื้นที่”

2.4.1 ความยั่งยืน (Sustainability)

ความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติได้รับการยอมรับจากรัฐบาลแห่งชาติและรัฐว่าเป็นกุญแจนำไปสู่หลักการจัดการ กิจกรรมของมนุษย์ Ecotourism คือ การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนเชิงนิเวศ ซึ่งดำเนินในสภาพแวดล้อมธรรมชาติ แรงกระตุ้นสำหรับ Ecotourism ในรัฐควีนส์แลนด์ก็เพื่อพัฒนาประสิทธิภาพทางการท่องเที่ยวของรัฐควีนส์แลนด์ รวมทั้งปริมาณผลผลิตโดยไม่เกิดผลร้ายต่อสภาพแวดล้อม ซึ่งช่วยเกื้อกูลและหล่อเลี้ยงการท่องเที่ยวไว้ นอกจากนี้ยังต้องสร้างความเชื่อมั่นว่า รูปแบบ สถานที่ และระดับของ Ecotourism ที่จะใช้ไม่ก่อความเสียหายต่อพื้นที่ธรรมชาติของควีนส์แลนด์

2.4.2 องค์ประกอบธรรมชาติที่สำคัญ (Significant Natural Components)

Ecotourism อาศัยรากฐานจากสิ่งแวดล้อมธรรมชาติโดยมุ่งเน้นลักษณะเด่นทางชีววิทยา กายภาพและวัฒนธรรม Ecotourism บังเกิดและขึ้นอยู่กับธรรมชาติสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ นอกจากนี้ยังอาจรวมถึงองค์ประกอบทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ นับเป็นปัจจัยหลักในการวางแผนพัฒนาและจัดการ Ecotourism

2.4.3 การศึกษาและการสื่อความหมาย (Education and Interpretation)

การศึกษาและการสื่อความหมายด้านสถานะแวดล้อม นับเป็นอุปกรณ์สำคัญในการสร้างเสริมประสบการณ์การท่องเที่ยว Ecotourism อันนำกิจกรรมและแฝงด้วยความหมาย Ecotourism สิ่งดึงดูดใจบรรดาผู้ปรารถนาจะร่วมดูแลสิ่งแวดล้อม เพื่อที่จะพัฒนาความรู้ ความสำนึกและความชื่นชมต่อสิ่งแวดล้อมเหล่านั้น หากขยายวงกว้างออกไป Ecotourism ก็น่าจะนำไปสู่ปฏิบัติการเชิงบวกเพื่อสิ่งแวดล้อมโดยช่วยเพิ่มพูนจิตสำนึกของการอนุรักษ์

ความรู้ที่ได้จาก Ecotourism สามารถโน้มน้าวพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวชุมชนและอุตสาหกรรม นอกจากนี้ยังช่วยยึดกิจกรรมนักท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติให้คงอยู่ต่อไปอีกนาน ๆ (Hanneberg 1994) การศึกษายังสามารถใช้ประโยชน์เป็นเครื่องมือสำหรับการจัดการแหล่งธรรมชาติ

การสื่อความหมาย (Interpretation) ช่วยให้นักท่องเที่ยวมองเห็นภาพรวมของสถานะแวดล้อม โดยชี้ให้เห็นคุณค่าทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของสถานที่ท่องเที่ยว รวมทั้งประเด็นอื่น ๆ ด้วย เช่น การจัดการทรัพยากร

2.4.4 ชุมชนท้องถิ่น (Local Communities)

การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น ไม่เพียงก่อประโยชน์แก่ชุมชนและสภาพแวดล้อม แต่ยังปรับปรุงคุณภาพด้านประสบการณ์ของนักท่องเที่ยว ชุมชนท้องถิ่นสามารถมีส่วนร่วมปฏิบัติการท่องเที่ยว Ecotourism รวมทั้งการจัดเตรียมข้อมูลความรู้ การบริการ เครื่องอำนวยความสะดวก และผลิตผล Ecotourism สามารถสร้างรายได้สำหรับการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรนอกเหนือไปจากผลประโยชน์ทางด้านสังคมและวัฒนธรรม

2.4.5 ความพึงพอใจของผู้ใช้หรือผู้มาเยือน (User/Visitor satisfaction)

ความพึงพอใจของผู้มาเยือนที่ได้สัมผัสการท่องเที่ยวแบบ Ecotourism นับเป็นสิ่งสำคัญสำหรับการดำเนินการอุตสาหกรรมท่องเที่ยวแบบนี้ (Ecotourism Industry) ในระยะยาว ข้อมูลของการท่องเที่ยวแบบ Ecotourism ควรจะถูกตั้งโดยกำหนดจุดมุ่งหมายที่เจาะจงของการท่องเที่ยวแบบ Ecotourism ตามความเหมาะสมที่ปรากฏอยู่ ประสบการณ์ด้าน Ecotourism ของนักท่องเที่ยวควรเท่าเทียม หรือเกินกว่าความคาดหวังจริง ๆ ของพวกเขา การบริการและสร้างความพึงพอใจแก่ลูกค้า ควรเป็นรองการอนุรักษ์และปกป้องสิ่งที่พวกเขามาเยือน

นอกจากนี้ยังมีบุคคลและกลุ่มต่าง ๆ ได้กำหนดนิยามและความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้มีดังนี้

Elizabeth Boo (1990 :165) ซึ่งเป็นผู้คลุกคลีกับงานวิจัยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในลาตินอเมริกาและหมู่เกาะคาริบเบียนพร้อมกับเขียนรายงานเรื่อง “Ecotourism : The Potentials and Pitfalls” ได้ให้คำนิยามของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่า “การท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่เอื้อประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ อันเนื่องมาจากการมีรายได้สำหรับการดูแลรักษาพื้นที่การสร้างงานให้ชุมชนหรือท้องถิ่นและการสร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม”

Hector Ceballos-Lascurain (1987:13) แห่งสหภาพสากลว่าด้วยการอนุรักษ์ (International union for the Conversation of Nature and Natural Resourced-IUCN) ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นบุคคลแรกที่กำหนดความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่า “เป็นการท่องเที่ยวรูปแบบที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางไปยังแหล่งธรรมชาติ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อชื่นชม ศึกษาเรียนรู้และเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพพืชพรรณและสัตว์ป่า ตลอดจนลักษณะทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในแหล่งธรรมชาติเหล่านั้น”

The Ecotourism Society (1990:1) เป็นองค์กรภาคเอกชนที่มีบทบาทโดยตรงเกี่ยวกับการศึกษาวางแผนและเผยแพร่ความรู้ด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้กำหนดความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในช่วงแรกว่า “การเดินทางไปเยือนแหล่งธรรมชาติ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเรียนรู้ถึงวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ธรรมชาติด้วยความระมัดระวังไม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

หรือทำลายคุณค่าของระบบนิเวศ และขณะเดียวกันก็ช่วยสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจที่ส่งผลให้การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเกิดประโยชน์ต่อประชาชนท้องถิ่น

ต่อมาค่านิยมของ The Ecotourism Society ก็ได้รับการปรับปรุงโดย western (1993 : 11) ให้สั้นและกะทัดรัดแต่มีความหมายสมบูรณ์มากขึ้นว่าเป็น “การเดินทางท่องเที่ยวที่รับผิดชอบต่อแหล่งธรรมชาติซึ่งมีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนท้องถิ่นดีขึ้น”

คำจำกัดความของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีความหมายที่หลากหลาย จากการศึกษาค้นคว้าทางวิชาการ การระดมความคิดเห็นในประเทศและการดูงานในต่างประเทศ คณะศึกษาค้นคว้าได้รวบรวมและนำเสนอต่อที่ประชุมซึ่งมีผู้เชี่ยวชาญและผู้เกี่ยวข้อง จากหน่วยงานเพื่อหาข้อสรุปร่วมกัน โดยใช้วิธีการอภิปรายทั่วไป และการอภิปรายประกอบการใช้ตารางรูปแบบการท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือ ผลการพิจารณาและปรับปรุงแก้ไขหลายครั้ง ได้ข้อสรุปคำจำกัดความของ Ecotourism ดังนี้ (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย 2542 : 2-51)

Buckley (1993 : 128) ผู้อำนวยการศูนย์วิจัยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนานาชาติ มหาวิทยาลัยกริฟฟิธ ออสเตรเลีย ให้แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ 5 ประการดังนี้

2.4.1 เป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการดูแลอย่างยั่งยืนด้วยรูปแบบและการบริหารที่ถูกต้อง

2.4.2 เป็นการท่องเที่ยวบนพื้นฐานธรรมชาติ

2.4.3 มีการศึกษาเรียนรู้ด้านวัฒนธรรม หรือสิ่งแวดล้อมเป็นหลัก

2.4.4 เอื้อประโยชน์ต่อการอนุรักษ์

2.4.5 สร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยว

กล่าวโดยสรุป การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติที่มีลักษณะเด่นทางด้านชีววิทยา กายภาพและวัฒนธรรม ที่เกี่ยวเนื่องกับระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยว โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน และสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยวโดยได้รับประสบการณ์ที่มีคุณค่า

2.5 องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

หากพิจารณาส่วนประกอบแต่ละประเด็น จัดเป็นองค์ประกอบที่สำคัญได้ 6 ประการ ดังนี้ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช 2544 : 334-335)

2.5.1 เที่ยวในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น หมายถึง เดินทางไปท่องเที่ยวในพื้นที่ธรรมชาติที่มีระบบนิเวศเฉพาะแต่ละแห่ง เช่น เที่ยวในป่าดงดิบเขา ยอดดอย อินทนนท์ จังหวัดเชียงใหม่และเที่ยวในป่าพรุสิรินธร จังหวัดนราธิวาส พื้นที่ป่าทั้งสองแห่งมีระบบนิเวศเฉพาะและมีความแตกต่างกัน

2.5.2 เที่ยวในแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ หมายถึง การเดินทางเที่ยวป่าบางแห่ง ก่อนถึงแหล่งธรรมชาติที่เป็นจุดหมายปลายทางต้องผ่านหมู่บ้านที่มีผู้คนอาศัย เป็นหมู่บ้านที่มีวัฒนธรรมน่าสนใจ นักท่องเที่ยวก็ถือโอกาสแวะเที่ยวชมวิถีชีวิตของหมู่บ้านนั้น ด้วย เช่น จุดหมายปลายทางต้องการไปเที่ยวดูป่าดงดิบเขานยอดดอยอินทนนท์ระหว่างทางผ่านหมู่บ้านชาวเขาเผ่าม้งที่คอยขุนกลาง จึงแวะเที่ยวหมู่บ้านม้งก่อน เป็นต้น

2.5.3 มีการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องอย่างมีระบบ ผู้ที่เกี่ยวข้องในที่นี้ หมายถึง เจ้าของสถานที่ท่องเที่ยว บริษัทนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ และนักท่องเที่ยว จะต้องมีความรับผิดชอบต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมในสถานที่ท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบร่วมกัน การจัดการด้านสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว คือ การรักษาความสะอาด การจัดการขยะอย่างมีระบบ การจัดการน้ำดีน้ำเสีย การป้องกันมลพิษทางเสียง มลพิษทางอากาศและมีความปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สิน เป็นต้น เพื่อรักษาสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวให้มีคุณค่าและคุณภาพที่ยั่งยืน ตลอดกาล

2.5.4 มีการจัดการด้านการให้ความรู้ เป็นการจัดการในการให้ความรู้เรื่องระบบนิเวศ ธรรมชาติที่เกี่ยวข้องและด้านสิ่งแวดล้อมของสถานที่อย่างเป็นระบบ โดยผู้ที่เกี่ยวข้อง(เจ้าของสถานที่) จะต้องการจัดทำป้ายสื่อความหมายธรรมชาติ ป้ายชี้ทางท่องเที่ยว แผนที่ท่องเที่ยวและคู่มือท่องเที่ยวในพื้นที่นั้น เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ความรู้มากขึ้นกว่าเดิม หลังจากที่ได้เข้าไปเที่ยวแล้ว

2.5.5 มีความรับผิดชอบโดยผู้เป็นเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว เป็นความรับผิดชอบต่อหลักการของแผนแม่บทของโลก Agenda 21 และรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ของไทย (ประกาศใช้เมื่อเดือนตุลาคม 2540) โดยให้ออกโอกาสแก่ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการยอมรับการท่องเที่ยวประเภทนี้ ร่วมวางแผนจัดการด้วยกัน ร่วมดำเนินกิจการด้วยกัน (ในลักษณะการลงทุนซื้อหุ้นด้วยกัน) และร่วมรับผลประโยชน์ (รายได้) อย่างเสมอภาคด้วยกัน

นั่นคือ นักท่องเที่ยวที่เดินทางไปเที่ยวในพื้นที่นั้น มีความเพลิดเพลิน มีความประทับใจ มีความรู้ใหม่และประสบการณ์ใหม่เพิ่มขึ้น

องค์ประกอบหลักที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมี 4 ประการ คือ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย 2544 : 2-4)

2.5.1 องค์ประกอบด้านพื้นที่ เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ (Eco-system) ในพื้นที่นั้น ๆ องค์ประกอบด้านพื้นที่จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีพื้นฐานอยู่กับธรรมชาติ (Nature-based tourism)

2.5.2 องค์ประกอบด้านการจัดการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบ (Responsible travel) โดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม มีการจัดการยั่งยืนครอบคลุมไปถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรการจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกันและจำกัดมลพิษ และควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการยั่งยืน (Sustainable)

2.5.3 องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีการเรียนรู้ (Learning Process) โดยมีการให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยวเป็นการเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจ เพื่อสร้างความตระหนักและปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องจึงเป็นการท่องเที่ยวสิ่งแวดล้อม (Environmental education-based tourism)

2.5.4 องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม ชุมชนและประชากรท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการคิดวางแผน ปฏิบัติตามแผน ได้รับความไว้วางใจ ติดตามตรวจสอบ ตลอดจนร่วมบำรุงรักษาทรัพยากรท่องเที่ยวอันก่อให้เกิดประโยชน์ในท้องถิ่น ยกกระดับคุณภาพชีวิตและได้รับค่าตอบแทนเพื่อกลับมาบำรุงและจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วย ในที่สุดท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ ท้องถิ่นในที่นี่เริ่มต้นจากระดับรากหญ้า (Grass root) จนถึงการปกครองท้องถิ่นและอาจรวมไปถึงการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้อง จึงเป็นการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Participation-based tourism)

กล่าวโดยสรุป การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีองค์ประกอบที่สำคัญ 4 ด้าน คือ ด้านพื้นที่ด้านการจัดการ ด้านกิจกรรมและกระบวนการ และด้านการมีส่วนร่วม ทั้งนี้นักท่องเที่ยวที่เดินทางไปเที่ยวในพื้นที่จะได้รับความเพลิดเพลิน เกิดความประทับใจ เพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม สร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งหากนักท่องเที่ยวมีความเข้าใจความเข้าใจและปฏิบัติ ก็จะส่งผลให้เป็นการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

2.6 กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ในกระบวนการท่องเที่ยว กิจกรรมท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวในแต่ละแหล่ง เป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะทำให้นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจ เพลิดเพลินและมีความสุขจากการท่องเที่ยวหรือนันทนาการนอกเวลางานตามปกติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้ความสำคัญต่อกิจกรรมท่องเที่ยวมากเพราะกิจกรรมต่าง ๆ นั้น จะเป็นสื่อกลางนำการท่องเที่ยวไปสู่เป้าหมายได้ กิจกรรมที่เหมาะสมจึงควรเป็นกิจกรรมที่เน้นการศึกษาหาความรู้ในระบบนิเวศและวัฒนธรรมท้องถิ่น ควบคู่ไปกับการได้รับความเพลิดเพลิน ทั้งนี้ต้องเป็นกิจกรรมที่มีผลกระทบน้อยที่สุดหรือเป็นผลกระทบที่สามารถป้องกันหรือแก้ไขได้ กิจกรรมที่เกี่ยวข้อง จัดเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มี 19 กิจกรรม ประกอบด้วย (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2542 : 3-19 - 3-20)

2.6.1 กิจกรรมเชิงนิเวศในแหล่งธรรมชาติ ได้แก่

เดินป่า	hiking,trekking,walking
ศึกษาธรรมชาติ	nature educating
ส่องสัตว์/ดูนก	animal/bird watching
เที่ยวถ้ำ/น้ำตก	cave/waterfall exploring
พายเรือ	
แคนู	canoeing
คายัค	kayak
เรือใบ	sail boating
กระดานโต้ลม	wind surfing
ดำน้ำดูปะการัง	
น้ำตื้น	snorkeling
น้ำลึก	scuba driving
ตั้งแคมป์	tent camping
ล่องแพ	rafting
ขี่ม้า/นั่งช้าง	horse/elephant riding

2.6.2 กิจกรรมกึ่งนิเวศ

ถ่ายรูป บันทึกภาพ/เสียง	photographing
ศึกษาท้องฟ้า	sky interpretation
ขี่จักรยานท่องเที่ยว (เสือภูเขา)	terrain/mountain biking
ปีน/ไต่เขา	rock/mountain climbing
ตกปลา	fishing

2.6.3 กิจกรรมทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์

ชมความงาม ความเก่าแก่ ลักษณะเฉพาะตัวของแหล่งประวัติศาสตร์ ศึกษาเรียนรู้ ประวัติความเป็นมาของแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์ ศึกษาชื่นชมงานศิลปกรรมและ วัฒนธรรม ร่วมกิจกรรม เรียนรู้พฤติกรรมของคน การศึกษาเรียนรู้การผลิตของที่ระลึกและสินค้า พื้นเมือง

กิจกรรมที่ไม่เป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ควรพิจารณาเพื่อพัฒนาการจัดการให้มีโอกาส เสริมแนวความคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ เช่น

ล่องเรือชมธรรมชาติ	boat sightseeing
ชมทิวทัศน์	nature viewing
พักผ่อนปิกนิก	picnicking
เล่นน้ำ ว่ายน้ำ อาบแดด	swimming/sun bathing
มนัสการ กราบไหว้ตามความเชื่อ หรือแสวงบุญ	
ถ่ายภาพ	
ชม/ร่วมเล่นกีฬา	
ประชุมสัมมนา	
บ้านพัก	

กิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้มีลักษณะเฉพาะกับบางพื้นที่และบางกลุ่มนักท่องเที่ยว ซึ่งมี วัตถุประสงค์ที่ต่างกัน มีความต้องการสิ่งอำนวยความสะดวกหรือเครื่องมือที่ต่างกันรวมทั้งมี ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในระดับที่ต่างกันด้วย ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 กิจกรรมการท่องเที่ยวธรรมชาติ ชื่นชมธรรมชาติและผจญภัย จำแนกตามวัตถุประสงค์
พื้นที่ ขนาด รูปแบบและผลกระทบ

กิจกรรมการท่องเที่ยว	วัตถุประสงค์	พื้นที่	ขนาด	รูปแบบ/ อุปกรณ์	ผลกระทบที่อาจมี
1. เดินป่า	- ศึกษา ธรรมชาติ - สนุกสนาน - สัมผัส ธรรมชาติ - ออกกำลังกาย - แลกเปลี่ยน และถ่ายทอด ประสบการณ์ - ผจญภัย	- ป่า/เขา - พื้นที่ที่มี ความลาดชัน - ลำน้ำ/เกาะ แก่ง - น้ำตก - เิงผา/ หน้าผา - ถ้ำ	- เอกเทศ - กลุ่มเล็ก	- ค้ำแรง - มีไม้ค้ำเท้า - เดินระยะสั้น - ไม่ค้ำแรง	- ขยะมูลฝอย - เสียงดัง -เหยียบย่ำต้นไม้/ ตัดกิ่งไม้ - รบกวนการ วางไข่ของนก/ การผสมพันธุ์สัตว์ - เกี่ยวข้องกับ วัฒนธรรมชุมชน
2. ศึกษาธรรมชาติ	- พักผ่อน - ศึกษาหา ความรู้ - สัมผัส ธรรมชาติและ องค์ประกอบ	- ป่า-เขา/ ทุ่งหญ้า - ภูเขา - ถ้ำ - หน้าผา - เขื่อน/ อ่างเก็บน้ำ	- เอกเทศ - กลุ่มเล็ก	- มีสื่อบอก - มีไม้ค้ำเท้า - ไม่ค้ำแรง	- ขยะมูลฝอย - เสียงดัง - ทำลาย ทัศนียภาพ ขีด/เขียนบนป้าย หิน ต้นไม้
3. ส่องสัตว์/ดูนก	- ศึกษาหา ความรู้ - สัมผัส ธรรมชาติ	- ป่า-เขา/ ทุ่งหญ้า - ป่าชายเลน - ภูเขา	- กลุ่มเล็ก	- ค้ำแรง/ไม่ ค้ำแรง - มีไม้ค้ำเท้า - มีสื่อ (กล้อง)	- รบกวน การวางไข่และ การผสมพันธุ์ ของนก

ตารางที่ 2 (ต่อ)

กิจกรรมการท่องเที่ยว	วัตถุประสงค์	พื้นที่	ขนาด	รูปแบบ/อุปกรณ์	ผลกระทบที่อาจมี
4. เที่ยวถ้ำ/น้ำตก	- พักผ่อน - ศึกษาหา ความรู้ - ผจญภัย - สัมผัส ธรรมชาติ	- ถ้ำและ บริเวณ รอบถ้ำ - น้ำตก/ บริเวณ โดยรอบ	- เอกเทศ - กลุ่มเล็ก	- ไม่ค้างแรม - มีมัคคุเทศก์ - มีคนนำ ทาง - มีสื่อ(ป้าย)	- ขยะมูลฝอย - ชุม/เขียนผนังถ้ำ ทำให้เสีย ทัศนียภาพ - เหยียบย่ำต้นไม้
5. พายเรือ (แคนู คะยัค เรือใบ/ เรือใบ กระดานโต้ลม)	- พักผ่อน - ออกกำลังกาย - ผจญภัย - สนุกสนาน - สัมผัส ธรรมชาติ	- พักผ่อน - เขื่อน, อ่าง เก็บน้ำ - ลำน้ำ/เกาะ แก่ง	- เอกเทศ - กลุ่มเล็ก	- ไม่ค้างแรม	- รบกวนบริเวณ วางไข่/ผสมพันธุ์ สัตว์น้ำ - ขยะมูลฝอย - เสี่ยง
6. ดำน้ำดูปะการัง	- ศึกษา ธรรมชาติ - สัมผัส ธรรมชาติ	- ทะเล/ชายฝั่ง ทะเล - เกาะ/กอง หิน	- กลุ่มเล็ก	- ไม่ค้างแรม - มีสื่อ (เส้นทาง ดำ น้ำ/คู่มือ)	- ปะการัง ถูกทำลายโดย ทอดสมอเรือ - น้ำมันปนเปื้อน - การเหยียบย่ำ - การเก็บ
7. ตั้งแคมป์	- สัมผัส ธรรมชาติ	- ป่าเขา/ ทุ่งหญ้า - ชายฝั่งทะเล - พื้นที่โล่ง/ พื้นที่สาธารณะ	- กลุ่มเล็ก	- ค้างแรม	- ขยะมูลฝอย - สิ่งปฏิกูล - เสี่ยงคัง - ไฟไหม้ - รบกวนที่อยู่ ของสัตว์

ตารางที่ 2 (ต่อ)

กิจกรรมการท่องเที่ยว	วัตถุประสงค์	พื้นที่	ขนาด	รูปแบบ/ อุปกรณ์	ผลกระทบที่อาจมี
8. ล่องแพล่องแก่ง	- สนุกสนาน - ผจญภัย - สัมผัส ธรรมชาติ	- ลำน้ำ/เกาะแก่ง	- กลุ่มเล็ก	- ค้ำแรม - ไม่ค้ำแรม - มีคนนำ	- ตัดไม้ทำแพ - ขยะมูลฝอย - รบกวน การวางไข่ ของสัตว์น้ำ
9. นั่งช้าง/ขี่ม้า	- สนุกสนาน - สัมผัส ธรรมชาติและ องค์ประกอบ	- ป่าเขา - ภูเขา - ชุมชน -ทุ่งหญ้า	- เอกเทศ - กลุ่มเล็ก	- ไม่ค้ำแรม - มีมัคคุเทศก์/ ควาญ/ ครูฝึก	-เหยียบย่ำต้นไม้
10. ถ่ายรูป บันทึกภาพ/เสียง	- สัมผัส ธรรมชาติและ องค์ประกอบ	- ป่าเขา/ทุ่งหญ้า - ภูเขา - ถ้ำ - น้ำตก - เฝิงผา/หน้าผา	- เอกเทศ - กลุ่มเล็ก - กลุ่มใหญ่	- มีมัคคุเทศก์ - เสริม กิจกรรมอื่น ๆ	
11. ศึกษาท้องฟ้า/ ดาว	- ศึกษา หาความรู้	- พื้นที่โล่ง - บนที่สูง ที่ไม่มี เมฆหมอกบดบัง - ชายหาดที่โล่ง - เกาะ/แก่ง	- เอกเทศ - กลุ่มเล็ก - กลุ่มใหญ่	- ค้ำแรม - มีมัคคุเทศก์ นักดาราศาสตร์ - มีสื่อ (กล้อง, แผนที่)	
12. จักรยาน/ท่องเที่ยว (เสือภูเขา)	- พักผ่อน - ศึกษา หาความรู้ - สัมผัส ธรรมชาติ - ออกกำลังกาย - ผจญภัย	- ป่าเขา - พื้นที่ที่มีความ ลาดชัน	- เอกเทศ - กลุ่มเล็ก/ กลาง	- ไม่ค้ำแรม - มีสื่อ (ป้าย) - เส้นทาง	- เสียงดัง - ขยะ - ตัดทำลายกิ่งไม้ - ความปลอดภัย

ตารางที่ 2 (ต่อ)

กิจกรรมการท่องเที่ยว	วัตถุประสงค์	พื้นที่	ขนาด	รูปแบบ/ อุปกรณ์	ผลกระทบที่อาจมี
13. ปีนเขา/ไต่เขา	- สัมผัส ธรรมชาติ - ออกกำลังกาย - ผจญภัย	- ภูเขา - หน้าผา	- เอกเทศ - กลุ่มเล็ก	- ค้ำแรง - ไม่ค้ำแรง	- ตัดทำลายกิ่งไม้ - การพังทลาย ของดิน/หิน
14. ตกปลา	- พักผ่อน - ผจญภัย	- ลำน้ำ/เกาะ แก่ง - เขื่อน/ อ่างเก็บน้ำ - ทะเล	- เอกเทศ - กลุ่มเล็ก	- ไม่ค้ำแรง	

ที่มา : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, รายงานขั้นสุดท้ายการดำเนินการเพื่อกำหนดนโยบาย
การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย,
2542), 3-19 - 3-20.

ตารางที่ 3 กิจกรรมการท่องเที่ยวประวัติศาสตร์ จำแนกตามวัตถุประสงค์ พื้นที่ ขนาด รูปแบบและ
ผลกระทบ

กิจกรรมการท่องเที่ยว	วัตถุประสงค์	พื้นที่	ขนาด	รูปแบบ/ อุปกรณ์	ผลกระทบที่อาจมี
1. ชมความงาม/ ความเก่าแก่มี ลักษณะเฉพาะตัว	- พักผ่อน - รู้จักเรียนรู้ - สัมผัส องค์ประกอบ	- โบราณสถาน (วัด วัง เมือง โบราณ) - มรดกโลก	- เอกเทศ - กลุ่มเล็ก - กลุ่มใหญ่	- ไม่ค้ำแรง - มีมัคคุเทศก์	- ขยะมูลฝอย - ความแออัด ในชุมชน - เสี่ยงจาก ยานพาหนะ
2. ศึกษาประวัติ ความเป็นมาของแหล่ง	- ศึกษา หาความรู้ - สัมผัส	- ชุมชน/วัด - โบราณสถาน - มรดกโลก	- เอกเทศ - กลุ่มเล็ก - กลุ่มใหญ่	- ไม่ค้ำแรง - มีมัคคุเทศก์	- ขยะมูลฝอย - เสี่ยงจาก ยานพาหนะ

ตารางที่ 3 (ต่อ)

กิจกรรมการท่องเที่ยว	วัตถุประสงค์	พื้นที่	ขนาด	รูปแบบ/ อุปกรณ์	ผลกระทบที่อาจมี
3. ชมงาน ศิลปวัฒนธรรม	- ชื่นชม - เรียนรู้	- แหล่งศิลปะ ต่างๆ (วัด วัง ชุมชน)	- เอกเทศ - กลุ่มเล็ก - กลุ่มใหญ่	- ไม่ค้ำแรม - มีมัคคุเทศก์	- ขยะมูลฝอย - ความแออัด ในชุมชน - เสี่ยงจาก ยานพาหนะ - จี๊ดเจียน จับต้อง
4. ร่วมกิจกรรม เรียนรู้ พฤติกรรม	- พักผ่อน - แลกเปลี่ยน ถ่ายทอด ประสบการณ์	- เทศกาล งานประเพณี - ชุมชน - บ้าน หัตถกรรมและ ศิลปกรรม	- เอกเทศ - กลุ่มเล็ก - กลุ่มใหญ่	- ค้ำแรมใน ชุมชน - ไม่ค้ำแรม	- การเปลี่ยนแปลง วัฒนธรรม - การแลกเปลี่ยน ที่ไม่ครบถ้วน
5. ศึกษาเรียนรู้ของ ที่ระลึกและสินค้า พื้นเมือง	- เรียนรู้ - ตอบสนอง ความต้องการ - ชื้อของ	- บ้าน หัตถกรรม ศิลปกรรม - ตลาด	- เอกเทศ - กลุ่มเล็ก - กลุ่มใหญ่	- ไม่ค้ำแรม - มีมัคคุเทศก์	- เสี่ยงจาก ยานพาหนะ - ความแออัด ในชุมชน - การเอารัด เอาเปรียบ หลอกลวง

ที่มา : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, รายงานขั้นสุดท้ายการดำเนินการเพื่อกำหนดนโยบาย
การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย,
2542), 3-19 - 3-20.

ตารางที่ 4 กิจกรรมการท่องเที่ยวที่น่าจะจัดกระบวนการ จำแนกตามวัตถุประสงค์ พื้นที่ ขนาด รูปแบบและผลกระทบ

กิจกรรมการท่องเที่ยว	วัตถุประสงค์	พื้นที่	ขนาด	รูปแบบ/ อุปกรณ์	ผลกระทบที่อาจมี
1. ล่องเรือ	- ศึกษา หาความรู้ - พักผ่อน - สัมผัส ธรรมชาติ	- ลำน้ำ/ เกาะแก่ง - เขื่อน/ อ่างเก็บน้ำ	- กลุ่มเล็ก - กลุ่มใหญ่	- ค้างแรม - ไม่ค้างแรม - มีมัคคุเทศก์ - มีบริการเรือ	- น้ำมันปนเปื้อน - ขยะมูลฝอย - ของเสียสิ่งปฏิกูล - เสียง - รบกวนสภาพ ทางนิเวศวิทยา
2. ชมทิวทัศน์	- พักผ่อน - สัมผัส ธรรมชาติ	- เขื่อน/ อ่างเก็บน้ำ - ป่าเขา - ถ้ำ - น้ำตก - ทะเล - สวน สาธารณะ	- เอกเทศ - กลุ่มเล็ก - กลุ่มใหญ่	- ไม่ค้างแรม - มีสื่อ (ป้าย)	- ขยะมูลฝอย - เสียงดัง - ทำลายทัศนียภาพ จิต/เขียนลงบน ต้นไม้ ถ้ำ ป้าย
3. พักผ่อนปิกนิก	- พักผ่อน - สัมผัส ธรรมชาติ	- น้ำตก - ชายฝั่งทะเล - เขื่อน/ อ่างเก็บน้ำ - พื้นที่ สาธารณะ - สวนสาธารณะ	- เอกเทศ - กลุ่มเล็ก	- ไม่ค้างแรม	- ขยะมูลฝอย - เสียงดัง
4. เล่นน้ำ/ว่ายน้ำ/ อาบแดด	- สนุกสนาน - พักผ่อน	- ลำน้ำ/เกาะ แก่ง/น้ำตก - ทะเล - อ่างเก็บน้ำ	- เอกเทศ - กลุ่มเล็ก - กลุ่มใหญ่	- ไม่ค้างแรม	- ขยะมูลฝอย - มลภาวะทางน้ำ

ตารางที่ 4 (ต่อ)

กิจกรรมการท่องเที่ยว	วัตถุประสงค์	พื้นที่	ขนาด	รูปแบบ/ อุปกรณ์	ผลกระทบที่อาจมี
5. มนัสการ กราบไหว้ ตามความเชื่อ	- พักผ่อน - สัมผัสกับ องค์ประกอบ	- วัด - โบราณ	- เอกเทศ - กลุ่มเล็ก - กลุ่มใหญ่	- ไม่ค้ำแรง - มีมัลติเทคท์	- ขยะมูลฝอย - เสี่ยงจาก ยานพาหนะ - ความแออัดใน ชุมชน
6. ถ่ายภาพ	- สัมผัสกับ องค์ประกอบ - พักผ่อน	- แหล่ง โบราณ สถาน/วัด/ หัตถกรรม/ ศิลปกรรม/ ชุมชน - บ้าน หัตถกรรม - เทศกาลงาน ประเพณี	- เอกเทศ - กลุ่มเล็ก - กลุ่มใหญ่	- ไม่ค้ำแรง - มีมัลติเทคท์ - เสริม กิจกรรมอื่นๆ	- เสียหายต้นไม้ - ทำลายระบบ นิเวศ - ขยะมูลฝอย
7. ชม/เล่นกีฬา	- ออกกำลังกาย - สนุกสนาน	- สนามกีฬา	- เอกเทศ	- ไม่ค้ำแรง	- ครอบคลุมพื้นที่
8. ประชุม สัมมนา	- แลกเปลี่ยน ความรู้ ประสบการณ์	- ในเมือง/ สถานบริการ - ในแหล่ง บริการพื้นที่	- กลุ่มใหญ่	- ค้ำแรง	- เสี่ยง
9. บ้านเที่ยง	- พักผ่อน/ผ่อน คลาย - สนุกสนาน	- ในเมือง/ สถานบริการ - จัดขึ้นใน พื้นที่ ท่องเที่ยว	- กลุ่มเล็ก - กลุ่มใหญ่	- ไม่ค้ำแรง	- อาจมีกิจกรรมที่ เสื่อมเสียศีลธรรม และ ยาเสพติด - เสี่ยงรบกวน

ที่มา : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, รายงานขั้นสุดท้ายการดำเนินการเพื่อกำหนดนโยบาย
การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย,
2542), 3-19 - 3-20.

3. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

3.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม

เกรียงไกร จิรจิรัชย์ (2548 : 9-11) ได้ให้ความหมาย การมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินการพัฒนาในลักษณะของการเข้าจัดการ ตั้งแต่การร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติ ร่วมกันบำรุงรักษาสาธารณประโยชน์และร่วมติดตามผล ประเมินผล ด้วยความสมัครใจเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนด

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี (2526 : 25) ให้ความหมายการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่า หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติและร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ อันมีผลกระทบต่อตัวประชาชนเอง การที่สามารถทำให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบท เพื่อแก้ไขปัญหาและนำมาซึ่งสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนที่ดีขึ้นได้นั้น ผู้นำการเปลี่ยนแปลงต้องยอมรับปรัชญาการพัฒนาชุมชนที่ว่า มนุษย์ทุกคนต่างมีความปรารถนาที่จะอยู่กับผู้อื่นอย่างมีความสุข ได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรมและเป็นที่ยอมรับของผู้อื่น พร้อมทั้งจะอุทิศเพื่อกิจกรรมของชุมชน ขณะเดียวกันต้องยอมรับความจริงที่ว่ามนุษย์นั้นสามารถพัฒนาได้ถ้ามีโอกาสและได้รับการชี้แนะอย่างถูกต้อง

รักษนก โสภพิศ (2542 : 57) ได้สรุปความหมาย การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่บุคคลได้ร่วมในการแสดงความคิดเห็น ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมเสียสละเวลา แรงงาน วัสดุ อุปกรณ์อื่น ๆ ซึ่งเป็นเรื่องของจิตใจและอารมณ์ของบุคคลในสถานการณ์กลุ่มที่มีเหตุเร้าใจให้กระทำเพื่อการบรรลุวัตถุประสงค์ที่บุคคลอยากร่วมกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยความสมัครใจไม่มีการบังคับ

สมพันธ์ เตชะอธิก และคณะ (2547 : 113) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้ การมีส่วนร่วม หมายถึง การมีส่วนร่วมตั้งแต่คิด โครงการ กิจกรรม โดยเริ่มค้นหาปัญหา สาเหตุ วางแผน ตัดสินใจดำเนินงาน ระดมทรัพยากร กำหนดเป้าหมาย สรุปบทเรียน ติดตามประเมินผล รับผลที่เกิดร่วมกัน โดยทั้งนี้ต้องอยู่ในความเป็นธรรมชาติ

เสาวภา สุชาติพิศ (2545 : 15) ได้ให้ความหมาย การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่บุคคลหรือคณะบุคคลร่วมกันทำกิจกรรม โดยต้องอาศัยความรับผิดชอบ การตัดสินใจ ความผูกพัน ความร่วมมือในการสนับสนุนการปฏิบัติการกิจของกิจกรรมนั้นตามขั้นตอนต่าง ๆ เพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวมให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้

กล่าวโดยสรุป การมีส่วนร่วมเป็นการเปิดโอกาสให้บุคคลหรือคณะบุคคลมีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องรวมกันในการดำเนินการพัฒนา โดยร่วมทำการศึกษา ค้นคว้าปัญหาและสาเหตุของปัญหา ร่วมวางแผนนโยบายและแผนงาน ร่วมตัดสินใจและร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล เพื่อประโยชน์ของส่วนรวมด้วยความสมัครใจให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนด

3.2 แนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วม

เสาวภา สุขทิพย์ (2545 : 18) ได้เสนอแนวคิดของการมีส่วนร่วมว่าเกิดจากแนวความคิดที่สำคัญ 3 ประการ ได้แก่

3.2.1 ความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกัน ซึ่งเกิดจากความสนใจและความห่วงกังวลส่วนบุคคลที่บังเอิญพ้องต้องกันกลายเป็นความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกันของส่วนรวม

3.2.2 ความเดือดร้อนและความไม่พึงพอใจร่วมกันที่มีต่อสถานการณ์ที่เป็นอยู่นั้น ผลักดันให้พุ่งไปสู่การรวมกลุ่ม วางแผนและลงมือกระทำการร่วมกัน

3.2.3 การตกลงใจร่วมกันที่เปลี่ยนแปลงกลุ่มหรือชุมชนไปในทิศทางที่พึงปรารถนา การตัดสินใจร่วมกันนี้จะต้องรุนแรงมากพอที่จะทำให้เกิดความริเริ่มกระทำที่สนองตอบความเห็นชอบของคนส่วนใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้น

สุนัย จุลพงศธร (2544 : 30) ได้กล่าวว่า ทฤษฎีการมีส่วนร่วมเป็นทฤษฎีที่ให้ความสำคัญในการพัฒนาสังคมว่าจำเป็นต้องนำกระบวนการ การมีส่วนร่วมของประชาชนใช้อย่างมีแบบแผน โดยเฉพาะในการวางแผนการพัฒนาของกลุ่มประเทศด้อยพัฒนาหรือกำลังพัฒนา ในช่วงปลายทศวรรษที่ 20 ทฤษฎีของการมีส่วนร่วมจึงถูกนำมาใช้ทั้งในด้านพัฒนาชุมชน ด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคม โดยเน้นประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในด้านต่าง ๆ เพื่อปรับปรุงสภาพเศรษฐกิจ การเมืองและสังคมวัฒนธรรม ในด้านการพัฒนาการดำเนินการที่ใช้ประชาชนมีส่วนร่วมที่ผ่านมามีเหมือนว่าผู้เข้าร่วมในกระบวนการพัฒนามักจะเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐและเป็นกลุ่มคนที่เข้ามาจัดการ ชี้นำและกำกับประชาชนในทุกขั้นตอนของกระบวนการพัฒนามากกว่า แต่เมื่อเงื่อนไขการเมือง เศรษฐกิจเปลี่ยน ไปก็มีผลทำให้เศรษฐกิจเปลี่ยน ไปในทางที่ดีขึ้นทั้งนี้เพื่อที่จะแก้ไขปัญหาการพัฒนาที่ไร้ประสิทธิภาพ อันเนื่องมาจากการรวมศูนย์อำนาจในทุกด้านทั้งนี้เพื่อสอดคล้องกับแนวนโยบายของรัฐที่เปลี่ยนไปในการมีส่วนร่วมสามารถแบ่งออกได้ 2 ลักษณะ คือ การมีส่วนร่วมในฐานะที่เป็นกระบวนการหนึ่งของการพัฒนา โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มจนถึงสิ้นสุดโครงการ โดยโครงการพัฒนาจะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน และลักษณะที่สอง เป็นการมีส่วนร่วมในนัยยะทางการเมืองที่มี 2 แบบ คือ การส่งเสริมสิทธิและพลังอำนาจของพลเมือง โดยประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการ และ

ด้วยการเปลี่ยนแปลงกลไกพัฒนาโดยการกระจายอำนาจในการวางแผนจากส่วนกลางไปยังผู้ภูมิภาคหรือท้องถิ่น ส่วนขั้นตอนในการพัฒนานั้นมีหลายระดับ แตกต่างกันไปตามแนวคิดของนักวิชาการและนักวิจัยที่มีความแตกต่างกันบ้างก็มีส่วนร่วมที่คล้ายกัน คือ ขั้นการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาด้วยตัวของชุมชนเอง การมีส่วนร่วมในการวางแผนในการพัฒนาตั้งแต่ขั้นวางแผนนโยบาย วัตถุประสงค์ จนถึงแนวทางในการดำเนินงาน การดำเนินการพัฒนาโดยได้รับความช่วยเหลือจากภายนอกและรัฐ ประชาชนเป็นผู้ได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา มีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการพัฒนาด้วยตนเอง

กล่าวโดยสรุป แนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วมเป็นทฤษฎีที่ให้ความสำคัญในการพัฒนาสังคม โดยเน้นให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในด้านต่าง ๆ เพื่อปรับปรุงสภาพเศรษฐกิจ การเมืองและสังคม วัฒนธรรม ซึ่งการมีส่วนร่วมเกิดจากการที่บุคคลมีความคิดเห็นพ้องต้องกันในเรื่องที่มีความสนใจ ความห่วงกังวล ความเดือดร้อน ความไม่พึงพอใจ และการตกลงร่วมกันที่จะเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่พึงปรารถนา

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

มีผู้สนใจทำการศึกษาวิจัยถึงเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและกิจกรรมนันทนาการในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ในประเด็นที่น่าสนใจ ดังนี้

4.1 งานวิจัยในประเทศ

กนิษฐา อยู่ถาวรและคณะ (2546 : บทคัดย่อ) วิจัยเรื่องการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบริเวณหน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง ที่ ส.ล.8 (หนองแม่นา) จังหวัดเพชรบูรณ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศักยภาพและความพร้อมของชุมชนในการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศภายในท้องถิ่น พบว่าชาวบ้านมีศักยภาพและมีความพร้อมที่จะสามารถจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศภายในท้องถิ่น ได้อย่างดี ปัญหาสำคัญที่พบ คือ ชาวบ้านยังมีขีดจำกัดในเรื่องการตลาดและการประชาสัมพันธ์ ซึ่งสมควรจะได้มีการพัฒนาส่งเสริมจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

จันทนาภรณ์ อ่ำพลจันทร์ (2544: บทคัดย่อ) ศึกษาการประยุกต์ใช้แนวคิดช่วงชั้นโอกาสด้านนันทนาการในพื้นที่อุทยานแห่งชาติแก่งกระจานตามกรอบช่วงชั้นโอกาสด้านนันทนาการ โดยให้ความหมายของช่วงชั้นโอกาสด้านนันทนาการ หมายถึง ช่วงชั้นของแหล่งนันทนาการกำหนดขึ้นโดยอาศัยปัจจัยแวดล้อมของโอกาส ซึ่งช่วงชั้นของแหล่งนันทนาการที่ต้องการและได้มาซึ่งประสบการณ์ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับความคาดหวัง จากผลการสำรวจพบว่าแหล่ง

นันทนาการในอุทยานแห่งชาติแก่งกระจานในสภาวะปัจจุบันอยู่ใน 4 ช่วงชั้น และได้ให้ข้อเสนอแนะการจัดการแหล่งนันทนาการแต่ละช่วงชั้น ดังนี้

4.1.1 พื้นที่สัน โดย ได้แก่ น้ำตกปรานบุรี น้ำตกแม่เสด็จ เขาพะเนินทุ่ง น้ำตกตะกวด น้ำตกกะเกลพาคว ผาน้ำหยด และน้ำตกป่าละอูชั้นที่ 8-15 สิ่งที่สำคัญในการจัดแหล่งนันทนาการในชั้นนี้ คือ การจัดการเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์หรือได้รับรู้ถึงความวิเวกที่มีเพียงเสียงธรรมชาติ ได้รู้สึกถึงความสันโดษและมีอิสระ ได้สัมผัสและเรียนรู้ธรรมชาติอย่างใกล้ชิด ได้ใช้พลังกำลังและพึ่งตนเองการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ รวมถึงได้แสดงออกซึ่งความเป็นตัวของตัวเองอย่างแท้จริง การจัดการสภาพแวดล้อมทางกายภาพในชั้นนี้ควรต้องคงไว้ซึ่งความเป็นธรรมชาติดั้งเดิมของแหล่ง แต่หากมีความจำเป็นอาจให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกประเภทป้ายในบริเวณที่ประกอบกิจกรรมบางประเภท กิจกรรมที่เหมาะสมและสอดคล้องกับประสบการณ์ในช่วงนี้ ได้แก่ การชมทิวทัศน์ธรรมชาติ การพักผ่อนในบรรยากาศสงบ การพักผ่อนแบบ wilderness camping การเดินป่า ดูนก การบันทึกภาพและว่ายน้ำ เป็นต้น

4.1.2 ชั้นพื้นที่กึ่งสัน โดยไม่ใช้ยานยนต์ ได้แก่ น้ำตกทอทิพย์ เขยู่แคมป์ และน้ำตกป่าละอู ชั้นที่ 2-7 สิ่งสำคัญในการจัดการแหล่งนันทนาการในชั้นนี้ คือ การจัดการเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ในลักษณะเดียวกันกับพื้นที่สัน โดย หากแต่โอกาสในการสัมผัสกับความสงบ วิเวกจากธรรมชาติจะน้อยกว่า สำหรับกิจกรรมที่เหมาะสมและสอดคล้องกับประสบการณ์ในชั้นนี้เป็นกิจกรรมเดียวกันกับกิจกรรมในพื้นที่สัน โดย การจัดการสภาพแวดล้อมทางกายภาพในชั้นนี้ควรเน้นการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกประเภทป้องกันอันตรายและผลกระทบ เช่น เส้นทางเดินเท้า สะพาน ราวกันตก หรือบันได และอนุญาตให้เข้าถึงแหล่งนันทนาการได้ด้วยการเดินเท้าเท่านั้น

4.1.3 พื้นที่กึ่งสัน โดยโดยใช้ยานยนต์ ได้แก่ ถ้ำหัวช้าง บ้านกว้างแคมป์ เขาพะการัง พะเนินทุ่งแคมป์ จุดชมวิวกิโลเมตร 33 จุดชมวิวกิโลเมตร 36 และน้ำตกป่าละอูชั้นที่ 1 สิ่งสำคัญในการจัดการแหล่งนันทนาการในชั้นนี้คือ การจัดการเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ในลักษณะเดียวกันกับพื้นที่กึ่งสัน โดยไม่ใช้ยานยนต์ หากแต่โอกาสสัมผัสธรรมชาติในบรรยากาศที่สงบจะมีน้อยกว่า และเพิ่มโอกาสการมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มนักท่องเที่ยวอื่น รวมถึงมีโอกาสในการประกอบกิจกรรมที่ใช้อุปกรณ์ประเภทเครื่องยนต์ การจัดการสภาพแวดล้อมทางกายภาพในชั้นนี้ออกเหนือจากการพัฒนาเส้นทางให้สามารถเข้าถึงได้โดยใช้รถยนต์แล้ว ควรเน้นการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกประเภทป้องกันอันตรายและผลกระทบเช่นเดียวกับในชั้นพื้นที่กึ่งสัน โดยไม่ใช้ยานยนต์ กิจกรรมที่เหมาะสมและสอดคล้องกับประสบการณ์ในชั้นนี้ เป็นกิจกรรมเดียวกันกับกิจกรรมในชั้นพื้นที่กึ่งสัน โดยไม่ใช้ยานยนต์ รวมถึง

กิจกรรมขับรถยนต์เพื่อชมทัศนียภาพ การพักผ่อนในลักษณะของแคมป์กลุ่มขนาดเล็ก การปิกนิก การเดินศึกษาธรรมชาติด้วยตนเองบนเส้นทางเดินเท้า เป็นต้น

4.1.4 ชั้นพื้นที่ธรรมชาติที่มีการพัฒนาบ้าง ได้แก่ เขตบริการริมอ่างเก็บน้ำเขื่อนแก่งกระจานและน้ำพุร้อนหนองหญ้าปล้อง สิ่งสำคัญในการจัดการแหล่งนันทนาการในชั้นพื้นที่นี้ คือ การจัดการเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ในลักษณะเดียวกันกับพื้นที่กึ่งสัน โดยใช้ยานยนต์ แต่เพิ่มโอกาสการประกอบกิจกรรมร่วมกับนักท่องเที่ยวกลุ่มอื่น ๆ และมีปฏิสัมพันธ์กันมากขึ้น มีความสะดวกในการประกอบกิจกรรมอันเนื่องมาจากสิ่งอำนวยความสะดวกในพื้นที่ ทั้งนี้ ทักษะในการประกอบกิจกรรมนันทนาการกลางแจ้งยังมีความสำคัญอยู่บ้าง กิจกรรมที่เหมาะสม และสอดคล้องกับประสบการณ์ในชั้นนี้เป็นกิจกรรมประเภทเดียวกันกับกิจกรรมในชั้นพื้นที่กึ่งสัน โดยใช้ยานยนต์และกีฬาทางน้ำประเภทต่าง ๆ พักแรมในบ้านพัก การศึกษาธรรมชาติในศูนย์บริการนักท่องเที่ยว หรือการนำศึกษาธรรมชาติโดยนักสื่อความหมาย

ชฎาพร ขุนทองเพชร (2550 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องศักยภาพของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของ “ถ้ำภูผาเพชร” เพื่อนำไปสู่การสร้างแนวทางและความพร้อมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ พบว่าชุมชนให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและการรักษาระบบนิเวศ รวมถึงการให้ความสำคัญต่อสาระด้านการศึกษา ความสามารถในการรองรับได้ของพื้นที่และการจัดการโดยใช้ประโยชน์จากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เน้นหลักทางศีลธรรมและความมั่นคงในการยังชีพของชุมชน การรักษาสมดุลของสภาพแวดล้อมและธรรมชาติเป็นสำคัญ ดังนั้น จึงนับได้ว่าศักยภาพของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของ “ถ้ำภูผาเพชร” ตั้งอยู่บนฐานการให้ความหมายการจัดการท่องเที่ยวที่ให้ความสำคัญต่อการ ใช้ประโยชน์จากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม บนฐานการจัดการ การสร้างความสมดุลของสภาพแวดล้อมเป็นสำคัญ

ทัดดาว บุญปัญญาโรจน์ (2545 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องแนวทางการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว วนอุทยานภูชี้ฟ้าตามหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จากการศึกษาพบว่า แหล่งท่องเที่ยว วนอุทยานภูชี้ฟ้ามีความพร้อมในองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว 3 ประการ คือ 1) มีสิ่งดึงดูดใจ 2) มีเส้นทางคมนาคมเข้าถึง 3) มีสิ่งอำนวยความสะดวก สำหรับระดับความรู้ของนักท่องเที่ยวกับพื้นที่วนอุทยานภูชี้ฟ้าและความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อยู่ในระดับปานกลางทั้งสองอย่าง ปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยววนอุทยานภูชี้ฟ้าในมุมมองของนักท่องเที่ยว พบว่าการบริการข่าวสารข้อมูลข่าวสารยังขาดข้อมูลรายละเอียดของแหล่งท่องเที่ยว สำหรับบริการนักท่องเที่ยว ป้ายสัญลักษณ์ยังขาดความชัดเจนและขาดกิจกรรมทางการท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวยังขาดความเป็นธรรมชาติ ที่พักและร้านอาหาร ไม่เพียงพอในช่วงฤดูกาล รวมทั้งไม่มีสินค้าที่เป็นเอกลักษณ์ของวนอุทยานภูชี้ฟ้า อีกทั้งขาดเจ้าหน้าที่ดูแลนักท่องเที่ยว นำใช้ ห้องน้ำ

และจำนวนถึงขยะสาธารณะไม่เพียงพอสำหรับนักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ขาดความตระหนักในเรื่องสิ่งแวดล้อมและขาดมนุษยสัมพันธ์กับนักท่องเที่ยวด้วยกันเอง

นิฐริน ไล่พันธ์ (2544 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องศักยภาพและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอุทยานแห่งชาติภูจองนายอย จังหวัดอุบลราชธานี ผลการศึกษาได้สรุปว่าอุทยานแห่งชาติภูจองนายอยมีศักยภาพด้านพื้นที่ธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศและด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนสูงเหมาะสมต่อการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศส่วนด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นสิ่งแวดล้อมศึกษามีศักยภาพปานกลาง และด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวมีศักยภาพต่ำ การศึกษาครั้งนี้ ได้นำข้อมูลจากการศึกษาระดับศักยภาพมาวิเคราะห์เพื่อเสนอแนวทางในการพัฒนาอุทยานแห่งชาติภูจองนายอยให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 6 ด้าน คือ ด้านการจัดการทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม ด้านการให้การศึกษาและสร้างจิตสำนึก ด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่น ด้านการส่งเสริมการตลาดและการนำเที่ยว ด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการบริการ ด้านการส่งเสริมการลงทุน

นิพนธ์ เชื้อเมืองพาน (2542 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเกี่ยวกับแนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวตามหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษา:อุทยานภูชี้ฟ้า จังหวัดเชียงราย ผลการศึกษาได้แนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวภูชี้ฟ้า คือ ในระดับนโยบายควรมีรูปแบบการบริหารโดยกระจายอำนาจไปในระดับท้องถิ่นและเน้นให้ท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการพื้นที่ภายใต้หลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ควรเน้นความเข้าใจในสภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้านคนในท้องถิ่นควรเน้นทั้งการให้บริการและการทำความเข้าใจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและควรมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ รวมทั้งการได้รับประโยชน์อย่างเหมาะสม ในขณะที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือชี้แนะแก่กลุ่มผู้ประกอบการเน้นการให้บริการในรูปแบบการท่องเที่ยวในด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งในทางปฏิบัติทุกกลุ่มสามารถนำแนวทางทั้งหมดมาร่วมกันปฏิบัติโดยให้เกิดความสอดคล้องกันอันจะนำไปสู่ผลสำเร็จของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

นิรันดร์ กุลพานันท์และคณะ (2550 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาโครงการพัฒนามวนอุทยานอุทยานแห่งชาติและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าในเขตอีสานใต้ ผลการศึกษพบว่า อุทยานแห่งชาติในเขตอีสานใต้ 9 แห่ง และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 4 แห่ง กระจายอยู่ในพื้นที่ 6 จังหวัด ในด้านศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวพบว่า ในภาพรวมจัดอยู่ในระดับมีศักยภาพมากทั้งด้านกิจกรรมท่องเที่ยว สถานที่ท่องเที่ยว การคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ด้านความปลอดภัย ส่วนที่อยู่ในระดับปานกลางเป็นด้านที่พักแรมด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านข้อมูลข่าวสาร สำหรับรูปแบบการจัดการแหล่งท่องเที่ยวอุทยานแห่งชาติ มวนอุทยานมีแนวปฏิบัติที่ใกล้เคียงกัน เพราะเป็นแนวนโยบายที่

มออบมาในระดับกระทรวง ทบวง กรม ซึ่งมีการแบ่งงานในด้านกฎระเบียบและการปฏิบัติของนักท่งเที่ยว งานบริการด้านความปลอดภัย ด้านกิจกรรมและนันทนาการ ด้านการสื่อความหมาย ป้าย การประชาสัมพันธ์ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านการจัดการภูมิทัศน์และทัศนียภาพ ด้านบริการบ้านพัก ด้านบริการอาหาร ด้านคมนาคมขนส่ง ยกเว้นในส่วนขอของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าที่ค่อนข้างเข้มงวดกับนักท่งเที่ยว โดยเน้นไปในกิจกรรมศึกษาธรรมชาติเป็นหลัก

ปรีชญาน์ นักฟ้อน (2547 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องการศึกษาการจัดการท่งเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษาอุทยานแห่งชาติห่มู่เกาะสุรินทร์และอุทยานแห่งชาติห่มู่เกาะอ่างทอง จากการศึกษพบว่า อุทยานแห่งชาติห่มู่เกาะสุรินทร์มีบทบาทในการควบคุมดูแลนักท่งเที่ยวในทุก ๆ ด้าน ในขณะที่การท่งเที่ยวในอุทยานแห่งชาติห่มู่เกาะอ่างทองนั้นผู้ประกอบการเอกชนจะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการควบคุมดูแลการท่งเที่ยวในพื้นที่อุทยานแห่งชาติห่มู่เกาะอ่างทอง มีบทบาทในการอำนวยความสะดวกและดูแลพื้นที่มากกว่า อุทยานแห่งชาติห่มู่เกาะสุรินทร์และอุทยานห่มู่เกาะอ่างทองมีแนวทางจัดการด้านพื้นที่และด้านกิจกรรมและการเรียนรู้ยกเว้นเรื่องการกำหนดขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ซึ่งอุทยานแห่งชาติทั้ง 2 แห่ง ยังไม่มีแนวทางที่ชัดเจน พบว่า อุทยานแห่งชาติห่มู่เกาะสุรินทร์และห่มู่เกาะอ่างทองสามารถดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศได้อย่างสมบูรณ์และนักท่งเที่ยวส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในด้านต่าง ๆ จากการท่งเที่ยวและเห็นว่าจากกิจกรรมที่ทำในอุทยานแห่งชาติสามารถทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจและจิตสำนึกเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ แต่อย่างไรก็ตามอุทยานแห่งชาติทั้ง 2 แห่งยังไม่มีให้ความสำคัญกับการจัดการด้านการมีส่วนร่วมและยังเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมเพียงบางส่วนเท่านั้น ชุมชนท้องถิ่นไม่สามารถได้รับประโยชน์ที่ชัดเจนจากการท่งเที่ยวในพื้นที่ได้

วัฒนาพร สุญาษา (2545 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องแนวทางการจัดการแหล่งท่งเที่ยวตามหลักการท่งเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษาแหล่งท่งเที่ยวดอยตุง จังหวัดเชียงราย จากการศึกษพบว่า บริบทของสภาพแหล่งท่งเที่ยวดอยตุงตามองค์ประกอบหลักของการท่งเที่ยวเชิงนิเวศ คือ องค์ประกอบด้านองค์กร และองค์ประกอบด้านการจัดการมีความพร้อมและสามารถจัดการแหล่งท่งเที่ยวดอยตุง ให้เป็นแหล่งท่งเที่ยวเชิงนิเวศได้ อย่างไรก็ตามผลจากการศึกษาครั้งนี้ชี้ให้เห็นว่า นักท่งเที่ยวส่วนใหญ่มีความรู้ด้านพื้นที่ท่งเที่ยวดอยตุง ความรู้เรื่องการท่งเที่ยวเชิงนิเวศและพฤติกรรมกรท่งเที่ยวเชิงนิเวศอยู่ในระดับกลาง ดังนั้นแหล่งท่งเที่ยวควรจะมีการปรับปรุงในการให้ความรู้และการสื่อความหมายให้กับนักท่งเที่ยวและคนในท้องถิ่น

4.2 งานวิจัยต่างประเทศ

George N. Wallace and Susan M. Pierce ได้ทำการศึกษาเรื่อง “An Evaluation of Ecotourism in amazons Brazil” พบว่า สถานที่พักเชิงนิเวศกระตุ้นให้เกิดการจ้างงานและธุรกิจบริการใหม่ ๆ แต่จะจำกัดภาวการณ์ธุรกิจของประชาชนท้องถิ่น นอกจากนี้สถานที่พักผ่อนเหล่านี้ยังไม่บรรลุความเป็นสถานที่พักเชิงนิเวศอย่างเต็มที่ โดยยังให้ความสำคัญของสิ่งแวดล้อม การจ้างงานและการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นน้อยเกินไป

Klein,- M.L.,et al (1995) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับผลกระทบจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศต่อการแยกย้ายกันไปของนกน้ำในสถานที่ของสัตว์ป่าใน J.N. “Ding” Daring National Wildlife Refuge,Florida (USA) จากนกน้ำ 38 พันธุ์ ผลการศึกษาพบว่า พันธุ์ที่เป็นผู้อาศัยดั้งเดิมจะไม่ค่อยไวต่อการรบกวนเหมือนพวกพันธุ์ที่อพยพเข้ามาใหม่ นกเปิดที่อพยพมาจะมีความไวต่อสิ่งรบกวนมากที่สุดเมื่อแรกเริ่มมาถึงเมื่อกลางเดือนตุลาคมถึงเดือนธันวาคม โดยปกติจะอยู่ในเขตที่ห่างออกไปเกินกว่า 80 เมตร จากคนแม้แต่ในบริเวณที่มีการเยี่ยมชมของคนในระดับน้อย ๆ ก็ตาม Herons, egrets, Brown Pelicans (Pelecanus occidentail) และ Anhingas นั้นดูเหมือนว่าจะยังคงลักษณะบริเวณที่อยู่ใกล้กิจกรรมของมนุษย์มากที่สุด นกที่อาศัยตามชายฝั่งนั้นจะถูกแทนที่โดยการเยี่ยมชมชั่วคราวชั่วคราวและระดับการเยี่ยมชมหลาย ๆ ระดับ Mottled Duck (Anas fulvigula) ดูเหมือนจะมี 2 กลุ่มที่มีลักษณะแตกต่างกันในพฤติกรรม กลุ่มแรกอาศัยอยู่ในกลุ่มมนุษย์และอีกกลุ่มมีความไวต่อการรบกวน การศึกษาทางสาธารณะและการเปลี่ยนแปลงในการฝึกปฏิบัติการจัดการนั้นจำเป็นมากในการลดผลกระทบการรบกวน ทวีร์พิเศษและบริเวณที่มีการรบกวนต่ำซึ่งนักท่องเที่ยวจะอยู่แต่ในรถของตนสามารถลดผลกระทบด้านลบของนักท่องเที่ยวได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฤดูใบไม้ร่วงเมื่อฝูงนกอพยพมาถึง จำนวนของผู้เข้าเยี่ยมชมอาจจะต้องถูกทำให้ลดลงหรือลดการขับรถเข้าชมสัตว์ป่าใกล้ ๆ ในช่วงฤดูกาลท่องเที่ยวก็ได้

Menkhaus,- S & Lober, - D.J.(1996) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและค่านิยมของป่าฝนเมืองร้อนที่ Moteverde cloud Forest Reserve, Costa Rica จากนักท่องเที่ยวอเมริกันจำนวน 240 คน ผลการศึกษาพบว่า จากที่กล่าวถึงป่าฝนเขตร้อนขึ้นว่ามีคุณค่ามากกว่า การทำการตัดต้นไม้และการใช้เป็นบริเวณทำการเกษตรหรือเป็นทุ่งหญ้าเลี้ยงวัวเลี้ยงควาย ผลการศึกษาได้ตรวจสอบคุณค่าที่มีมากกว่านั้น โดยกล่าวถึงการนำการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมาใช้เพิ่มคุณค่า พบว่ามูลค่าที่กำหนดโดยนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศอเมริกันในการเยี่ยมชม Costa Rica rainforests คือ 1,1150 ดอลลาร์ต่อการเยี่ยมชม 1 ครั้ง มูลค่าดังกล่าวสามารถถูกใช้เป็นตัวกำหนดในการตัดสินใจนโยบายเพื่อการประเมินพื้นที่อื่น ๆ ที่สามารถนำมาใช้ได้ดียิ่งขึ้น

P.A. Wight ได้ทำการศึกษาเรื่อง “North America Ecotourism : market profile and trip characteristics” พบว่านักท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะมีกลุ่มอายุที่สูงกว่านักท่องเที่ยวโดยทั่วไป ทั้งชายและหญิงมีความสนใจที่เท่าเทียมกันในประสบการณ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทั้งหมดแม้ว่ามีความแตกต่างกันเล็กน้อยในเรื่องเพศต่อกิจกรรมเฉพาะอย่าง ระดับการศึกษาของนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะสูงกว่านักท่องเที่ยวทั่วไปและสูงกว่าอย่างชัดเจนในกรณีที่มีประสบการณ์ ส่วนใหญ่เป็นผู้จบการศึกษาระดับมหาวิทยาลัย อย่างไรก็ตาม การท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้แผ่ขยายสู่ผู้มีการศึกษาดำด้วยโดยรวมสรุปได้ว่า คุณลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้แผ่ขยายสู่ประชากรกลุ่มต่าง ๆ

Wurz (1996) ได้ศึกษาวิจัยโดยประยุกต์ใช้ช่วงชั้น โอกาสด้านนันทนาการในอุทยานแห่งชาติ กาลาปากอส ประเทศเอกวาดอร์ วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประสบการณ์ที่นักท่องเที่ยวชื่นชอบและแรงจูงใจที่แตกต่างกันระหว่างนักท่องเที่ยวชาวเอกวาดอร์และชาวต่างประเทศและเพื่อให้มีการยอมรับระบบการจัดการพื้นที่ตามช่วงชั้นโอกาสในอุทยานแห่งชาติกาลาปากอส ซึ่งจากการศึกษาลักษณะทางชีว-กายภาพ ลักษณะทางสังคมและการจัดการพื้นที่ที่สามารถแบ่งช่วงชั้นโอกาสด้านนันทนาการในกาลาปากอส ออกเป็น 5 ชั้น คือ 1) พื้นที่สันโคย (Primitive) 2) พื้นที่ธรรมชาติที่จำกัดการใช้ประโยชน์ (Natural/Limited Use) 3) พื้นที่ธรรมชาติที่มีการใช้ประโยชน์เข้มข้น (Natural/Intensive Use) 4) พื้นที่ชนบท (Rural) และ 5) พื้นที่เมือง (Urban) โดย Wurz สร้างเครื่องมือโดยใช้คำถามเกี่ยวกับความชอบ 25 รายการที่ประยุกต์มาจาก Recreation experience Preference (REP) scale ของ Driver (1983) ซึ่งเป็นคำถามเกี่ยวกับแรงจูงใจและประสบการณ์ที่ได้รับ ซึ่งคำตอบที่ให้เลือกมี 5 ระดับ ตั้งแต่ไม่สำคัญเลย จนถึงสำคัญอย่างยิ่ง จากการศึกษาพบว่า

4.2.1 นักท่องเที่ยวที่ชอบพื้นที่สันโคย ต้องการความอิสระพวกเขาต้องการโอกาสที่จะมีประสบการณ์ศึกษาระบบนิเวศด้วยตนเอง และชอบที่จะให้มีการจัดการที่กระตุ้นความมีอิสระ เช่น การให้โอกาสในการเดินป่าด้วยตนเอง กิจกรรมแคมป์ปิ้งและการพักค้างในพื้นที่ที่ยาวนาน พวกเขามีแรงจูงใจเล็กน้อยต่อการพักผ่อนหรือปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับบุคคลอื่น

4.2.2 นักท่องเที่ยวที่ชอบพื้นที่ที่มีการจำกัดการใช้ประโยชน์ มีแรงจูงใจ คือ การเรียนรู้และความสนุกสนานเพลิดเพลินเกี่ยวกับธรรมชาติ ชอบที่จะพักค้างเป็นเวลานานเพื่อที่จะได้ใช้เวลาในการสังเกตพืชพรรณและสัตว์ป่ามากขึ้น ไม่ชอบการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมซึ่งจะรบกวนจุดมุ่งหมายของพวกเขา

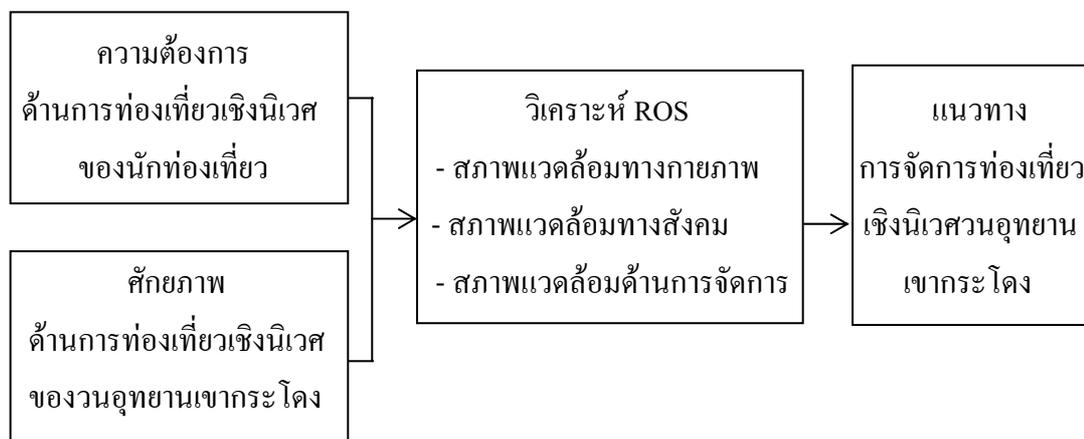
4.2.3 นักท่องเที่ยวที่ชอบพื้นที่ธรรมชาติที่มีการใช้ประโยชน์เข้มข้น ต้องการให้ออนุญาตนักท่องเที่ยวเดินป่าได้โดยไม่ต้องมีมัคคุเทศก์นำทาง บางครั้งชอบพักค้างในระยะเวลาสั้นในบางพื้นที่และปรารถนาความสะดวกสบาย

4.2.4 นักท่องเที่ยวที่ชอบพื้นที่ชนบท จะมีแรงจูงใจและความพึงพอใจคล้ายกับกลุ่มที่ชอบพื้นที่เมือง ชอบการพักผ่อนและธรรมชาติ แต่ต่างกันในเรื่องสภาพพื้นที่ทางกายภาพ ต้องการการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมบ้าง โดยเฉพาะกับคนใหม่ ๆ แต่อย่างน้อยก็กลุ่มที่ชอบพื้นที่เมือง ชอบเรียนรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิต การดำรงชีวิตของประชาชนท้องถิ่น เรียนรู้เกี่ยวกับเกษตรกรรม

4.2.5 นักท่องเที่ยวที่ชอบพื้นที่เมือง ต้องการประสบการณ์และกิจกรรมที่สนุกสนาน ต้องการท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อน ชอบการจัดการที่ให้อิสระในการเลือกในสิ่งที่ชอบ สามารถเลือกประกอบกิจกรรมด้วยตนเอง อนุญาตให้มีการตั้งแคมป์และยอมให้มีการพักค้างแรมในแหล่งได้นานและมีความต้องการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมสูง กับครอบครัว กลุ่มเพื่อน ประชาชนท้องถิ่นและนักท่องเที่ยวกลุ่มอื่น

จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและกิจกรรมนันทนาการในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ จะเห็นได้ว่า พื้นที่ที่มีความเหมาะสมในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศส่วนใหญ่จะมีสภาพเป็นพื้นที่คุ้มครองหรือพื้นที่อนุรักษ์ ได้แก่ อุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และวนอุทยานต่าง ๆ ที่อยู่ในความดูแลของกรมป่าไม้ เป็นพื้นที่ที่มีความโดดเด่นของระบบนิเวศและสังคมพืชธรรมชาติ สัตว์ป่า สังคมและวัฒนธรรมและหรือความสำคัญในเชิงประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นทรัพยากรที่สำคัญสำหรับรองรับกิจกรรมนันทนาการ ได้แก่ การเดินป่าศึกษาธรรมชาติ ฯลฯ และจะต้องมีแนวทางการจัดการที่เหมาะสม ทั้งการจัดแบ่งพื้นที่ให้เหมาะสมกับการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ควรมีการบริหารจัดการโดยการกระจายอำนาจไปในระดับท้องถิ่นและเน้นให้ท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม และหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือชี้แนะให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อีกทั้งควรให้ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแก่นักท่องเที่ยวและความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวก็มีความสำคัญต่อการบริหารจัดการพื้นที่โดยใช้แนวคิดช่วงชั้น โอกาสด้านนันทนาการในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ

5. กรอบแนวคิดการวิจัย

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การศึกษาแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษาวนอุทยานเขากระโดง จังหวัดบุรีรัมย์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความต้องการด้านการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว เกี่ยวกับลักษณะด้านกายภาพ ด้านสังคมและด้านการจัดการ วิเคราะห์ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และศึกษาแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษา วนอุทยานเขากระโดง จังหวัดบุรีรัมย์ วิธีการดำเนินการ ประกอบด้วยรายละเอียดดังนี้

1. การวิจัยเอกสาร (Documentary Research)

เพื่อศึกษาช่วงชั้นโอกาสด้านนันทนาการ (Recreation Opportunity Spectrum) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศและข้อมูลทั่วไปวนอุทยานเขากระโดง จังหวัดบุรีรัมย์

แหล่งข้อมูลที่เป็นเอกสาร ได้แก่ เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง หนังสือการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช หนังสือการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ของวิมล จิโรจน์พันธ์ และคณะ รายงานขั้นสุดท้ายการดำเนินการเพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและรายงานฉบับสมบูรณ์แผนปฏิบัติการพัฒนาการท่องเที่ยว ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย หนังสือ นันทนาการชุมชนและโรงเรียน ของ สมบัติ กาญจนกิจ หลักนันทนาการและการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ของดร.ชนันท์ เอ็มพันธ์ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 พ.ศ.2550-2554 แผนแม่บทการจัดการพื้นที่วนอุทยานเขากระโดง จังหวัดบุรีรัมย์ ระยะ 5 ปี (พ.ศ.2550-2554) แผนที่แสดงตำแหน่งของวนอุทยานเขากระโดง และรายงานผลการปฏิบัติงานประจำปี พ.ศ.2551 วนอุทยานเขากระโดง จังหวัดบุรีรัมย์

2. การวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research)

เพื่อศึกษาความต้องการของนักท่องเที่ยวด้านกายภาพ ด้านสังคมและด้านการจัดการ โดยใช้แบบสอบถามปลายปิด (Close-ended question) และปลายเปิด (Open-ended question)

2.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่จะศึกษา มีดังต่อไปนี้

ประชากร คือ นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชมวนอุทยานเขากระโดง จังหวัดบุรีรัมย์ จากการตรวจสอบข้อมูลย้อนหลัง ในช่วงเดือนมกราคม 2551 ถึง เดือนธันวาคม 2551 พบว่าจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยววนอุทยานเขากระโดง จังหวัดบุรีรัมย์ ในแต่ละเดือนปรากฏ ดังตารางที่ 5

2.2 กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่าง คือ นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชมวนอุทยานเขากระโดง จังหวัดบุรีรัมย์ ประจำปี 2551 จำนวน 400 คน โดยใช้สูตรของทาโร ยามาเน่ (Taro Yamane) ในการคำนวณเพื่อกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างของจำนวนนักท่องเที่ยว ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 ยอมให้คลาดเคลื่อน ร้อยละ 5 ดังสูตร

$$n = \frac{N}{1 + Ne^2}$$

n = จำนวนกลุ่มตัวอย่างของนักท่องเที่ยวปี 2551

N = จำนวนประชากรของนักท่องเที่ยวในรอบ 12 เดือน

e = ค่าความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับให้เกิดขึ้นได้ (.05)

โดยการใช้การสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) จากการคำนวณประชากรข้อมูลย้อนหลังนักท่องเที่ยวในรอบ 12 เดือน จำนวน 93,740 คน ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่าง 400 คน

ตารางที่ 5 สถิตินักท่องเที่ยววนอุทยานเขากระโดง จังหวัดบุรีรัมย์ ในรอบ 12 เดือน

เดือน	พ.ศ.	จำนวนนักท่องเที่ยว (คน)
มกราคม	2551	14,523
กุมภาพันธ์	2551	7,594
มีนาคม	2551	7,448
เมษายน	2551	11,288
พฤษภาคม	2551	6,201
มิถุนายน	2551	4,387
กรกฎาคม	2551	5,566
สิงหาคม	2551	7,187
กันยายน	2551	5,489
ตุลาคม	2551	9,269
พฤศจิกายน	2551	6,908
ธันวาคม	2551	7,880
รวม		93,740

ที่มา : วนอุทยานเขากระโดง, รายงานผลการปฏิบัติงานประจำปี พ.ศ. 2551 (บุรีรัมย์ : วนอุทยานเขากระโดง, 2551), 6.

2.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเพื่อเก็บข้อมูล คือ แบบสอบถามจำนวน 1 ฉบับ ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยการศึกษาค้นคว้า ตลอดจนขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาโดยมีรายละเอียดดังนี้

แบบสอบถามเป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับความต้องการของนักท่องเที่ยวด้านลักษณะทางกายภาพ ลักษณะทางสังคมและลักษณะการจัดการด้านการท่องเที่ยวของวนอุทยานเขากระโดง แบบสอบถามแบ่งออกเป็น 2 ตอน รายละเอียดดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลภูมิหลังของนักท่องเที่ยว ได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ รายได้ เหตุจูงใจ/วัตถุประสงค์ในการเดินทางมาเที่ยวชมวนอุทยานเขากระโดง จำนวนสมาชิก ลักษณะการมาเยือน วนอุทยาน ค่าใช้จ่ายในการเดินทางในครั้งนี้ ลักษณะคำถามเป็นแบบสำรวจรายการ (Check list) จำนวน 30 ข้อ

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับความต้องการของนักท่องเที่ยวด้านกายภาพ ด้านสังคมและด้านการจัดการ ของวนอุทยานเขากระโดง จำนวน 30 ข้อ ลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating scale) 5 ระดับ ซึ่งมีความหมายดังนี้

ต้องการมากที่สุด หมายถึง นักท่องเที่ยวมีความต้องการระดับมากที่สุด
 ต้องการมาก หมายถึง นักท่องเที่ยวมีความต้องการระดับมาก
 ต้องการปานกลาง หมายถึง นักท่องเที่ยวมีความต้องการระดับปานกลาง
 ต้องการน้อย หมายถึง นักท่องเที่ยวมีความต้องการระดับน้อย
 ต้องการน้อยที่สุด หมายถึง นักท่องเที่ยวมีความต้องการระดับน้อยที่สุด

เกณฑ์การให้คะแนน ความต้องการของนักท่องเที่ยวด้านกายภาพ ด้านสังคมและด้านการจัดการ การกำหนดน้ำหนักความคิดเห็นและความต้องการในแต่ละข้อคำถามได้กำหนดเป็น 5 ระดับ การวัดระดับความต้องการจะกำหนดค่าของระดับคะแนน ดังนี้

ระดับความต้องการ	ค่าคะแนน
ต้องการมากที่สุด	5
ต้องการมาก	4
ต้องการปานกลาง	3
ต้องการน้อย	2
ต้องการน้อยที่สุด	1

ใช้เกณฑ์การแปลผลในการแบ่งระดับคะแนนเฉลี่ยแนวคิดของเบสต์ (Best 1981 : 179 - 187) ดังนี้

ค่าเฉลี่ย 4.50 ถึง 5.00	หมายถึง	มีความต้องการอยู่ในระดับมากที่สุด
ค่าเฉลี่ย 3.50 ถึง 4.49	หมายถึง	มีความต้องการอยู่ในระดับมาก
ค่าเฉลี่ย 2.50 ถึง 3.49	หมายถึง	มีความต้องการอยู่ในระดับปานกลาง
ค่าเฉลี่ย 1.50 ถึง 2.49	หมายถึง	มีความต้องการอยู่ในระดับน้อย
ค่าเฉลี่ย 1.00 ถึง 1.49	หมายถึง	มีความต้องการอยู่ในระดับน้อยที่สุด

2.4 การสร้างและพัฒนาเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยได้สร้างและพัฒนาเครื่องมือขึ้นเอง โดยมีขั้นตอนในการสร้างและพัฒนาเครื่องมือดังนี้

2.4.1 ศึกษาแนวความคิด ทฤษฎีจากหนังสือ ตำรา บทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างเครื่องมือเพื่อการวิจัย

2.4.2 นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าความรู้ต่างๆ มาสร้างเป็นแบบสอบถามให้ครอบคลุม ประเด็นที่ต้องการศึกษา ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัย สร้างแบบสอบถาม

2.4.3 นำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นไปให้อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบความตรงด้านเนื้อหา (Validity) และการใช้ภาษา จำนวน 3 ท่าน

2.4.4 นำแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบความตรงด้านเนื้อหาและภาษาแล้ว ไปทดลองใช้ (Try out) กับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยววนอุทยานเขาคระโดง จำนวน 30 คนและนำมาวิเคราะห์ หาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) โดยวิธีหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha Coefficient) ของครอนบาค (Cronbach) ได้ค่าความเชื่อมั่นที่ระดับ 0.842

2.4.5 นำแบบสอบถามไปเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง

2.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

2.5.1 ทำหนังสือขอความร่วมมือในการเก็บข้อมูล จากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

2.5.2 นำแบบสอบถามขอความร่วมมือให้นักท่องเที่ยวตอบแบบสอบถาม จำนวน 400 ฉบับ

2.5.3 รวบรวมแบบสอบถามที่ได้จากการเก็บข้อมูลจากนักท่องเที่ยว ตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถาม โดยเลือกแบบสอบถามที่มีข้อมูลครบถ้วนสมบูรณ์

2.5.4 นำแบบสอบถามทั้งหมดมาจัดระเบียบข้อมูล แล้วทำการวิเคราะห์ข้อมูล

2.6 การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิจัย

เพื่อให้การวิเคราะห์ข้อมูลตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผู้วิจัยได้ใช้สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล สำหรับสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ใช้ค่าสถิติร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย \bar{X} และ S.D.

3. สันทนาการกลุ่ม (Focus group Discussion)

เพื่อศึกษาวิเคราะห์ศักยภาพด้านกายภาพ ด้านสังคมและด้านการจัดการ เพื่อหาแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ วนอุทยานเขากระโดง

3.1 ประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants) คือ กลุ่มผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิที่จะต้องให้ข้อมูลในส่วนนี้ ซึ่งต้องเป็นผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและการท่องเที่ยว โดยผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์คุณสมบัติของผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิต้องมีคุณสมบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังนี้

3.1.1 เป็นบุคคลที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ไม่ต่ำกว่า 5 ปีขึ้นไป

3.1.2 เป็นบุคคลที่มีประสบการณ์ทำงานเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์

ทรัพยากรธรรมชาติและการท่องเที่ยว

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มตัวแทนภาครัฐและกลุ่มตัวแทนภาคเอกชน ดังนี้

ตัวแทนภาครัฐ

นายพยุงรัฐ ชาเรืองเดช	สมาชิกองค์การบริหารส่วนจังหวัดบุรีรัมย์
นายวิชอบ นวลพริ้ง	นายกองค์การบริหารส่วนตำบลเสม็ด
นายรณภพ ฌรงค์	หัวหน้าวนอุทยานเขากระโดง
นายวีระชัย บุญสนอง โชคยิ่ง	เจ้าหน้าที่บริหารงานป่าไม้ 7
นายวัลลภ สหุณาพ	อาจารย์ 3 โรงเรียนโสภณวชิรมนวิทยา

ตัวแทนภาคเอกชน/ชุมชน

นายสนิท แสนรัมย์	ประธานชมรมมัคคุเทศก์อาชีพ จังหวัดบุรีรัมย์
นางสาววันดี เรียรสวัสดิ์กิจ	ประธานชมรมมัคคุเทศก์ จังหวัดบุรีรัมย์
นางปุษกร ไชยเดชะ	เลขาธิการชมรมมัคคุเทศก์บุรีรัมย์
นายบุญเลี้ยง จีฟ้า	กรรมการสภาวัฒนธรรม ตำบลเสม็ด
นายอนน กะชิมรัมย์	ภูมิปัญญาท้องถิ่น

3.2 การสร้างเครื่องและพัฒนาเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ประเด็นที่ใช้ในการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยกำหนดประเด็นในการสนทนากลุ่ม ประเด็นดังกล่าวมีขั้นตอนในการสร้าง ดังนี้

3.2.1 ศึกษาแนวคิดทฤษฎี หลักการ จากหนังสือและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสนทนากลุ่ม

3.2.2 นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาประมวล เพื่อกำหนดเป็นโครงสร้างและขอบเขตเครื่องมือ โดยให้ครอบคลุมในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการจัดช่วงชั้น โอกาสด้านนันทนาการ กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

3.2.3 สร้างประเด็นสนทนากลุ่ม ตามแนวคิดการจัดช่วงชั้น โอกาสด้านนันทนาการ กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แล้วนำประเด็นที่สร้างเสร็จเสนออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ตรวจสอบ เพื่อให้ข้อเสนอแนะและนำมาปรับปรุงแก้ไข

3.2.4 นำประเด็นสนทนากลุ่มที่ปรับปรุงแก้ไข และจัดการสนทนากลุ่ม

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการดังนี้

4.1 หนังสือเชิญผู้ให้ข้อมูลสำคัญเข้าร่วมสนทนากลุ่ม

4.2 จัดสนทนากลุ่มตามประเด็นที่กำหนด

4.3 ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการใช้เครื่องมือทุกชนิดที่ได้กำหนดไว้ ได้แก่ ตัวผู้วิจัย ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม การบันทึกเทป ภาพถ่าย

4.4 ผู้วิจัยนำข้อมูลที่รวบรวมได้มาวิเคราะห์ อภิปรายผล สรุปและให้ข้อเสนอแนะ

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่มและจดบันทึก โดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และนำเสนอแบบพรรณนาความ

บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

สำหรับการวิจัยเรื่อง การศึกษาแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษาวนอุทยานเขากระโดง จังหวัดบุรีรัมย์ ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลจากการตอบแบบสอบถามของนักท่องเที่ยวจำนวน 400 คน นำมาวิเคราะห์ นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ตารางประกอบคำบรรยายและสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ดังนี้

ตอนที่ 1 การศึกษาความต้องการด้านการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับลักษณะด้านกายภาพด้านสังคมและด้านการจัดการของวนอุทยานเขากระโดง

นำเสนอผลการวิจัยดังนี้

1. ข้อมูลทั่วไป ประสพการณ์ในการไปเยือนและการใช้ประโยชน์ด้านนันทนาการของนักท่องเที่ยว

การวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไป ประสพการณ์ในการไปเยือนและการใช้ประโยชน์ ด้านนันทนาการของนักท่องเที่ยว ผู้วิจัยวิเคราะห์โดยใช้ค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) ซึ่งนำเสนอผลการวิเคราะห์ปรากฏรายละเอียดดังตารางที่ 6

ตารางที่ 6 แสดงจำนวนและร้อยละข้อมูลทั่วไป ประสพการณ์ในการไปเยือนและการใช้ประโยชน์ด้านนันทนาการของนักท่องเที่ยว

ข้อมูลทั่วไป	ความถี่	ร้อยละ
1. เพศ		
ชาย	183	45.8
หญิง	217	54.3
รวม	400	100

ตารางที่ 6 (ต่อ)

ข้อมูลทั่วไป	ความถี่	ร้อยละ
2. อายุ		
ต่ำกว่า 25 ปี	204	51.0
25-40 ปี	142	35.5
มากกว่า 40 ปี ขึ้นไป	54	13.5
รวม	400	100
3. ภูมิลำเนา		
อำเภอเมืองบุรีรัมย์	169	42.3
ต่างอำเภอ	125	31.3
ต่างจังหวัด	106	26.5
รวม	400	100
4. อาชีพ		
นักเรียน นักศึกษา	163	40.8
พนักงานบริษัท	66	16.5
รับจ้างทั่วไป	38	9.5
รับราชการ/พนักงานรัฐวิสาหกิจ	65	16.3
แม่บ้าน/พ่อบ้าน	22	5.5
ค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว	34	8.5
ว่างงาน	11	2.8
รวม	400	100
5. เคยเดินทางมาเที่ยววนอุทยานเขากระโดงหรือไม่		
ไม่เคย	99	24.8
เคย	301	75.3
รวม	400	100

ตารางที่ 6 (ต่อ)

ข้อมูลทั่วไป	ความถี่	ร้อยละ
6. ระยะเวลาที่คาดว่าจะใช้ในการประกอบกิจกรรม		
น้อยกว่า 1 ชั่วโมง	54	13.5
1-2 ชั่วโมง	222	55.5
3-4 ชั่วโมง	82	20.5
5-6 ชั่วโมง	19	4.8
ทั้งวัน	21	5.3
มากกว่า 1 วัน	2	0.5
รวม	400	100
7. มาท่องเที่ยวเกี่ยวกับใคร		
มาคนเดียว	12	3.0
มากับเพื่อน	136	34.0
มากับครอบครัว	230	57.5
มากับบริษัททัวร์	1	0.3
หน่วยงาน/สถานศึกษาเป็นผู้จัด	21	5.3
รวม	400	100
8. เส้นทางมาสวนอุทยานเขากระโดงโดย		
รถจักรยาน	31	7.8
รถจักรยานยนต์ส่วนตัว	122	30.5
รถยนต์ส่วนตัว	223	58.3
รถโดยสารประจำทาง	9	2.3
โดยสารรถของบริษัททัวร์	5	1.3
รวม	400	100
9. ค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวครั้งนี้		
ต่ำกว่า 500 บาท	288	72.0
500-1,000 บาท	88	22.0
1,001-5,000 บาท	17	4.3
สูงกว่า 5,000 บาท	7	1.8
รวม	400	100

ตารางที่ 6 (ต่อ)

ข้อมูลทั่วไป	ความถี่	ร้อยละ
10. รู้จักสวนอุทยานเขากระโดงได้อย่างไร		
เพื่อน/ญาติแนะนำ	354	88.5
อินเทอร์เน็ต	13	3.3
โทรทัศน์/วิทยุ	4	1.0
หนังสือ วารสาร นิตยสาร หนังสือพิมพ์	29	7.3
รวม	400	100
11. จุดประสงค์ของการมาท่องเที่ยวในครั้งนี้		
พักผ่อน ชมวิวทิวทัศน์ ความสวยงามของธรรมชาติ	332	23.9
เดินป่าศึกษาธรรมชาติ	97	7.0
ชมอดีตปากปล่องภูเขาไฟกระโดง	181	13.0
ไหว้พระ	282	20.3
รับประทานอาหาร/ปิกนิก	81	5.8
เก็บของป่า	10	0.7
ถ่ายภาพ	157	11.3
คุนุก	75	5.4
เล่นน้ำ	35	2.5
ออกกำลังกาย	79	5.6
หยุดพักระหว่างการเดินทาง	40	2.9
เป็นส่วนหนึ่งของวิชาเรียน	20	1.4
รวม	1,389	100

ตารางที่ 6 (ต่อ)

ข้อมูลทั่วไป	ความถี่	ร้อยละ
12. การท่องเที่ยวครั้งนี้ทำกิจกรรมอะไรบ้าง		
พักผ่อน ชมวิวทิวทัศน์ ความสวยงามของธรรมชาติ	326	23.5
เดินป่าศึกษาธรรมชาติ	96	6.9
ชมอดีตปากปล่องภูเขาไฟ	180	13.0
ไหว้พระ	292	21.0
รับประทานอาหาร/ปิกนิก	107	7.7
เก็บของป่า	10	0.7
ถ่ายภาพ	180	13.0
ดูนก	77	5.5
เล่นน้ำ	36	2.6
ออกกำลังกาย	85	6.1
รวม	1,389	100
13. เหตุผลที่เลือกมาท่องเที่ยวที่วนอุทยานเขากระโดง		
ความเป็นธรรมชาติที่สวยงาม	303	32.7
ความเงียบสงบ	192	20.7
ศึกษาภูมิศาสตร์และภูมิทัศน์ของอดีตภูเขาไฟ	174	18.8
วิถีชีวิตชุมชน	51	5.5
การคมนาคมสะดวก	103	11.1
มีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์	103	11.1
รวม	926	100
14. ครั้งต่อไปจะมาเที่ยวอีกหรือไม่		
มา	386	96.5
ไม่มา	14	3.5
รวม	400	100

ตารางที่ 6 (ต่อ)

ข้อมูลทั่วไป	ความถี่	ร้อยละ
15. จุดเด่นของสถานที่ท่องเที่ยว		
ความเป็นธรรมชาติ	279	17.5
อดีตปากปล่องภูเขาไฟ	239	15.0
วัดเขากระโดง	135	8.5
อ่างเก็บน้ำวุฒิสวัสดิ์	68	4.3
พระสุภัทรบพิตร	206	12.9
บันไดนาคราช	209	13.1
ปราสาทเขากระโดง	137	8.6
พระพุทธรูปจำลอง	147	9.2
เส้นทางเดินป่าศึกษาธรรมชาติ	67	4.2
เส้นทางจักรยานเสือภูเขา	27	1.7
พันธุ์ไม้ลักษณะพิเศษต้นมะกอกโคก	82	5.1
รวม	1,596	100
16. จุดที่ควรพัฒนา/ปรับปรุงสถานที่ท่องเที่ยวแห่งนี้		
บริเวณอดีตปากปล่องภูเขาไฟ	127	14.6
เส้นทางศึกษาธรรมชาติ	107	12.3
อ่างเก็บน้ำวุฒิสวัสดิ์	111	12.7
บริเวณที่ประดิษฐานพระสุภัทรบพิตร	42	4.8
บันไดนาคราช	120	13.8
ปราสาทเขากระโดง	67	7.7
ร้านจำหน่ายรูปเทียนและขายของที่ระลึก	131	15.0
สวนสาธารณะเขากระโดง	167	19.2
รวม	872	100

ตารางที่ 6 (ต่อ)

ข้อมูลทั่วไป	ความถี่	ร้อยละ
17. กิจกรรมนันทนาการที่ต้องการให้จัดขึ้น		
เดินป่าศึกษาธรรมชาติ	218	14.7
ศึกษา/เรียนรู้ประวัติความเป็นมาของอดีต	206	13.9
ปากปล่องภูเขาไฟ		
ไหว้พระ	206	13.9
กิจกรรมทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์	144	9.7
ตั้งแคมป์	155	10.5
ดูนก	120	8.1
จักรยานน้ำ	128	8.6
ชิงช้าเลื่อนบริเวณอ่างเก็บน้ำ	127	8.6
ขี่จักรยานเสือภูเขา	94	6.3
ตกปลา	85	5.7
รวม	1,483	100

จากตารางที่ 6 แสดงให้เห็นถึงข้อมูลทั่วไป ประสบการณ์ในการไปเยือนและการใช้ประโยชน์ด้านนันทนาการของนักท่องเที่ยวในวนอุทยานเขากระโดง จังหวัดบุรีรัมย์ ดังนี้

1.1 เพศ พบว่า นักท่องเที่ยวที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 217 คน คิดเป็นร้อยละ 54.3 และเป็นเพศชาย จำนวน 183 คน คิดเป็นร้อยละ 45.8

1.2 อายุ พบว่า นักท่องเที่ยวที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุต่ำกว่า 25 ปี จำนวน 204 คน คิดเป็นร้อยละ 51.0 รองลงมาคือ อายุระหว่าง 25-40 ปี จำนวน 142 คน คิดเป็นร้อยละ 35.5 ส่วนอายุมากกว่า 40 ปีขึ้นไปมีน้อยที่สุด จำนวน 54 คน คิดเป็นร้อยละ 13.5

1.3 ภูมิลำเนา พบว่า นักท่องเที่ยวที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีภูมิลำเนาในอำเภอเมืองบุรีรัมย์ จำนวน 169 คน คิดเป็นร้อยละ 42.3 รองลงมาคือ ต่างอำเภอ จำนวน 125 คน คิดเป็นร้อยละ 31.3 ส่วนต่างจังหวัดมีน้อยที่สุด จำนวน 106 คน คิดเป็นร้อยละ 26.5

1.4 อาชีพ พบว่า นักท่องเที่ยวที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นนักเรียน นักศึกษา จำนวน 163 คน คิดเป็นร้อยละ 40.8 รองลงมาคือ พนักงานบริษัท จำนวน 66 คน คิดเป็นร้อยละ 16.5 ส่วนว่างงานมีน้อยที่สุด จำนวน 12 คน คิดเป็นร้อยละ 3.0

1.5 เคยเดินทางมาเที่ยวสวนอุทยานเขากระโดงหรือไม่ พบว่า นักท่องเที่ยวที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เคยมาสวนอุทยานเขากระโดง จำนวน 301 คน คิดเป็นร้อยละ 75.3 และไม่เคยมา จำนวน 99 คน คิดเป็นร้อยละ 24.8

1.6 ระยะเวลาที่คาดว่าจะใช้ในการประกอบกิจกรรมในบริเวณแหล่งท่องเที่ยว พบว่า นักท่องเที่ยวที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ใช้เวลา 1-2 ชั่วโมง จำนวน 222 คน คิดเป็นร้อยละ 55.5 รองลงมาคือ 3-4 ชั่วโมง จำนวน 82 คน คิดเป็นร้อยละ 20.5 ส่วนมากกว่า 1 วัน จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ .5

1.7 การมาท่องเที่ยวสวนอุทยานเขากระโดงครั้งนี้มากับใคร พบว่า นักท่องเที่ยวที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มากับครอบครัว จำนวน 230 คน คิดเป็นร้อยละ 57.5 รองลงมาคือ มากับเพื่อน จำนวน 136 คน คิดเป็นร้อยละ 34.0 ส่วนมากับบริษัททัวร์มีน้อยที่สุด จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ .3

1.8 เดินทางมาสวนอุทยานเขากระโดงในครั้งนี้โดย พบว่า นักท่องเที่ยวที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เดินทางมาสวนอุทยานเขากระโดงด้วยรถยนต์ส่วนตัว จำนวน 233 คน คิดเป็นร้อยละ 58.3 รองลงมาคือ รถจักรยานยนต์ส่วนตัว จำนวน 122 คน คิดเป็นร้อยละ 30.5 ส่วนโดยสารรถของบริษัททัวร์มีน้อยที่สุด จำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 1.3

1.9 ค่าใช้จ่ายที่ใช้ในการเดินทาง พบว่า นักท่องเที่ยวที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีค่าใช้จ่ายต่ำกว่า 500 บาท จำนวน 288 คน คิดเป็นร้อยละ 72.0 รองลงมาคือ 500-1,000 บาท จำนวน 88 คน คิดเป็นร้อยละ 22.0 1,001-5,000 บาท จำนวน 17 คน คิดเป็นร้อยละ 4.3 ส่วนสูงกว่า 5,000 บาท มีน้อยที่สุด จำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 1.8

1.10 รู้จักสวนอุทยานเขากระโดงอย่างไร พบว่า นักท่องเที่ยวที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่รู้จักสวนอุทยานเขากระโดงจากเพื่อน/ญาติแนะนำ จำนวน 354 คน คิดเป็นร้อยละ 88.5 รองลงมาคือ จากหนังสือ วารสาร นิตยสาร หนังสือพิมพ์ จำนวน 29 คน คิดเป็นร้อยละ 7.3 ส่วนจากโทรทัศน์/วิทยุ มีน้อยที่สุด จำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 1.0

1.11 จุดประสงค์ของการมาท่องเที่ยวในครั้งนี้ พบว่า นักท่องเที่ยวที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ต้องการพักผ่อน ชมวิวทิวทัศน์ ความสวยงามของธรรมชาติ จำนวน 332 คน คิดเป็นร้อยละ 23.9 รองลงมาคือ ไหว้พระจำนวน 282 คิดเป็นร้อยละ 20.3 ส่วนเก็บของป่ามีน้อยที่สุด จำนวน 10 คน คิดเป็นร้อยละ .7

1.12 การท่องเที่ยวครั้งนี้ท่านทำกิจกรรมอะไร พบว่า นักท่องเที่ยวที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มาพักผ่อน ชมวิวทิวทัศน์ ความสวยงามของธรรมชาติ จำนวน 326 คน คิดเป็นร้อยละ 23.5 รองลงมาคือ ไหว้พระ จำนวน 292 คน คิดเป็นร้อยละ 21.0 ถ่ายภาพ ส่วนเก็บของป่า มีน้อยที่สุด จำนวน 10 คน คิดเป็นร้อยละ .7

1.13 เหตุผลที่เลือกมาท่องเที่ยวที่สวนอุทยานเขากระโดง พบว่า นักท่องเที่ยวที่ตอบคำถามส่วนใหญ่เดินทางมาท่องเที่ยวเพราะความเป็นธรรมชาติที่สวยงาม จำนวน 303 คน คิดเป็นร้อยละ 32.7 รองลงมาคือ มีความเงียบสงบ จำนวน 192 คน คิดเป็นร้อยละ 20.7 ส่วนวิถีชีวิตชุมชน มีน้อยที่สุด จำนวน 51 คน คิดเป็นร้อยละ 5.5

1.14 ในครั้งหน้าท่านคาดว่าจะมาเที่ยวที่นี่อีกหรือไม่ พบว่า นักท่องเที่ยวที่ตอบคำถามส่วนใหญ่จะมาเที่ยวอีก จำนวน 386 คน คิดเป็นร้อยละ 96.5 ไม่มาจำนวน 14 คน คิดเป็นร้อยละ 3.5

1.15 จุดเด่นของสถานที่ท่องเที่ยวนี้ พบว่า นักท่องเที่ยวที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่คิดว่าความเป็นธรรมชาติ จำนวน 279 คน คิดเป็นร้อยละ 17.4 รองลงมาคือ ทัศนียภาพที่สวยงาม จำนวน 239 คน คิดเป็นร้อยละ 14.9 ส่วนเส้นทางจักรยานเสือภูเขามีน้อยที่สุด จำนวน 27 คน คิดเป็นร้อยละ 1.7

1.16 จุดที่ควรพัฒนา/ปรับปรุงสถานที่ท่องเที่ยวแห่งนี้ พบว่า นักท่องเที่ยวที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่คิดว่าสวนธารณะเขากระโดง จำนวน 167 คน คิดเป็นร้อยละ 19.2 รองลงมาคือ ร้านจำหน่ายรูปเขียนและขายของที่ระลึก จำนวน 131 คน คิดเป็นร้อยละ 15.0 ส่วนบริเวณที่ประดิษฐานพระสุภัทรบพิตรมีน้อยที่สุด จำนวน 42 คน คิดเป็นร้อยละ 4.8

1.17 กิจกรรมนันทนาการที่ต้องการให้จัดขึ้น พบว่า นักท่องเที่ยวที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่คิดว่าเดินป่าศึกษาศึกษาธรรมชาติ จำนวน 218 คน คิดเป็นร้อยละ 14.7 รองลงมาคือ ศึกษา/เรียนรู้ประวัติความเป็นมาอดีตปากปล่องภูเขาไฟกระโดง จำนวน 206 คน คิดเป็นร้อยละ 13.9 ไหว้พระ จำนวน 206 คน คิดเป็นร้อยละ 13.9 ส่วนตกปลา มีน้อยที่สุด จำนวน 85 คน คิดเป็นร้อยละ 5.7

2. การวิเคราะห์ความต้องการด้านกายภาพ ด้านสังคมและด้านการจัดการของนักท่องเที่ยว

การวิเคราะห์ความต้องการด้านกายภาพ ด้านสังคมและด้านการจัดการของนักท่องเที่ยว ใช้ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

ตารางที่ 7 แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และระดับความต้องการด้านกายภาพ ด้านสังคมและด้านการจัดการของนักท่องเที่ยว

ข้อความ	ระดับความต้องการ			
	\bar{X}	S.D.	ระดับ	ลำดับ
ด้านกายภาพ				
1. การปรับปรุงเส้นทาง/ถนนภายในวนอุทยานเขากระโดง	3.96	.826	มาก	3
2. มีรถบริการนำเที่ยวภายในวนอุทยานเขากระโดง	3.92	1.064	มาก	4
3. มีด้านตรวจเพื่ออำนวยความสะดวกและดูแลความปลอดภัยในจุดท่องเที่ยวที่สำคัญ	4.16	.812	มาก	2
4. ขณะท่องเที่ยวท่านอยากได้ยินเสียงพูดคุยของนักท่องเที่ยวกลุ่มอื่น ๆ	3.26	.996	ปานกลาง	6
5. การปรับสภาพธรรมชาติของวนอุทยานเขากระโดง โดยให้มีสิ่งปลูกสร้างถาวร ได้แก่ ที่ทำการ/สำนักงาน บ้านพัก ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว ร้านขายของที่ระลึก	3.89	1.116	มาก	5
6. การฟื้นฟูสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติภายในบริเวณวนอุทยานให้มีความสมบูรณ์และเป็นธรรมชาติ	4.48	.664	มาก	1
รวมเฉลี่ย	3.94	.516	มาก	-

ตารางที่ 7 (ต่อ)

ข้อความ	ระดับความต้องการ			
	\bar{X}	S.D.	ระดับ	ลำดับ
ด้านสังคม				
7. ขณะท่องเที่ยวท่านอยากพบนักท่องเที่ยวกลุ่มอื่น ๆ	3.86	.838	มาก	4
8. การจัดแบ่งพื้นที่อย่างชัดเจนเป็นส่วนที่ต้องการความสงบกับส่วนที่สามารถทำกิจกรรมที่ใช้เสียงได้	4.05	.859	มาก	3
9. ท่านต้องการใช้พื้นที่ในวนอุทยานสำหรับทำกิจกรรมกลุ่มมากกว่าการท่องเที่ยวแบบสันโดษ	3.70	.982	มาก	5
10. ท่านต้องการพักผ่อนในบรรยากาศที่สงบและใกล้ชิดกับธรรมชาติ	4.33	.739	มาก	2
11. หากท่านพบร่องรอยการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ควรแจ้งเจ้าหน้าที่	4.51	.700	มากที่สุด	1
รวมเฉลี่ย	4.09	.528	มาก	-
ด้านการจัดการ				
12. มีการจัดบริการบ้านพัก/ห้องพัก	3.77	1.025	มาก	17
13. ควรมีร้านอาหารที่สะอาด ถูกสุขลักษณะ	4.41	.781	มาก	7
14. ควรมีห้องน้ำที่สะอาดตามจุดท่องเที่ยวอย่างเพียงพอ	4.58	.603	มากที่สุด	1
15. ควรมีถังขยะบริเวณสถานที่ท่องเที่ยวอย่างเพียงพอ	4.52	.671	มากที่สุด	3
16. ควรจัดให้มีบริการเช่าเต็นท์	3.76	1.005	มาก	18
17. มีการปรับปรุงชิงช้าเลื่อนบริเวณอ่างเก็บน้ำ	3.98	.952	มาก	16
18. ควรมีการให้บริการมัคคุเทศก์ท้องถิ่นแก่นักท่องเที่ยว	4.05	.899	มาก	15
19. การจัดทำเอกสารแนะนำ/ประชาสัมพันธ์วนอุทยานเขากระโดง สำหรับแจกให้กับนักท่องเที่ยว	4.24	.797	มาก	13
20. จัดให้มีการนำเที่ยวชมวิถีชีวิต วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์	4.28	.721	มาก	11

ตารางที่ 7 (ต่อ)

ข้อความ	ระดับความต้องการ			
	\bar{X}	S.D.	ระดับ	ลำดับ
21. การจัดระบบสื่อความหมายธรรมชาติ เช่น ศูนย์บริการ/จัดนิทรรศการ ป้ายเตือน ป้ายบอกทาง ป้ายสื่อความหมาย	4.36	.715	มาก	10
22. ควรมีการเพิ่มจุดกางเต็นท์	3.74	.997	มาก	19
23. ให้มีจุดชมวิวเพิ่มขึ้น	4.44	.733	มาก	5
24. การเพิ่มจุดที่พักระหว่างกลางทางในวนอุทยาน เขากระโดง	4.20	.787	มาก	14
25. การปรับปรุงภูมิทัศน์ให้สวยงามและความสะอาด	4.54	.643	มากที่สุด	2
26. การจัดให้มีกฎ ระเบียบและข้อบังคับ สำหรับนักท่องเที่ยวเพื่อช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ	4.41	.757	มาก	7
27. ควรจัดให้มีเจ้าหน้าที่ตรวจตรา ดูแลความปลอดภัย และอำนวยความสะดวกเป็นประจำ	4.47	.648	มาก	4
28. ควรเพิ่มจำนวนเจ้าหน้าที่ให้บริการแก่นักท่องเที่ยว	4.25	.763	มาก	12
29. ควรมีการเสริมสร้างความรู้เพื่อให้เกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ	4.41	.695	มาก	7
30. ควรให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวที่ปลูกจิตสำนึกการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ	4.42	.728	มาก	6
รวมเฉลี่ย	4.25	.475	มาก	-

จากตารางที่ 7 พบว่า ด้านกายภาพโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.94$, S.D.= .516) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อแล้ว พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ข้อ 6 การฟื้นฟูสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติภายในบริเวณวนอุทยานให้มีความสมบูรณ์และเป็นธรรมชาติ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.48$, S.D. = .664) รองลงมา คือ ข้อ 3 มีด้านตรวจเพื่ออำนวยความสะดวกและดูแลความปลอดภัยในจุดท่องเที่ยวที่สำคัญ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.16$, S.D. = .812) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ข้อ 4 ขณะท่องเที่ยวอยากได้ยินเสียงพูดคุยของนักท่องเที่ยวกลุ่มอื่น ๆ อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.26$, S.D. = .996) ด้านสังคมโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.09$, S.D. =.528) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อแล้วพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ข้อ 11 หากท่านพบเห็นร่องรอยการทำลาย

ทรัพยากรธรรมชาติควรแจ้งเจ้าหน้าที่อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.51$, S.D. = .700) รองลงมาคือ ข้อ 10 ท่านต้องการพักผ่อนในบรรยากาศที่สงบและใกล้ชิดกับธรรมชาติอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.33$, S.D. = .739) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือ ข้อ 9 ท่านต้องการใช้พื้นที่ในวนอุทยานสำหรับทำกิจกรรมกลุ่มมากกว่าการท่องเที่ยวแบบสันโดษอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.70$, S.D. = .982) ด้านการจัดการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.25$, S.D. = .475) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อแล้ว พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ข้อ 14 ควรมีห้องน้ำสะอาด ถูกสุขลักษณะอยู่ในระดับมากที่สุด มาก ($\bar{X} = 4.58$, S.D. = .603) รองลงมาคือ ข้อ 25 การปรับปรุงภูมิทัศน์ให้สวยงามและสะอาดอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.54$, S.D. = .643) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ข้อ 22 ควรมีการเพิ่มจุดกางเต็นท์อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.74$, S.D. = .997)

ตารางที่ 8 ข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ วนอุทยานเขากระโดง

ข้อเสนอแนะ	ความถี่	ร้อยละ
1. ปรับปรุงร้านอาหาร ห้องน้ำให้สะอาด ถูกสุขลักษณะ สวยงาม เป็นระเบียบและเน้นความสะอาดของวนอุทยานโดยรวม	29	27.10
2. ควรปรับปรุงภูมิทัศน์โดยการปลูกไม้ดอกไม้ประดับข้างบันไดนาคราช บริเวณอ่างเก็บน้ำ พระพุทธรูปประจำวันเกิดและศาลาโคปุระ	24	22.43
3. ควรมีแพ ศาลากลางน้ำและเรือถีบบริเวณอ่างเก็บน้ำ	12	11.22
4. ควรเพิ่มถังขยะและม้านั่ง	11	10.28
5. ควรมีการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับข้อมูลวนอุทยานให้มากขึ้น โดยจัดทำเอกสารแนะนำวนอุทยานและควรมีป้ายประชาสัมพันธ์ที่ทันสมัย	9	8.41
6. ควรเพิ่มป้ายชนิดต่าง ๆ เช่น ป้ายจราจร ป้ายเตือน และป้ายสื่อความหมาย ฯลฯ และปรับปรุงให้ชัดเจน	5	4.67
7. ควรจัดกิจกรรมส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวมีจิตสำนึกช่วยกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ	5	4.67
8. ควรมีเจ้าหน้าที่และมัคคุเทศก์ท้องถิ่นให้คำแนะนำ	5	4.67
9. องค์พระสุภัทรบพิตรควรทาสีขาวเหมือนเดิม	4	3.74
10. มีกระเช้าขึ้นเขากระโดง	3	2.81
รวม	107	100

จากตารางที่ 8 พบว่านักท่องเที่ยวให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่าควรปรับปรุงร้านอาหาร ห้องน้ำให้สะอาดถูกสุขลักษณะ สวยงาม เป็นระเบียบและเน้นความสะดวกของวนอุทยานโดยรวม จำนวน 29 คน คิดเป็นร้อยละ 27.10 รองลงมา คือ ควรปรับปรุงภูมิทัศน์ โดยการปลูกไม้ดอกไม้ประดับข้างบันไดนาคราช บริเวณอ่างเก็บน้ำ พระพุทธรูปประจำวันเกิด และศาลาโคปุระ จำนวน 24 คน คิดเป็นร้อยละ 22.43 ส่วนต้องการให้มีกระเช้าขึ้นเขากระโดงมีน้อยที่สุด จำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 2.81

ตอนที่ 2 การวิเคราะห์ทัศนียภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษาวนอุทยานเขากระโดง

การศึกษาข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสนทนากลุ่มเกี่ยวกับความคิดเห็นด้านกายภาพ ด้านสังคม และด้านการจัดการ

การสนทนากลุ่มใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยนำเสนอในรูปแบบของการพรรณนาความและผู้วิจัยได้จัดการสนทนากลุ่ม แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญกลุ่มตัวแทนภาคชุมชน/เอกชน และกลุ่มตัวแทนภาครัฐ ดำเนินการสนทนากลุ่มในวันที่ 11-12 ธันวาคม 2552 และนำเสนอตามแนวความคิดเกี่ยวกับประสบการณ์ตามช่วงชั้น โอกาสด้านนันทนาการ (Recreation Opportunity Spectrum : ROS) กิจกรรมนันทนาการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ด้านกายภาพ แบ่งออกเป็น 2 ประเด็น ดังนี้

1. การเข้าถึง

จากการที่ผู้วิจัยได้จัดการสนทนากลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 2 กลุ่ม มีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่า การเดินทางไปวนอุทยานเขากระโดง ในปัจจุบันค่อนข้างสะดวก เพราะวนอุทยานเขากระโดง ห่างจากตัวเมืองประมาณ 6 กิโลเมตร ไปทางทิศใต้อยู่ติดทางหลวงหมายเลข 219 บูรีรัมย์- ประโคนชัย สามารถเข้าถึงได้ทั้งรถยนต์ รถสองแถวประจำทาง รถจักรยานยนต์และรถจักรยาน กรณีนักท่องเที่ยวโดยสารรถสองแถวประจำทางสามารถลงรถที่ถนนเส้นทางหลวงแล้วเดินเข้าไปถึงแหล่งท่องเที่ยวได้โดยง่าย เพราะห่างจากเส้นทางหลวง ประมาณ 100 เมตร ถนนภายในวนอุทยานเขากระโดงเป็นถนนคอนกรีต ลาดยาง ไม่มีไหล่ถนนแต่ใช้การได้ดีและเส้นทางเดินเท้าเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้ทุกฤดูกาล แหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งภายในวนอุทยานเขากระโดงสามารถเดินทางเท้าไปยังแหล่งท่องเที่ยวจุดอื่นๆ ได้โดยใช้เวลาไม่เกิน 30 นาที สำหรับแหล่งท่องเที่ยวบริเวณยอดเขากระโดง ส่วนแหล่งท่องเที่ยวด้านล่าง คือ บริเวณอ่างเก็บน้ำวุฒิสวัสดิ์และสวนสาธารณะเขากระโดง นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางลงจากยอดเขากระโดงได้โดยสะดวก 2 เส้นทาง คือ เดินลงทางบันไดนาคราช หรือขับรถลงจากยอดเขาผ่านสวนสาธารณะเขากระโดงตรงไปยังอ่างเก็บน้ำวุฒิสวัสดิ์ได้

ส่วนข้อจำกัดในการเข้าถึงวนอุทยานเขากระโดง คือ ถนนทางเข้าและทางขึ้นเขากระโดงแคบ ลาดชันและมีทางโค้ง จะไม่สะดวกสำหรับรถบัสต้องใช้เวลาระมัดระวังไม่สามารถขับขึ้นไปจอดบนยอดเขาได้ ทำให้นักท่องเที่ยวที่เป็นผู้สูงอายุไม่สามารถขึ้นไปท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวบนยอดเขาได้ ซึ่งบางครั้งการเดินทางมาท่องเที่ยวที่วนอุทยานเขากระโดงยังมีเวลาจำกัด ส่วนถนนขึ้นเขากระโดงรองรับสำหรับรถขนาดกลางและขนาดเล็กเท่านั้น

ภาพที่ 1 เส้นทางเข้าและสภาพถนนภายในวนอุทยานเขากระโดง

2. ความเป็นธรรมชาติ

จากการที่ผู้วิจัยได้จัดการสนทนากลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 2 กลุ่มมีความคิดเห็นแตกต่างกัน โดยกลุ่มตัวแทนภาคเอกชน/ชุมชน มีความคิดเห็นว่าความเป็นธรรมชาติของวนอุทยานเขากระโดงอยู่ในระดับปานกลางถึงต่ำ สำหรับกลุ่มตัวแทนภาครัฐ มีความคิดเห็นว่าอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้ผู้วิจัยได้เข้าไปสำรวจและสังเกต ความเป็นธรรมชาติของวนอุทยานเขากระโดง มีส่วนที่สอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 2 กลุ่ม ผู้วิจัยขอเสนอซึ่งเป็นการจำแนกตามแหล่งท่องเที่ยวดังต่อไปนี้

กลุ่มตัวแทนภาครัฐ มีความคิดเห็นว่า วัดเขากระโดง ประสาทเขากระโดง พระสุภัทรบพิตร พระประจำวันเกิด อ่างเก็บน้ำวุฒิสวัสดิ์ และธารลาวา มีความเป็นธรรมชาติมาก แต่มีการปรับเปลี่ยนสภาพพื้นที่บ้างเห็นว่าควรปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณจุดท่องเที่ยวเหล่านี้ และสิ่งปลูกสร้างมีความจำเป็นที่ต้องมีเพื่อบริการและอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว เช่น ถนน ลานจอดรถ ห้องน้ำ ห้องสุขา ศาลานั่งพักผ่อน เป็นต้น

กลุ่มตัวแทนภาคเอกชน/ชุมชน มีความคิดเห็นว่า สภาพความเป็นธรรมชาติอยู่ในระดับปานกลางถึงต่ำ ซึ่งมีความคิดเห็นดังนี้

2.1 ปราสาทเขากระโดง เป็นศาสนสถานสร้างขึ้นก่อนสมัยสุโขทัย เป็นปรangk์หินทรายก่อนฐานศิลาแลง มีการปรับปรุงนำหินศิลาแลงเรียงขึ้นใหม่ แต่ยังไม่ตรงตามรูปแบบเดิม ปัจจุบันก็ยังไม่มีการจัดเรียงให้ตรงตามแบบเดิม ส่วนบริเวณรอบ ๆ ตัวปราสาทเขากระโดงควรปรับปรุงภูมิทัศน์ให้ดูสวยงามมากกว่านี้

2.2 บริเวณปากปล่องภูเขาไฟ มีการปรับเปลี่ยนสภาพพื้นที่เพื่อก่อสร้างสะพานไม้และจุดปากปล่องทำให้ระบบนิเวศบางส่วนหายไป ดังผู้ให้ข้อมูลสำคัญท่านหนึ่งได้กล่าวไว้ว่า “มีการตัดป่ารอบปากปล่องออกไปเยอะ เพื่อประโยชน์ให้นักท่องเที่ยวเห็น ปากปล่องที่จริงมันไม่ใช่ให้นักท่องเที่ยวต้องการเห็นสภาพธรรมชาติมากกว่าความสะดวกสบาย”

หิน Scoria เป็นหินที่มีรูพรุน สามารถลอยน้ำได้ ในอดีตพบเห็นเป็นจำนวนมาก บริเวณปากปล่องภูเขาไฟ นักท่องเที่ยวจะค้นหาและนำไปลอยน้ำที่ปากปล่องซึ่งจะมีน้ำในปากปล่อง เป็นการพิสูจน์ว่าสามารถลอยน้ำได้จริงหรือไม่ และนำหินลอยน้ำออกไป ดังผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้กล่าวไว้ว่า

“พานักศึกษาไปทัศนศึกษา ไปตระเวนหาหินลอยน้ำก็หาเจอยากเหลือเกิน ก็คือขาดความเป็นธรรมชาติที่สำคัญของเขากระโดงไป ในอนาคตอาจจะไม่พบหินลอยน้ำ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของเขากระโดง”

“บริเวณปากปล่องอยากให้คงสภาพเดิม ถ้าเป็นไปได้ให้ทุบสิ่งก่อสร้างทั้งเส้นทางไหลของลาวา คือ ธารลาวา ขณะนี้ไม่สามารถมองเห็นได้ชัดเจนเหมือนเมื่อก่อน”

สำหรับส่วนที่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 2 กลุ่ม มีความคิดเห็นสอดคล้องกัน คือ ควรปรับปรุงภูมิทัศน์ของแหล่งท่องเที่ยวทุกจุด และสิ่งปลูกสร้างมีความจำเป็นที่ต้องมีเพื่อบริการและอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว เช่น ถนน ลานจอดรถ ห้องน้ำ ห้องสุขา ศาลานั่งพักผ่อน เป็นต้น แต่ควรออกแบบโดยคำนึงถึงความกลมกลืนกับสภาพธรรมชาติ

กล่าวโดยสรุป จุดที่มีความคิดเห็นสอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญกลุ่มตัวแทนภาครัฐ คือ ความเป็นธรรมชาติของธารลาวา ส่วนความคิดเห็นที่สอดคล้องกับตัวแทนภาคเอกชน/

ชุมชนนั้นเห็นด้วยทุกประการ อีกทั้งยังมีความคิดเห็นสอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 2 กลุ่ม คือ เรื่องการปรับปรุงภูมิทัศน์ของแหล่งท่องเที่ยวทุกจุด และสิ่งปลูกสร้างมีความจำเป็นที่ต้องมีเพื่อ บริการและอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว เช่น ถนน ลานจอดรถ ห้องน้ำ ห้องสุขา ศาลา นั่ง พักผ่อน เป็นต้น และควรออกแบบก่อสร้างโดยคำนึงถึงความกลมกลืนกับสภาพธรรมชาติ

ภาพที่ 2 สภาพธรรมชาติและปากปล่องภูเขาไฟ วนอุทยานเขาระโดง

ด้านสังคม แบ่งออกเป็น 2 ประเด็น ดังนี้

1. โอกาสในการพบปะนักท่องเที่ยวกลุ่มอื่น

จากการที่ผู้วิจัยได้จัดการสนทนากลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 2 กลุ่ม มีความคิดเห็น สอดคล้องกันว่า โอกาสในการพบปะนักท่องเที่ยวกลุ่มอื่นๆ จะพบมากในช่วงเทศกาล วันสำคัญ ช่วงทอดกฐิน และฤดูเก็บเห็ด ในวันปกติจะมีนักท่องเที่ยวเฉลี่ยประมาณวันละ 150 คน และ กระจายไปตามแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ซึ่งโอกาสในการพบปะนักท่องเที่ยวกลุ่มอื่น ๆ จึงไม่มากนัก และยังได้แสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมว่า นอกจากในช่วงวันเวลาดังกล่าวแล้วนั้น ยังมีโอกาสพบปะ นักท่องเที่ยวกลุ่มอื่น ๆ มากขึ้นในระหว่างที่มีสถาบันการศึกษาเข้าไปใช้พื้นที่จัดกิจกรรมรับน้อง ในช่วงเปิดภาคเรียน ช่วงที่สถาบันการศึกษาจัดค่ายอนุรักษ์ธรรมชาติและทัศนศึกษานอกสถานที่ ซึ่งระยะเวลาที่เข้าไปใช้พื้นที่จะแตกต่างกันตามความพร้อมของสถาบันการศึกษานั้น ๆ ฤดูเก็บ ผลผลิตจากป่าก็จะพบเจอเฉพาะในกลุ่มนี้เท่านั้น เพราะส่วนใหญ่ก็จะเข้าไปถึงแหล่งที่เก็บผลผลิต จะพบเจอนักท่องเที่ยวกลุ่มอื่นบ้างเล็กน้อยระหว่างทาง

2. ร่องรอยผลกระทบและพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยว

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 2 กลุ่ม มีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่า ร่องรอยผลกระทบที่เกิดขึ้นเกิดจากการที่นักท่องเที่ยวเข้าไปใช้พื้นที่ทำกิจกรรมนันทนาการต่าง ๆ ร่องรอยผลกระทบที่พบเห็นได้บ่อย คือ การทิ้งขยะไม่ถูกที่ ส่วนการที่ชาวบ้านเข้าไปเก็บผลผลิตจากป่า เช่น ผักหวาน ในอดีต การเข้าไปเก็บผลผลิตจากป่าชาวบ้านไม่เพียงแต่เก็บเพื่อเลี้ยงชีพ แต่ยังขูดเอาต้นผักหวานออกไปจากป่า ทำผลผลิตจากธรรมชาติลดปริมาณลง ดังผู้ให้ข้อมูลสำคัญท่านหนึ่งได้กล่าวไว้ว่า

“ที่ผ่านๆ มา บางทีเห็นแก่ตัว ผักหวานแทนที่จะเก็บไปเฉพาะยอดอ่อน ก็ขูดเอาไปทั้งต้น”

ส่วนพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยวที่พบ คือ การนำหินภูเขาไฟออกจากแหล่งท่องเที่ยว การดื่มสุรา ทะเลาะวิวาท ขับรถสวนทาง ปาขวดแก้วแตกกระจายตามถนน ใช้พื้นที่แสดงพฤติกรรมเชิงชู้สาว ชิคเขียนข้อความตามเสาต่าง ๆ และห้องน้ำ ห้องสุขา เป็นต้น

ภาพที่ 3 ร่องรอยขยะและต้นผักหวานในป่าเขากระโดง

ด้านการจัดการ แบ่งออกเป็น 2 ประเด็น ดังนี้

1. สิ่งอำนวยความสะดวกและการจัดการแหล่งท่องเที่ยว

จากการที่ผู้วิจัยได้จัดการสนทนากลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 2 กลุ่ม มีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่า การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในปัจจุบันมีความเหมาะสม มีสิ่งอำนวยความสะดวกและให้บริการนักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานที่จำเป็น เช่น ห้องน้ำ ห้องสุขา ร้านอาหาร ศาลาโคปุระ ศาลาแปดเหลี่ยม ม้านั่ง ศาลาจำหน่ายดอกไม้รูปเทียน ถนนลาดจอดรถ ป้ายต่าง ๆ สิ่งที่ต้องปลูกสร้าง คือ ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว เพื่อใช้สำหรับให้บริการข้อมูลและจัดนิทรรศการ เพราะในปัจจุบันอุทยานเขากระโดงยังไม่มีอาคารศูนย์บริการนักท่องเที่ยว และผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้แสดงความคิดเห็นเพิ่มเติม ดังนี้

1.1 สิ่งอำนวยความสะดวกที่ควรสร้างเพิ่มเติมเพื่อให้บริการอย่างเพียงพอแก่นักท่องเที่ยว คือ ห้องน้ำ ห้องสุขา ซึ่งมีให้บริการ 3 จุด คือ ด้านล่างบริเวณสวนสาธารณะเขากระโดง บริเวณจุดกางเต็นท์และบนเขากระโดงข้างองค์พระสุภัทรบพิตร ซึ่งจะไม่เพียงพอให้บริการแก่นักท่องเที่ยวในช่วงที่มีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวหนาแน่น รวมถึงม้านั่งและถังขยะควรเพิ่มตามแหล่งท่องเที่ยวเช่นกัน

1.2 สิ่งอำนวยความสะดวกที่มีอยู่ในปัจจุบันแต่ควรพัฒนาและปรับปรุง คือ ศาลาจำหน่ายดอกไม้รูปเทียนสภาพปัจจุบันสภาพเก่าและไม่สวยงาม ร้านอาหารอยู่บริเวณลานจอดรถด้านล่างเก่าและทรุดโทรม มีลักษณะเป็นเพิง หลังคาสังกะสี ใช้ทางเดินทำเป็นที่ตั้งร้าน มีสภาพเก่าและไม่ถูก สุขลักษณะ ควรปรับปรุงให้สะอาด เป็นระเบียบและถูกสุขลักษณะ ส่วนศาลาแปดเหลี่ยมซึ่งเป็นจุดชมวิวจุดหนึ่ง ควรปรับแต่งกิ่งไม้ซึ่งสูงบดบังทัศนียภาพและควรมีบอร์ดประชาสัมพันธ์ให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว

ภาพที่ 4 ศาลาจำหน่ายดอกไม้รูปเทียน ร้านอาหารและห้องน้ำ ห้องสุขา

2. การจัดการนักท่องเที่ยว

จากการที่ผู้วิจัยได้จัดการสนทนากลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 2 กลุ่ม มีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่า มีการควบคุมนักท่องเที่ยวในวนอุทยานเขากระโดง โดยใช้กฎระเบียบและการดูแลตรวจตราของเจ้าหน้าที่ รวมถึงการใช้ป้ายต่าง ๆ เช่น ป้ายเตือน ป้ายแจ้งกฎระเบียบการใช้พื้นที่ ป้ายจราจร ป้ายบอกทาง และป้ายสื่อความหมาย เช่น ป้ายให้ความรู้เกี่ยวกับพืช สมุนไพร ชนิด/พฤติกรรมและถิ่นอยู่อาศัยของนก ปากปล่องภูเขาไฟ ความรู้เกี่ยวกับต้นมะกอกโคก ปราสาทเขากระโดง พระพุทธรูปประจำวันเกิด เป็นต้น ป้ายแจ้งกฎระเบียบ ควรระบุว่าปรับเท่าไร กรณีพบนักท่องเที่ยวฝ่าฝืนให้มีการลงโทษอย่างจริงจัง เช่น ถ้าเป็นนักเรียนให้เจ้าหน้าที่ติดต่อสถานศึกษา แจ้งผู้ปกครองเช่นต์ชื่อรับทราบ ทำทัณฑ์บน ดัดป้ายแล้วควรมีมาตรการกำกับดูแลและลงโทษอย่างจริงจัง เส้นทางศึกษาธรรมชาติควรมีป้ายสื่อความหมายที่นักท่องเที่ยวสามารถเดินตามเส้นทางเท้า และศึกษาธรรมชาติได้ด้วยตนเอง

และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมในเรื่องการดูแล ตรวจตรานักท่องเที่ยว มีด้านตรวจ 2 จุด คือ บริเวณก่อนทางขึ้นเขาและบริเวณทางเข้าอ่างเก็บน้ำวุฒิสวัสดิ์ ส่วนบริเวณยอดเขาไม่มีด้านตรวจแต่มีเจ้าหน้าที่ที่จำหน่ายดอกไม้รูปเทียนดูแลนักท่องเที่ยวในจุดนี้ ในกรณีที่พบนักท่องเที่ยวทะเลาะวิวาท ถ้าเป็นนักเรียนนักศึกษา เจ้าหน้าที่จะเข้าไปสอบถามและ

ตกเดือน ถ้าเจอนักท่องเที่ยวทำลาย หัก เค็ดพันธุ์ไม้ เช่น ต้นผักหวานจะบันทึกและให้บริการคนละ 500 บาท เพราะวนอุทยานไม่มีอำนาจปรับและถ่ายรูปไว้เป็นหลักฐาน ชาวบ้านที่ทำผิดกฎระเบียบ หากโดนปรับก็จะบอกต่อ ถือว่าเป็นมาตรการที่ทำให้ปริมาณการทำผิดกฎระเบียบลดลง การควบคุมผู้เข้าไปใช้ประโยชน์ กรณีที่มีการขออนุญาตเข้าไปเก็บสมุนไพรมีเงื่อนไขว่า หลังจากเก็บเสร็จแล้ว ต้องให้เจ้าหน้าที่ตรวจดูและถ่ายรูปไว้ สำหรับในเวลากลางคืนมีนักท่องเที่ยวส่วนหนึ่งเข้าไปใช้พื้นที่ เช่น ช่วงมีปรากฏการณ์ธรรมชาติฝนดาวตก หรือคืนพระจันทร์เต็มดวง ควรมีมาตรการกำกับดูแลนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ด้วย และด้านการจัดการนักท่องเที่ยวไม่มีการจำกัดปริมาณนักท่องเที่ยว

ภาพที่ 5 ป้ายแจ้งกฎระเบียบ ป้ายบอกทาง ป้ายห้ามและป้ายสื่อความหมาย

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 2 กลุ่ม มีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนในการส่งเสริมท่องเที่ยวเชิงนิเวศในวนอุทยานเขากระโดง มีส่วนร่วมในการจัดการน้อยมาก ยังไม่ป็นรูปธรรมชัดเจน ส่วนใหญ่จะเข้าไปใช้ประโยชน์ในเรื่องการพักผ่อนหย่อนใจ เก็บของป่าเพื่อเลี้ยงชีพ แต่จะมีส่วนร่วมในรูปแบบของอาสาสมัครป้องกันฝ่ายพลเรือน(อปพร.)มาร่วมดูแลรักษาความปลอดภัยในช่วงเทศกาล ยังไม่มีส่วนร่วมในด้านการจัดการ การควบคุมดูแลและอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว การพัฒนาอาชีพเกี่ยวกับการท่องเที่ยว การให้บริการข้อมูลข่าวสาร การบริการ

ร้านค้า มัคคุเทศก์และภูมิปัญญาท้องถิ่น การจัดการธุรกิจขายของที่ระลึก หัตถกรรมและสินค้าพื้นเมือง ต้องการให้ชุมชนและนักเรียนนักศึกษามีส่วนร่วมในการเป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่นและนักเรียนนักศึกษาจากสถาบันการศึกษา โดยภาครัฐเป็นผู้จัดอบรมให้ความรู้เชิงภูมิปัญญาท้องถิ่นร่วมเป็นวิทยากรให้ความรู้ และผู้ให้ข้อมูลสำคัญยังได้แสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมว่า ช่วงที่นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก เจ้าหน้าที่สามารถรับนักท่องเที่ยวได้เพียงคนเดียว จึงอยากให้ชุมชนและนักเรียนนักศึกษาจากสถาบันการศึกษามีส่วนร่วมเป็นวิทยากรหรือมัคคุเทศก์ท้องถิ่น ก็จะช่วยให้บริการแก่นักท่องเที่ยวได้อย่างเต็มที่ และในกรณีที่บางคณะทัวร์มีผู้สูงอายุไม่สามารถเดินขึ้นเขาได้ ถ้าชุมชนมีส่วนร่วมในการบริการรับ-ส่งก็จะทำให้เกิดรายได้ขึ้น ภาครัฐควรจัดกิจกรรมเพื่อทำความเข้าใจร่วมกันกับชุมชน เพื่อสร้างหาแนวทางการมีส่วนร่วมและให้ตระหนักถึงความสำคัญในการร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ปลูกจิตสำนึกให้เกิดความรักและหวงแหน อยากจะเข้ามาช่วยดูแลรักษา

กิจกรรมนันทนาการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 2 กลุ่มมีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่า กิจกรรมนันทนาการเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีความเหมาะสมกับทรัพยากรการท่องเที่ยวของวนอุทยานเขากระโดง เช่น การนมัสการกราบไหว้พระสุภัทรบพิตร รอยพระพุทธรูปจำลองภายในปราสาทเขากระโดงและพระพุทธรูปประจำวันเกิด เรือถีบ เล่นน้ำ ชิงช้าเลื่อน ดูนก พักผ่อนปิกนิก ชมวิวทิวทัศน์ ถ่ายภาพเดินป่าศึกษาธรรมชาติ ศึกษาด้านธรณีวิทยา ตั้งแคมป์ และออกกำลังกาย

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญยังได้แสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมว่า ควรพัฒนาปรับปรุงและออกแบบการจัดการรอยพระพุทธรูปจำลองให้ดูศักดิ์สิทธิ์ นักท่องเที่ยวไม่สามารถเข้าใกล้ได้มาก ทางเดินเข้าก็ควรออกแบบให้ความรู้สึกว่าเดินเข้าไปในสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ควรค่าแก่การเคารพบูชา ปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณธารลาวา พระพุทธรูปประจำวันเกิด บริเวณสวนสาธารณะเขากระโดง เพื่อดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว ควรพัฒนา ปรับปรุงภูมิทัศน์ทุกจุด เพิ่มกิจกรรมนันทนาการบริเวณจุดชมวิวลานหน้าพระสุภัทรบพิตร เช่น มีกล้องส่องทางไกลให้บริการให้นักท่องเที่ยวร่วมบริจาค นักท่องเที่ยวสามารถชมวิวทิวทัศน์และดูปรากฏการณ์ธรรมชาติ งานประเพณีขึ้นเขากระโดงประเพณีกวนข้าวทิพย์และตักบาตรเทโวโรหณะ ควรจัดกิจกรรมเพิ่มให้กับนักท่องเที่ยวจากการเดินขึ้นเขาทางบันไดนาคราช จัดกิจกรรมวิ่งขึ้นเขากระโดงทางบันไดนาคราชในเวลาที่กำหนด อาจมีรางวัลหรือมอบเกียรติบัตร ทาสีบันไดนาคราชเป็นบันไดทอง บันไดเงินและบันไดแก้ว เป็นการจำลองตำนานวันที่พระพุทธรูปเจ้าเสด็จจากดาวดึงส์ และควรมีการแสดงตำนานท้องถิ่น เช่น ตำนานท้าวปาจิตและนางอรพิม หรือมีหนังสือตำนานท้องถิ่นชุมชนรอบเขากระโดงซึ่งเกิดจากการที่ชุมชนได้ร่วมกันถ่ายทอดประวัติความเป็นมาและประสบการณ์ต่าง ๆ ทำให้เกิดความภาคภูมิใจในชุมชนของตนเอง

ซึ่งอาจนำเสนอประวัติความเป็นมาด้วยการแสดงละครพื้นบ้านให้กับนักท่องเที่ยวชม โดยการให้ชุมชนและนักเรียนจัดการแสดง

จากการศึกษาข้อมูลนำผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามนักท่องเที่ยว การสนทนากลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญตัวแทนภาคเอกชน/ชุมชนและภาครัฐ การสังเกตและสอบถามนักท่องเที่ยว นำมาวิเคราะห์ร่วมกับแนวคิดและการจำแนกพื้นที่นันทนาการตามหลักการช่วงชั้น โอกาสด้านนันทนาการ (Recreation Opportunity Spectrum : ROS) เพื่อกำหนดช่วงชั้นโอกาสด้านนันทนาการ ที่ต้องการจัดการหรือดำเนินการให้เกิดขึ้นในแหล่งท่องเที่ยวของวนอุทยานเขากระโดง ผลการศึกษาพบว่า วนอุทยานเขากระโดงมีแหล่งนันทนาการในปัจจุบันเหมาะสมกับชั้นพื้นที่ธรรมชาติกึ่งพัฒนาแล้ว (semi-developed natural area) ซึ่งสอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยว และความคิดเห็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญกลุ่มตัวแทนภาคเอกชน/ชุมชนและภาครัฐ เนื่องจากสภาพแวดล้อมโดยรวมของแหล่งนันทนาการในวนอุทยานเขากระโดงยังคงความเป็นธรรมชาติ หากแต่พื้นที่ธรรมชาติมีการปรับเปลี่ยนเพื่อตอบสนองกิจกรรมการใช้ประโยชน์ของนักท่องเที่ยว การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวกระทำได้โดยสะดวกทั้งทางรถยนต์ รถสองแถวประจำทาง รถจักรยานยนต์และจักรยาน วนอุทยานเขากระโดงอยู่ติดทางหลวงนักท่องเที่ยวที่นั่งรถโดยสารประจำทางสามารถเดินเข้าไปถึงแหล่งท่องเที่ยวได้โดยง่าย ถนนภายในมีถนนคอนกรีตและลาดยาง ไม่มีไหล่ถนน เป็นถนนแบบทางเดียววนกลับมาที่จุดเริ่มต้น ใช้การได้ดีและเส้นทางเดินเท้าเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้ทุกฤดู สามารถจอดรถได้ทั้งบริเวณลานจอดรถด้านล่างเชิงเขา บริเวณลานจอดรถ อ่างเก็บน้ำวุฒิสวัสดิ์และบนยอดเขา สำหรับรถบัสขนาดใหญ่จอดได้เฉพาะลานจอดรถด้านล่าง ไม่สามารถขับขึ้นไปจอดบนลานจอดรถบนยอดเขาได้ เนื่องจากการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวสามารถกระทำได้โดยง่ายส่งผลให้ปริมาณการใช้ประโยชน์พื้นมาก มีโอกาสพบปะนักท่องเที่ยว และประกอบกิจกรรมร่วมกับนักท่องเที่ยวกลุ่มอื่น ๆ มากขึ้นจากช่วงชั้นพื้นที่สัน โดยพื้นที่กึ่งสัน โดยไม่ใช้ยานยนต์ พื้นที่กึ่งสัน โดยใช้ยานยนต์ซึ่งสอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยว ที่ในขณะท่องเที่ยวอยากพบนักท่องเที่ยวกลุ่มอื่นในระดับมากและต้องการทำกิจกรรมกลุ่มมากกว่า การอยู่อย่างสัน โดย โอกาสในการพบกับนักท่องเที่ยวกลุ่มอื่นๆ ได้มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงปิดภาคเรียน วันหยุดต่อเนื่อง เทศกาล ประเพณีต่าง ๆ ทุกแหล่งท่องเที่ยว สำหรับฤดูเก็บเห็ดจะเข้าไปใช้พื้นที่เฉพาะในบริเวณป่า พบเห็นร่องรอยผลกระทบจากนักท่องเที่ยว คือ การทิ้งขยะไม่ถูกที่ การขว้างปาขวดแก้วตามเส้นทางท่องเที่ยว พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยวที่พบ คือ การทะเลาะวิวาท นักเรียนนักศึกษาบางกลุ่มหนีเรียนเข้าไปใช้พื้นที่แสดงพฤติกรรมเชิงซู้สาวและขับรถสวนทาง มาตรการจัดการและควบคุมนักท่องเที่ยว คือ มีเจ้าหน้าที่คอยตรวจตราดูแล มีป้ายเตือน ป้ายแจ้งเงื่อนไขการใช้พื้นที่ ป้ายบอกทาง สิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ห้องน้ำ ห้องสุขา

ที่ทำกรวนอุทยาน ส่วนร้านอาหารเป็นแบบชั่วคราว ไม่มีที่พักและศูนย์บริการนักท่องเที่ยว การก่อสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกในขั้นนี้ยอมให้มีการพัฒนาพื้นที่ได้ในลักษณะที่เน้นกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม สำหรับการจัดกิจกรรมนันทนาการของวนอุทยานเขากระโดงในปัจจุบัน มีกิจกรรมนันทนาการที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่สอดคล้องกับทรัพยากรการท่องเที่ยวในวนอุทยานเขากระโดงและประสบการณ์ที่นักท่องเที่ยวได้รับ

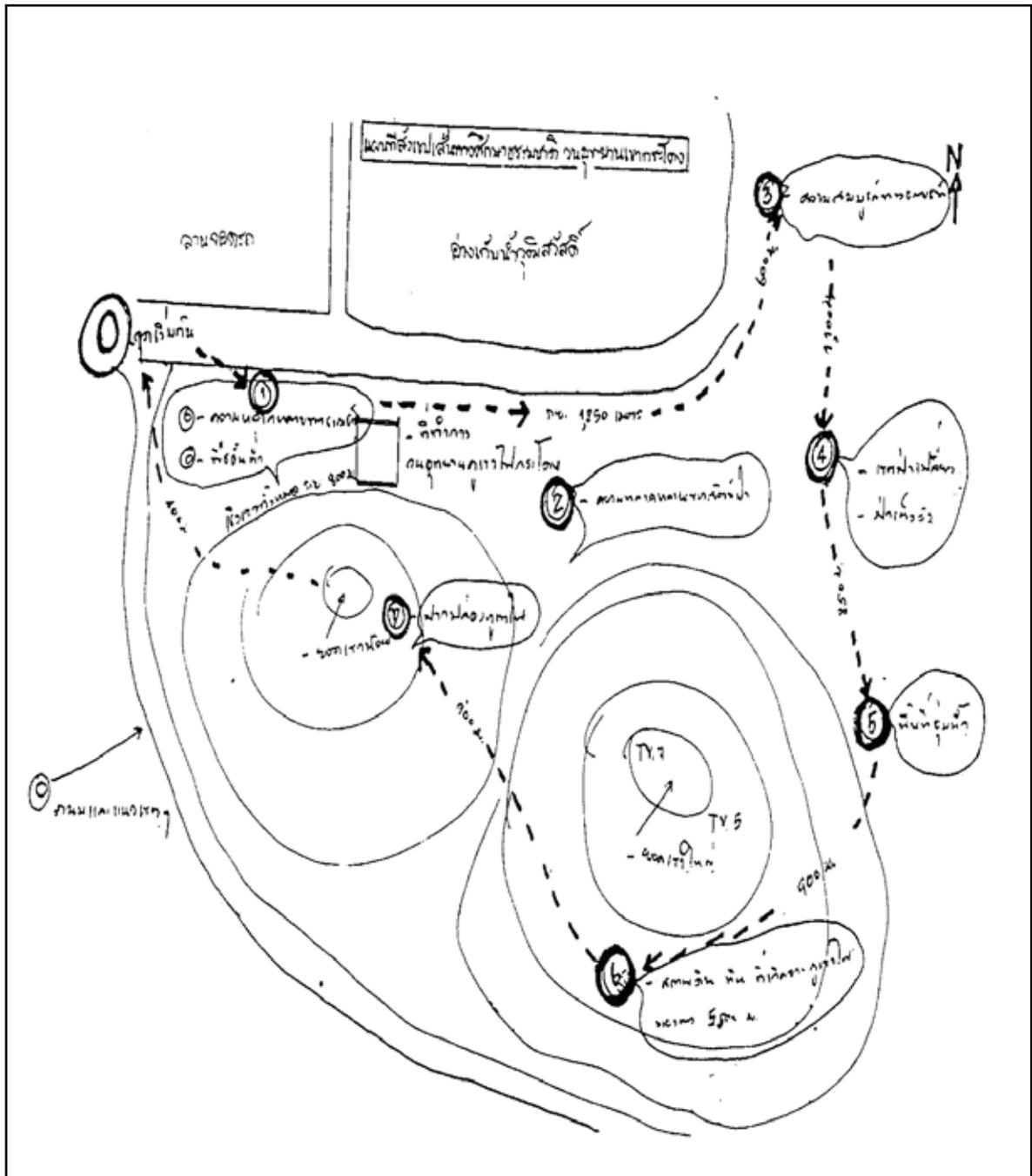
กิจกรรมนันทนาการและประสบการณ์ที่ได้รับจากการประกอบกิจกรรมการท่องเที่ยวในวนอุทยานเขากระโดง มีกิจกรรมหลักและกิจกรรมเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ดังนี้

ตารางที่ 9 กิจกรรมหลักและกิจกรรมเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ 1

กิจกรรมนันทนาการ	ทรัพยากรการท่องเที่ยว	ประสบการณ์ที่ได้รับ
1. เดินป่าศึกษาธรรมชาติ	- เส้นทางศึกษาธรรมชาติที่มีความหลากหลายของสังคมพืช ชนิดพันธุ์ไม้ พืชสมุนไพร เช่น ต้นมะกอก โคลง ซึ่งเป็นพันธุ์ไม้ที่มีลักษณะพิเศษ พบตามซากภูเขาไฟเก่า เต็ง รัง มะกอกเลื่อม เป็นต้น	- ความเพลิดเพลิน - ผ่อนคลาย - ความรู้เกี่ยวกับกับระบบนิเวศป่าไม้และธรณีวิทยา - พัฒนาร่างกายให้แข็งแรงยิ่งขึ้น

ภาพที่ 6 มอส เฟิร์น ไลเคนส์และพันธุ์ไม้ที่พบเห็นตามเส้นทางศึกษาธรรมชาติ

แผนภาพที่ 2 เส้นทางศึกษาธรรมชาติวนอุทยานเขาค้อ ระยะทางโดยรวม 6,800 เมตร

ตารางที่ 10 กิจกรรมหลักและกิจกรรมเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ 2

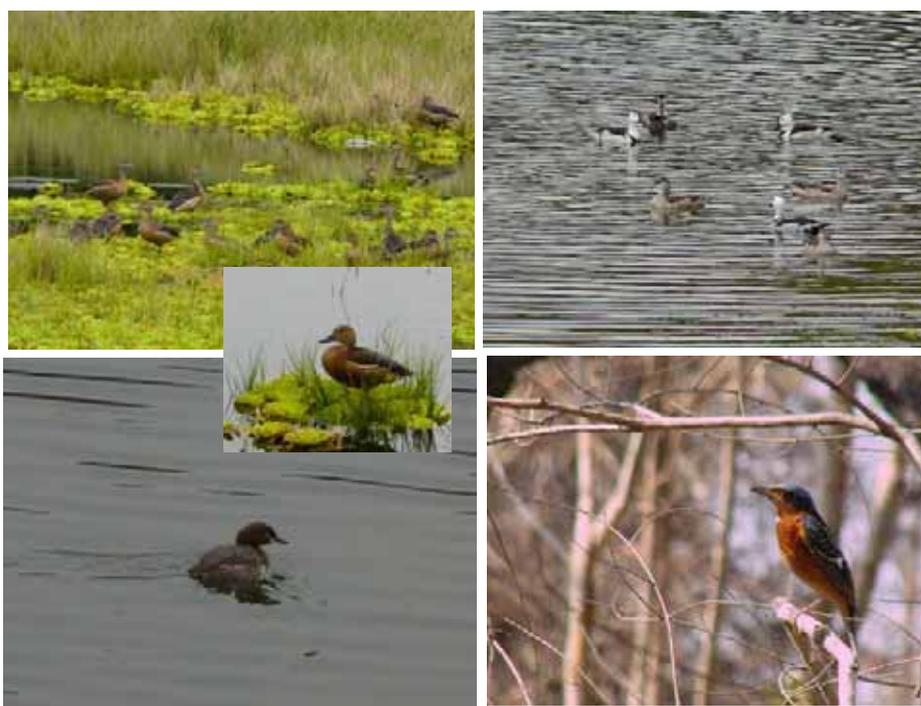
กิจกรรมนันทนาการ	ทรัพยากรการท่องเที่ยว	ประสบการณ์ที่ได้รับ
2. ศึกษาเรียนรู้ทางธรณีวิทยา	- ปากปล่องภูเขาไฟกระโดง - ธารลาวา - หินภูเขาไฟชนิดต่าง ๆ ซึ่งบางชนิดลอยน้ำได้	- ความเพลิดเพลิน ผ่อนคลาย - ความรู้เกี่ยวกับธรณีวิทยา

ภาพที่ 7 หินภูเขาไฟและบริเวณธารลาวา

ตารางที่ 11 กิจกรรมหลักและกิจกรรมเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ 3

กิจกรรมนันทนาการ	ทรัพยากรการท่องเที่ยว	ประสบการณ์ที่ได้รับ
3. ดูนก	- อ่างเก็บน้ำวุฒิสวัสดิ์ - นกชนิดต่าง ๆ เช่น นกขุนแผน นกปรอดหัวโขน นกเป็ดแดง นกเป็ดคับแค นกเป็ดผีเล็ก นกกระเต็นออกขาว นกยางกรอก พันธุ์จิ้ง นกกระเบื้องคอขาว นกกินแมลงสีฟ้าอ่อน เป็นต้น	- สัมผัสธรรมชาติ - ความรู้เกี่ยวกับนก พฤติกรรม และถิ่นอาศัยธรรมชาติ - เข้าใจ/ตระหนักถึง ความสำคัญของการอนุรักษ์ ป่าไม้

ภาพที่ 8 นกน้ำและนกป่าที่พบในวนอุทยานเขากระโดง

ตารางที่ 12 กิจกรรมหลักและกิจกรรมเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ 4

กิจกรรมนันทนาการ	ทรัพยากรการท่องเที่ยว	ประสบการณ์ที่ได้รับ
4. ถ่ายภาพ	- ภูมิทัศน์ที่สวยงามและสถานที่ท่องเที่ยว - พันธุ์ไม้ ดอกไม้ในธรรมชาติ เช่น กล้วยไม้ชนิดต่าง ๆ เป็นต้น	- สัมผัสธรรมชาติ - ความเพลิดเพลิน - เรียนรู้ประวัติ / ความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว และพันธุ์ไม้ ชนิดต่าง ๆ

ภาพที่ 9 พันธุ์ไม้และดอกไม้ในวนอุทยานเขากระโดง

ตารางที่ 13 กิจกรรมหลักและกิจกรรมเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ 5

กิจกรรมนันทนาการ	ทรัพยากรการท่องเที่ยว	ประสบการณ์ที่ได้รับ
5. นมัสการกราบไหว้ตามความเชื่อ	<ul style="list-style-type: none"> - พระสุภัทรบพิตร - รอยพระพุทธรบาทจำลอง - พระพุทธรูปประจำวันเกิด - วัดพระพุทธรบาทเขากระโดง 	<ul style="list-style-type: none"> - เกิดความเป็นสิริมงคลกับตนเองและครอบครัว - ประพุดิตนเป็นพุทธศาสนิกชนและทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา

ภาพที่ 10 พระสุภัทรบพิตร รอยพระพุทธรบาทจำลองและพระพุทธรูปประจำวันเกิด

ตารางที่ 14 กิจกรรมหลักและกิจกรรมเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ 6

กิจกรรมนันทนาการ	ทรัพยากรการท่องเที่ยว	ประสบการณ์ที่ได้รับ
6. กิจกรรมสืบสาน อนุรักษประเพณี	- ประเพณีตักบาตรเทโวโรหณะ - พิธีกวนข้าวทิพย์ - ประเพณีขึ้นเขากระโดง	- อนุรักษและสืบทอดประเพณี ของชาวพุทธ - ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา - เรียนรู้ประเพณีที่สำคัญ

ภาพที่ 11 การจัดงานประเพณีขึ้นเขากระโดง พิธีกวนข้าวทิพย์และตักบาตรเทโวโรหณะ พระสงฆ์
เดินลงทางบันไดนาคราชเพื่อรับบิณฑบาตข้าวสาร อาหารแห้งจากประชาชน

ตารางที่ 15 กิจกรรมหลักและกิจกรรมเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ 7

กิจกรรมนันทนาการ	ทรัพยากรการท่องเที่ยว	ประสบการณ์ที่ได้รับ
7. เรือถีบ/เล่นน้ำ ชิงช้าเลื่อน ชิงช้าเลื่อน	- อ่างเก็บน้ำวุฒิสวัสดิ์	- สัมผัสธรรมชาติ - ความรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศ และการอนุรักษ์ทรัพยากร ธรรมชาติ - ได้พึ่งพาตนเอง - ได้แสดงออกซึ่งความเป็นตัว ของตัวเอง

ภาพที่ 12 นักท่องเที่ยวเล่นชิงช้าเลื่อน เข้าเรือถีบและเล่นน้ำบริเวณอ่างเก็บน้ำวุฒิสวัสดิ์

ตารางที่ 16 กิจกรรมหลักและกิจกรรมเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ 8

กิจกรรมนันทนาการ	ทรัพยากรการท่องเที่ยว	ประสบการณ์ที่ได้รับ
8. ตั้งแคมป์	- อ่างเก็บน้ำวุฒิสวัสดิ์	- สัมผัสธรรมชาติ - ความรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ - ได้พึ่งพาตนเอง - ได้แสดงออกซึ่งความเป็นตัวของตัวเอง

ภาพที่ 13 สถานที่กางเต็นท์บริเวณอ่างเก็บน้ำวุฒิสวัสดิ์

ตารางที่ 17 กิจกรรมหลักและกิจกรรมเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ 9

กิจกรรมนันทนาการ	ทรัพยากรการท่องเที่ยว	ประสบการณ์ที่ได้รับ
9. จี้อจักรยานเสือภูเขา/ จักรยานท่องเที่ยว	- เส้นทางจี้อจักรยานทางเรียบ พื้นที่ ลาดชันและขรุขระ - เส้นทางจี้อจักรยานที่มีภูมิทัศน์ สวยงาม ร่มรื่น	- สัมผัสธรรมชาติ - ความรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศ และการอนุรักษ์ทรัพยากร ธรรมชาติ - ออกกำลังกายและทักษะ การจี้อจักรยาน - ได้พึ่งพาตนเอง - ได้แสดงออกซึ่งความเป็นตัว ของตัวเอง

ภาพที่ 14 เส้นทางแข่งขันจักรยานเสือภูเขาและจักรยานท่องเที่ยวจี้อจักรยานรอบบริเวณ
อ่างเก็บน้ำวุฒิสวัสดิ์

สำหรับสิ่งปลูกสร้างที่ไม่มีในวนอุทยานเขากระโดง คือ ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกที่ควรจะมีอย่างยิ่งเพื่อบริการนักท่องเที่ยวและที่พัก เนื่องจากขาดงบประมาณสนับสนุน ซึ่งผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเห็นว่าควรมีศูนย์บริการนักท่องเที่ยวสำหรับจัดนิทรรศการและให้บริการข้อมูลกับนักท่องเที่ยว และสอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยวซึ่งอยู่ในระดับมากด้วย

ดังนั้น การจำแนกพื้นที่นันทนาการตามหลักการช่วงชั้นโอกาสด้านนันทนาการ ทำให้รู้ว่าแหล่งท่องเที่ยวอยู่ในช่วงชั้นใด และสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการพื้นที่นันทนาการให้เหมาะสมเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว โดยเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่สำหรับประกอบกิจกรรม ประเภทกิจกรรมนันทนาการและประสบการณ์นันทนาการที่นักท่องเที่ยวจะได้รับ เพื่อสร้างกิจกรรมนันทนาการที่สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ ควบคุมระดับการพัฒนาพื้นที่ที่เหมาะสมตามที่กำหนดไว้ในแต่ละช่วงชั้นและประสบการณ์ที่นักท่องเที่ยวต้องการ ซึ่งจะนำไปสู่ความพึงพอใจและประสบการณ์ท่องเที่ยวที่มีคุณค่า

ตอนที่ 3 แนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษาวนอุทยานเขากระโดง

ผู้วิจัยใช้ผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากนักท่องเที่ยว การศึกษาศักยภาพของวนอุทยานเขากระโดง จากการสังเกตและสอบถาม ได้แนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของวนอุทยานเขากระโดง ดังต่อไปนี้

1. ด้านกายภาพ

1.1 การเข้าถึงและความห่างไกล

1.1.1 ควรจัดให้มีรถบริการรับ-ส่งและนำเที่ยวภายในวนอุทยาน โดยชุมชนเป็นผู้ให้บริการ ซึ่งควรกำหนดอัตราค่าบริการที่เหมาะสม มีป้ายแจ้งอัตราค่าบริการและชี้แจงการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว ในเรื่องเวลาให้บริการ เวลาที่ใช้ในการท่องเที่ยวตามจุดท่องเที่ยวแต่ละจุด เป็นต้น

1.1.2 ควรจัดให้มีจักรยานให้เช่า บริการแก่นักท่องเที่ยวที่ต้องการขี่จักรยานชมวิวทิวทัศน์ ออกกำลังกายและท่องเที่ยวตามแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ตามความสนใจ และมีป้ายแจ้งเงื่อนไขการให้บริการ

1.2 ความเป็นธรรมชาติ

1.2.1 พื้นฟูโครงการพัฒนาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น โครงการต่อลมหายใจให้เขากระโดงและโครงการคืนผักหวานสู่ธรรมชาติ

1.2.2 จัดกิจกรรมรณรงค์ปลูกป่าเพื่อคืนความสมบูรณ์กลับคืนสู่ป่าและปรับปรุงภูมิทัศน์

1.2.3 ปรับแต่งสวนสาธารณะเขากระโดง เป็นสวนสมุนไพรหรือสวนพฤกษศาสตร์ โดยการรวบรวมสมุนไพรหรือพันธุ์ไม้ที่มีอยู่ในวนอุทยานมาปลูกรวมกัน ในกรณีที่นักท่องเที่ยวมีเวลาจำกัดและไม่สามารถเดินท่องเที่ยวได้ครบถ้วนทุกแหล่งท่องเที่ยวได้ นักท่องเที่ยวสามารถศึกษาเรียนรู้เรื่องสมุนไพรและพันธุ์ไม้ได้โดยสะดวกและมีป้ายสื่อความหมายที่สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง

2. ด้านสังคม

2.1 จัดกิจกรรมนักท่องเที่ยวคุณภาพ โดยการรับสมัครอาสาสมัครจากนักท่องเที่ยวเก็บขยะที่ทิ้งไม่ถูกที่ของนักท่องเที่ยว โดยมอบถุงดำสำหรับใส่ขยะและกำหนดจุดรับ-ส่งขยะ

2.2 ประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวร่วมปลูกป่า โดยวนอุทยานจัดเตรียมพันธุ์ไม้ไว้บริการ กำหนดจุดที่ต้องการปลูกป่าเสริม โดยมีเจ้าหน้าที่หรืออาสาสมัครชุมชนท้องถิ่นนำทางไปปลูกป่า

2.3 รับสมัครอาสาสมัครจากนักท่องเที่ยว ช่วยสอดส่องดูแลนักท่องเที่ยวที่มีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม เมื่อพบเห็นให้แจ้งเจ้าหน้าที่เพื่อใช้มาตรการกำกับดูแลนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ ทั้งนี้ กลุ่มเป้าหมายคือ นักท่องเที่ยวและประชาชนทั่วไป ซึ่งทั้ง 3 กิจกรรม ทำได้

2 รูปแบบ คือ รับสมัครอาสาสมัครในแต่ละวันที่นักท่องเที่ยวเดินทางมาเที่ยว หรือให้ลงทะเบียนอาสาสมัครไว้เพื่อมาปฏิบัติหน้าที่ในวันที่มีนักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก และสร้างเครือข่ายอาสาสมัคร ซึ่งอาจจะมีสัญลักษณ์ให้กับอาสาสมัคร เช่น หมวก เข็มกลัด หรือเสื้อ เพื่อให้เกิดความภาคภูมิใจในการร่วมเป็นอาสาสมัคร

2.4 กิจกรรมวิ่งขึ้นเขาพิชิตเขากระโดง โดยการประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวที่ต้องการจะทดสอบพลังกำลัง ความแข็งแรง วิ่งขึ้นเขากระโดงทางบันไดนาคราชในเวลาที่กำหนดหรือเร็วที่สุด ซึ่งนักท่องเที่ยวกลุ่มอื่น ๆ ที่เดินขึ้นก็จะได้ชมการวิ่งด้วย

2.5 จัดกิจกรรมนักท่องเที่ยวดูแลนักท่องเที่ยว เช่น บริเวณอ่างเก็บน้ำวุฒิสวัสดิ์มีกิจกรรมนันทนาการทางน้ำ เช่น ชิงช้าเลื่อนและการเล่นน้ำ ซึ่งมีความเสี่ยงต่อการเกิดอุบัติเหตุ

รูปแบบนี้จะเป็นรูปแบบการมีส่วนร่วม ช่วยแบ่งเบาภาระในการดูแลความปลอดภัยของเจ้าหน้าที่ อีกทั้งสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยว

3. ด้านการจัดการ

3.1 สิ่งอำนวยความสะดวกและการจัดการแหล่งท่องเที่ยว

3.1.1 การบริการห้องน้ำ ห้องสุขา โดยให้ชุมชนเข้ามาดำเนินการเก็บค่าบริการและแบ่งรายได้ให้กับสวนอุทยาน โดยกำหนดอัตราค่าบริการในราคาที่เหมาะสม สวนอุทยานก็จะมีรายได้จากส่วนนี้ใช้ในการพัฒนาปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ และห้องน้ำห้องสุขาให้สะอาด สภาพดีให้การบริการนักท่องเที่ยว สร้างความพึงพอใจกับนักท่องเที่ยว และเกิดรายได้กับชุมชนท้องถิ่น

3.1.2 จัดทำและปรับปรุงป้ายต่าง ๆ ให้ชัดเจน สวยงาม เช่น ป้ายจราจร ป้ายแจ้งกฎระเบียบการเข้าใช้พื้นที่ ป้ายบอกทาง และป้ายสื่อความหมายต่าง ๆ

3.1.3 ร้านอาหาร ปรับปรุงให้สวยงาม สะอาด โดยจัดที่นั่งรับประทานอาหารรวมกันไม่แยกร้าน มีถังขยะรองรับ นักท่องเที่ยวหยิบช้อน ส้อม แก้วน้ำและจัดเก็บด้วยตนเอง และควรมีเมนูอาหารพื้นบ้านที่ประกอบอาหารโดยใช้ผลผลิตจากป่าตามฤดูกาล เช่น การทำน้ำพริกจากเห็ด แกงเห็ด แกงผักหวาน ไข่ต้มแดง เป็นต้น เพื่อสร้างเอกลักษณ์ให้นักท่องเที่ยวได้รับประทานอาหารท้องถิ่น

3.1.4 ปราสาทเขากระโดง เป็นศาสนสถานบนปากปล่องภูเขาไฟที่ถูกประกาศเป็นโบราณสถานของชาติ สภาพปัจจุบันมีการนำหินทรายขึ้นไปเรียงใหม่แต่ไม่ตรงตามรูปแบบเดิม ซึ่งควรมีการศึกษาและบูรณะให้อยู่ในสภาพเดิม

3.1.5 การจัดวางรอยพระพุทธรูปจำลอง ควรมีรูปแบบวิธีการจัดวางให้ดูศักดิ์สิทธิ์ จัดวางในลักษณะที่นักท่องเที่ยวไม่สามารถเข้าไปใกล้หรืออาจจะแค่สามารถเอื้อมมือไปปิดทองได้ มีแท่นจัดวาง กำหนดพื้นที่สำหรับกราบไหว้และวางดอกไม้รูปเทียน หรือย้ายออกจากปราสาทเขากระโดง เปลี่ยนที่ตั้งใหม่ โดยคำนึงถึงการเลือกพื้นที่ ปรับเปลี่ยนสภาพธรรมชาติให้น้อยที่สุด กำหนดรูปแบบการเข้าออกสำหรับนักท่องเที่ยวที่จะเข้าไปกราบไหว้และการออกแบบสถานที่ตั้งแห่งใหม่ควรคำนึงถึงความสอดคล้องกับโบราณสถาน

3.1.6 พระพุทธรูปประจำวันเกิด ซึ่งมีเรียงรายระหว่างเส้นทางขึ้นเขากระโดง ควรเพิ่มจุดจำหน่ายดอกไม้รูปเทียนจากด้านล่าง ประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวสามารถแวะนมัสการได้และควรมีการกำหนดจุดพักรถระหว่างเส้นทางเพื่อหยุดไหว้ปิดทองพระประจำวันเกิด ปรับปรุง ภูมิทัศน์รอบ ๆ องค์พระประจำวันเกิดให้ดูสะอาด สวยงามและศักดิ์สิทธิ์

จัดทำที่นั่งกราบไหว้และคำสวดมนต์ให้บริการนักท่องเที่ยว โดยจัดทำเป็นแผ่นป้ายให้นักท่องเที่ยวสามารถสวดมนต์กราบไหว้บูชา เพื่อความเป็นสิริมงคลต่อตนเองและครอบครัว

3.1.7 ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว ควรจัดสร้างและจัดรูปแบบการให้บริการด้านข้อมูลการให้บริการของวนอุทยาน ด้านความรู้เกี่ยวกับธรณีวิทยา ทรัพยากรธรรมชาติ จัดนิทรรศการและ มีการแสดงตำนานท้าวปาจิต อรพิม การย้อนรอยโบราณสถานตำนานท้องถิ่นของชุมชนรอบ เขาระโดง ถ่ายทอดเอกลักษณ์ภาษาถิ่น วิถีชีวิตความเป็นอยู่ เป็นต้น โดยให้ชุมชนท้องถิ่นเข้าร่วมถ่ายทอดประสบการณ์ ส่วนการแสดงตำนานควรเป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ชุมชนและสถานบันการศึกษา

3.1.8 ส่งเสริมการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์การให้บริการข้อมูลด้านต่าง ๆ และกิจกรรมนันทนาการ อย่างกว้างขวาง เช่น การจัดทำเอกสาร/คู่มือ ประชาสัมพันธ์ทางอินเทอร์เน็ต ทางสื่อวิทยุท้องถิ่น และต้องมีการปรับปรุงข้อมูลการเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ให้เป็นปัจจุบัน

3.2 การจัดการนักท่องเที่ยว

3.2.1 จัดโปรแกรมการท่องเที่ยว โดยวนอุทยานร่วมวางแผนกับ อบต. ชุมชนและผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง และมีการบริหารจัดการที่ดี ซึ่งสามารถกำหนดได้ด้วยตนเองว่าช่วงไหนที่สามารถจัดโปรแกรมการท่องเที่ยว ประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวทราบกำหนดการล่วงหน้า เพราะเป็นวันที่มีกำหนดแน่นอน เช่น ประเพณีกวนข้าวทิพย์ และตักบาตรเทโวโรหนะในเทศกาลออกพรรษา ซึ่งมีพระสงฆ์ 199 รูปเดินลงจากบันไดนาคราชรับบิณฑบาตข้าวสารอาหารแห้ง เพื่อนักท่องเที่ยวจะได้วางแผนการเดินทางมาร่วมกิจกรรม หรือช่วงฤดูที่มีผลผลิตจากป่า จึงควรมีรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่ต้องมีการจัดการที่ดีและมีผลกระทบต่อธรรมชาติน้อยที่สุด ดังนี้

3.2.1.1 โปรแกรมการท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยวที่ต้องการพักค้างแรม จัดเส้นทางเข้าป่าเก็บเห็ดหรือเก็บผักหวาน แล้วนำมาประกอบอาหารซึ่งอาจจะให้ทางวนอุทยานจัดให้หรือนักท่องเที่ยวอาจจะประกอบอาหารเองก็ได้ เสริมด้วยกิจกรรมดูนกโดยเชื่อมโยงการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวภายในจังหวัด เช่น เขตห้ามล่าสนามบินน้ำ อ.ประโคนชัย ซึ่งมีนกน้ำหลากหลายชนิดที่น่าสนใจ ศึกษาเรื่องสมุนไพรจากป่าเขาระโดงและนวด ประคบด้วยสมุนไพร

3.2.1.2 โปรแกรมการท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยวที่พักในตัวเมือง โดยใช้โปรแกรมเดียวกันแต่อาจปรับเปลี่ยนได้ตามความต้องการของนักท่องเที่ยว

3.2.2 โปรแกรมการท่องเที่ยว มีรูปแบบในการใช้เวลาท่องเที่ยวแบบครึ่งวัน หรือ 1 วัน โดยจัดเส้นทางท่องเที่ยวภายในวนอุทยานที่เป็นรูปธรรมและชัดเจน มีคู่มือการท่องเที่ยวแนะนำเส้นทางและแผนที่ท่องเที่ยวภายในวนอุทยาน บอกระยะทางและสภาพเส้นทาง เป็นต้น

3.2.3 มีเส้นทางศึกษาธรรมชาติที่นักท่องเที่ยวสามารถเดินศึกษาธรรมชาติ และมีป้ายสื่อความหมายให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษาเรียนรู้ธรรมชาติได้ด้วยตนเองหรือมีมัคคุเทศก์นำเที่ยวตามเส้นทางศึกษาธรรมชาติในกรณีที่นักท่องเที่ยวต้องการ

3.2.4 มีกฎระเบียบในการเก็บผลผลิตจากป่าและพืชสมุนไพร โดยเก็บค่าธรรมเนียมสำหรับคนต่างถิ่นในราคาที่เหมาะสม สำหรับคนในท้องถิ่นไม่เรียกเก็บค่าธรรมเนียม เพื่อกระตุ้นให้คนในท้องถิ่นรัก ห่วงแหนและช่วยดูแลทรัพยากรเหล่านี้ ประชาสัมพันธ์อย่างทั่วถึง และมีป้ายแจ้งกฎระเบียบอย่างชัดเจน

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษาวนอุทยาน เขาระโดง จังหวัดบุรีรัมย์” มีวัตถุประสงค์ คือ 1) ศึกษาความต้องการด้านการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับลักษณะด้านกายภาพ สังคมและการจัดการ 2) เพื่อวิเคราะห์ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษาวนอุทยานเขาระโดง จังหวัดบุรีรัมย์ 3) เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษาวนอุทยานเขาระโดง จังหวัดบุรีรัมย์ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ นักท่องเที่ยวจำนวน 400 คน โดยวิธีสุ่มแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ (Percentage) และค่าเฉลี่ย \bar{X} และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) 2 กลุ่ม คือ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญตัวแทนภาครัฐ และเอกชน/ชุมชนเกี่ยวกับความคิดเห็นด้านกายภาพ ด้านสังคมและด้านการจัดการ กิจกรรมนันทนาการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

สรุปผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ข้อมูล สามารถสรุปผลการวิจัย ได้ดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 การศึกษาความต้องการด้านการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับลักษณะด้านกายภาพ ด้านสังคมและด้านการจัดการ

การวิเคราะห์ความต้องการด้านกายภาพ ด้านสังคมและด้านการจัดการของนักท่องเที่ยวพบว่า ด้านกายภาพนักท่องเที่ยวมีความต้องการฟื้นฟูสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติภายในบริเวณวนอุทยานให้มีความอุดมสมบูรณ์และเป็นธรรมชาติอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.48$, S.D. = .664) ด้านสังคม นักท่องเที่ยวมีความต้องการที่จะแจ้งเจ้าหน้าที่หากพบร่องรอยการทำลายทรัพยากรธรรมชาติอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.51$, S.D. = .700) ด้านการจัดการนักท่องเที่ยวมีความต้องการให้มีห้องน้ำที่สะอาดตามจุดท่องเที่ยวอย่างเพียงพอในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.58$, S.D. = .603)

ตอนที่ 2 การวิเคราะห์ศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวนอุทยานเขากระโดง

1. ด้านกายภาพ

ผลการศึกษา พบว่า การเดินทางมีความสะดวก สามารถเข้าถึงวนอุทยานได้ทั้งรถยนต์ รถสองแถวประจำทาง รถจักรยานยนต์และรถจักรยาน ท่องเที่ยวได้ทุกฤดู ธารลาวายังคงมีระดับความเป็นธรรมชาติมาก สำหรับแหล่งท่องเที่ยวจุดอื่นๆ เช่น วัดเขากระโดง ปราสาทเขากระโดง พระสุภัทรบทพิตร พระพุทธรูปประจำวันเกิด อ่างเก็บน้ำวุฒิสวัสดิ์ ได้มีการปรับเปลี่ยนเพื่ออำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยวและควรปรับปรุงภูมิทัศน์ของแหล่งท่องเที่ยวและสิ่งปลูกสร้างทุกจุด เช่น สวนสาธารณะเขากระโดง ถนน ลานจอดรถ ห้องน้ำ ห้องสุขา ศาลาพักผ่อน บริเวณอ่างเก็บน้ำวุฒิสวัสดิ์ เป็นต้น และควรออกแบบสิ่งปลูกสร้างโดยคำนึงถึงความกลมกลืนกับสภาพธรรมชาติ

2. ด้านสังคม

ผลการศึกษา พบว่า โอกาสในการพบปะนักท่องเที่ยวกลุ่มอื่น ๆ จะพบมากในช่วงเทศกาลวันสำคัญ ช่วงทอดกฐินและฤดูเก็บเห็ด ในวันปกติจะมีนักท่องเที่ยวเฉลี่ยประมาณวันละ 150 คน และกระจายไปตามแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ โอกาสในการพบปะนักท่องเที่ยวกลุ่มอื่น ๆ จึงไม่มากนัก ร่องรอยผลกระทบที่พบเห็นบ่อย คือ การทิ้งขยะไม่ถูกที่และชาวบ้านจุดดินฝักหวนออกไปจากป่า พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมที่พบ คือ การนำหินภูเขาไฟออกจากแหล่งท่องเที่ยว การดื่มสุรา ทะเลาะวิวาท การขีดเขียน ขั้บรตสวนทาง เป็นต้น

3. ด้านการจัดการ

ผลการศึกษา พบว่า มีสิ่งอำนวยความสะดวกและให้บริการนักท่องเที่ยว เช่น ห้องน้ำ ห้องสุขา ร้านอาหาร ศาลาโคปุระ ถนน ลานจอดรถ เป็นต้น ควรปรับปรุงให้มีสภาพดี สะอาด แต่ยังไม่มีความสมบูรณ์ของนักท่องเที่ยว ส่วนการควบคุมนักท่องเที่ยวได้ใช้กฎระเบียบ การตรวจตราดูแลของเจ้าหน้าที่ รวมถึงป้ายชนิดต่าง ๆ เช่น ป้ายจราจร ป้ายสื่อความหมาย ป้ายบอกทาง ป้ายแจ้งกฎระเบียบการใช้พื้นที่ เป็นต้น และไม่มีมาตรการจำกัดปริมาณนักท่องเที่ยว

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ผลการศึกษา พบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนน้อยมาก และยังไม่ชัดเจน ส่วนใหญ่จะเข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ในเรื่องการพักผ่อนหย่อนใจ เก็บของป่าเลี้ยงชีพ ร่วมงานประเพณีและในรูปแบบของอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน (อปพร.) ในช่วงเทศกาลสำคัญ ยังขาดการมีส่วนร่วมด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

กิจกรรมนันทนาการเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ผลการศึกษา พบว่า ตามหลักจำแนกพื้นที่นันทนาการตามหลักการช่วงชั้น โอกาสด้านนันทนาการ (Recreation Opportunity Spectrum : ROS) วนอุทยานเขากระโดงเหมาะสมกับพื้นที่ที่ธรรมชาติกึ่งพัฒนาแล้ว (Semi-developed natural area) ซึ่งมีกิจกรรมนันทนาการที่เหมาะสมกับทรัพยากรการท่องเที่ยวของวนอุทยานเขากระโดงและเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เช่น ศึกษาเรียนรู้ธรรมชาติ การศึกษาด้านธรณีวิทยา การกราบไหว้วันมัสการตามความเชื่อความศรัทธา เรือถีบ ชิงช้าเลื่อน คุณก พักผ่อนปิกนิกและชมวิวิทิวทัศน์ เป็นต้น

ตอนที่ 3 แนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

1. ด้านกายภาพ

1.1 การเข้าถึง

1.1.1 ควรจัดให้มีรถบริการรับ-ส่งและนำเที่ยวภายในวนอุทยาน

1.1.2 ควรมีจักรยานให้นักท่องเที่ยวเช่า สำหรับขี่จักรยานชมวิวิทิวทัศน์

1.2 ความเป็นธรรมชาติ

1.1.1 พื้นฟูโครงการพัฒนาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

1.1.2 จัดกิจกรรมรณรงค์ปลูกป่าเพื่อคืนความสมบูรณ์สู่ป่าและปรับปรุง

ภูมิทัศน์

1.1.3 ปรับแต่งสวนสาธารณะเขากระโดง เป็นสวนสมุนไพร หรือ

สวนพฤกษศาสตร์

2. ด้านสังคม

2.1 จัดกิจกรรมนักท่องเที่ยวคุณภาพ โดยรับอาสาสมัครนักท่องเที่ยวเก็บขยะ

2.2 ประชาสัมพันธ์นักท่องเที่ยวร่วมปลูกป่า

2.3 รับอาสาสมัครจากนักท่องเที่ยว ช่วยสอดส่องดูแลนักท่องเที่ยวที่แสดง

พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม

2.4 จัดกิจกรรมวิ่งขึ้นเขาพิชิตเขากระโดงทางบันไดนาคราช

2.5 จัดกิจกรรมนักท่องเที่ยวดูแลนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะกิจกรรมที่เสี่ยงต่อการเกิดอุบัติเหตุ เช่น ชิงช้าเลื่อน การเล่นน้ำและการแข่งขัน/ฝึกซ้อมจักรยานเสือภูเขา เป็นต้น

3. ด้านการจัดการ

3.1 สิ่งอำนวยความสะดวกและการจัดการแหล่งท่องเที่ยว

3.1.1 การบริการห้องน้ำ ห้องสุขา โดยให้ชุมชนเข้ามาเป็นผู้ดำเนินการเก็บค่าบริการและจัดแบ่งรายได้ให้กับวนอุทยาน

3.1.2 จัดทำและปรับปรุงป้ายต่าง ๆ ให้ชัดเจนและสวยงาม

3.1.3 ปรับปรุงร้านอาหารให้สวยงาม สะอาด มีถังขยะรองรับ และควรมี
เมนูอาหารพื้นบ้านโดยใช้ผลผลิตจากป่าตามฤดูกาล

3.1.4 ปราสาทเขากระโดง ควรมีการศึกษาและบูรณะให้อยู่ในสภาพเดิม

3.1.5 การจัดวางรอยพระพุทธรูปบาทจำลองควรมีรูปแบบวิธีการจัดวางให้
ดูศักดิ์สิทธิ์

3.1.6 พระพุทธรูปประจำวันเกิด ประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวแวะ
สักการะพระพุทธรูปประจำวันเกิด และปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณพระพุทธรูปประจำวันเกิด

3.1.7 ควรสร้างศูนย์บริการนักท่องเที่ยวและจัดรูปแบบให้บริการด้าน
ข้อมูลต่าง ๆ แก่นักท่องเที่ยว

3.2 การจัดการนักท่องเที่ยว

3.2.1 จัดโปรแกรมการท่องเที่ยว โดยชวนอุทยานร่วมวางแผนกับองค์กร
บริหารส่วนตำบล ชุมชนและผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องและมีการบริหารจัดการที่ดี มีทั้งโปรแกรม
สำหรับนักท่องเที่ยวที่ต้องการพักค้างแรมและนักท่องเที่ยวที่พักในตัวเมือง

3.2.2 มีเส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติ ที่นักท่องเที่ยวได้สัมผัสและศึกษา
เรียนรู้ธรรมชาติ โดยมีป้ายสื่อความหมายสามารถให้เรียนรู้ด้วยตนเอง

3.2.3 มีกฎระเบียบในการเก็บผลผลิตจากป่าและพืชสมุนไพร โดยเก็บ
ค่าธรรมเนียมสำหรับ คนต่างถิ่น

การอภิปรายผลการวิจัย

จากการสรุปผลการวิจัย สามารถนำมาอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. ผลการวิจัยพบว่า ด้านกายภาพนักท่องเที่ยวมีความต้องการให้ฟื้นฟูสภาพแวดล้อมทาง
ธรรมชาติภายในวนอุทยานเขากระโดงให้มีความสมบูรณ์และเป็นธรรมชาติในระดับมาก
สอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์การจัดการวนอุทยานเขากระโดง ซึ่งกำหนดเป็นพันธกิจเรื่องการ
สงวนอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และกำหนดตัวชี้วัดความสำเร็จ คือ
พื้นที่ป่าในวนอุทยานเขากระโดงไม่ลดลงและได้รับการฟื้นฟูเพิ่มขึ้น ซึ่งวนอุทยานเขากระโดงเป็น
หน่วยงานที่ต้องอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และสอดคล้องกับ
แนวทางการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามข้อเสนอของกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและ
สิ่งแวดล้อม ที่ระบุว่าต้องมีการกำกับดูแลและตรวจสอบการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและ
และการฟื้นฟู คือ ให้มีการดำเนินการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรมให้

กลับคืนสู่สภาพธรรมชาติ ซึ่งจากความหมายของการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ คือ การนำทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ มาใช้อย่างชาญฉลาดให้เกิดประโยชน์เพื่อการท่องเที่ยวให้มากที่สุด โดยก่อให้เกิดการสูญเสียหรือเกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุดและใช้ประโยชน์ได้นานที่สุด รวมถึงการพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมให้กลับคืนสู่สภาพเดิม หรือทดแทนความเสื่อมโทรม (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช 2546 : 5) อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของบุษกร ภวจินดา (บุษกร ภวจินดา อ้างถึงใน จิราเจตน์ อุคมศรี 2547:2) ที่ว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism Development) จึงเป็นแนวทางที่ถูกนำมาพิจารณาเพื่อฟื้นฟูสภาพทรัพยากรการท่องเที่ยวที่เสื่อมโทรมและป้องกันมิให้แหล่งทรัพยากรใหม่ๆ ต้องถูกทำลาย ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่า ทรัพยากรการท่องเที่ยวเป็นสิ่งดึงดูดใจที่ก่อให้เกิดการเดินทางท่องเที่ยว การจัดการพื้นที่ธรรมชาติเพื่อให้คงความเป็นธรรมชาติของบริเวณนั้น ๆ จึงนับว่าเป็นสิ่งที่ต้องให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะความสมบูรณ์ของธรรมชาตินั้นเป็นปัจจัยสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

2. ผลการวิจัยพบว่า ด้านสังคมนักท่องเที่ยวต้องการที่จะแจ้งเจ้าหน้าที่หากพบร่องรอย การทำลายทรัพยากรธรรมชาติในระดับมากที่สุด แสดงให้เห็นว่านักท่องเที่ยวต้องการมีส่วนร่วมในการรักษาทรัพยากรการท่องเที่ยว ซึ่งสอดคล้องกับคุณลักษณะของนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่ต้องมีจิตสำนึกต่อการรักษาคุณค่าคุณภาพสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่น ห่วงใยต่อการเกิดผลกระทบต่อทรัพยากรการท่องเที่ยวและสภาพแวดล้อม (อุคม เซยกิวส์ 2548 : 105) และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของกนิษฐา อู่ถาวรและคณะ (2546:118) ที่ว่า คุณสมบัติคณะกรรมการชุมชนคนรักป่าหนองแม่นา-ทานตะวัน จะต้องไม่มีความประพฤติที่ทำลายธรรมชาติของท้องถิ่นและจะต้องช่วยกันสอดส่องดูแลทรัพยากรท้องถิ่น ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่า ในปัจจุบันนักท่องเที่ยวมีความตระหนักและให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเมื่อมาท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและประวัติศาสตร์ จึงคาดหวังว่าจะได้พบกับความสมบูรณ์และความงามทางธรรมชาติที่ยั่งยืน และเมื่อพบเห็นร่องรอยความเสียหายต่างๆ จึงเกิดจิตสำนึกร่วมของการรับรู้ และมีส่วนร่วมในการรักษาทรัพยากรการท่องเที่ยว เพื่อไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม และมีการจัดการที่ยั่งยืน ครอบคลุมไปถึงการอนุรักษ์ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อม และการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต อันจะนำไปสู่การท่องเที่ยวที่มีการจัดการอย่างยั่งยืน (Sustainable managed tourism) ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบ (Responsible travel) และไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม

3. ผลการวิจัยพบว่า ด้านการจัดการ นักท่องเที่ยวต้องการให้มีห้องน้ำสะอาดตามจุดท่องเที่ยวอย่างเพียงพอในระดับมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของนิฐริน ไล่พันธ์ (2544 : 67) ที่ว่าควรปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น บ้านพัก ห้องน้ำ ห้องอาบน้ำ ลานจอดรถ เพื่ออำนวยความสะดวก

สะดวกให้กับนักท่องเที่ยวอย่างเพียงพอและเหมาะสม และยังคงคล้องกับงานวิจัยของวิโรจน์ ทองอินทร์ (2544 : 130) ที่ว่าความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวและประชาชนที่มีต่อสถานีพัฒนาและส่งเสริมการอนุรักษ์สัตว์ป่าเขาท่าเพชรในด้านต่าง ๆ อยู่ในระดับไม่พอใจจนถึงไม่พอใจอย่างยิ่งซึ่งมีอยู่ไม่มากนัก เช่น การจัดการพื้นที่เป็นแหล่งต้นน้ำ ลำธาร การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ การประชาสัมพันธ์และการบริการข้อมูลข่าวสาร การติดต่อประสานงาน สภาพบริเวณกรงสัตว์ป่า ห้องน้ำ ห้องสุขา ที่จอดรถยนต์ รถจักรยานยนต์ ปริมาณถังขยะ ร้านอาหาร ถนน/ทางเดินภายในบริเวณ แสดงให้เห็นว่ายังมีขีดจำกัดบางประการที่จำเป็นจะต้องปรับปรุงแก้ไข ดังนั้นการจัดการท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืน โดยเฉพาะในเรื่องการตลาดเพื่อให้มีนักท่องเที่ยวมาเยือนแหล่งท่องเที่ยวอย่างสม่ำเสมอ การจัดการแหล่งท่องเที่ยว กิจกรรมท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการต่าง ๆ ให้นักท่องเที่ยวประทับใจเมื่อมาเยือนแหล่งท่องเที่ยว และกลับไปกล่าวถึงความประทับใจที่ได้รับ เป็นการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังมีโอกาสที่นักท่องเที่ยวจะกลับมาเที่ยวซ้ำในอนาคต (ดร.รชนี เอมพันธ์ 2545 : 1-15) ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่าปัจจัยทางกายภาพและการอำนวยความสะดวกทั้งด้านการบริหารจัดการและการบริการนักท่องเที่ยว นั้น เป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้เกิดความประทับใจ และอำนวยความสะดวกต่อนักท่องเที่ยว ทั้งนี้การดูแลเรื่องความสะอาดและการปรับปรุงรูปแบบการให้บริการต่างๆ จึงเป็นเรื่องที่ผู้ดูแลจะต้องให้ความสำคัญ และต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง สม่ำเสมอเพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจ และมีความสุข อันจะนำไปสู่การกลับมาเที่ยวซ้ำได้ในอนาคต

4. จากการวิเคราะห์ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ภูมิศึกษาวนอุทยานเขากระโดง ด้านกายภาพ การเดินทางไปที่ท่องเที่ยวในวนอุทยานเขากระโดง มีเส้นทางเข้าถึงได้อย่างสะดวก สามารถท่องเที่ยวได้ทุกฤดูกาล แต่เนื่องจากมีข้อจำกัดในการเข้าถึงจุดท่องเที่ยวภายในสำหรับรถทัวร์ที่มีนักท่องเที่ยวกลุ่มผู้สูงอายุและกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีเวลาจำกัดแต่ไม่สามารถนำรถขึ้นไปบนเขาได้ ทำให้ไม่มีโอกาสได้สัมผัสกับธรรมชาติและไม่สามารถประกอบกิจกรรมนันทนาการได้เลย ซึ่งอาจเป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้รูปแบบการท่องเที่ยวไม่ตอบสนองความต้องการในการเข้าถึงได้อย่างเต็มที่ ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่า วนอุทยานเขากระโดงมีศักยภาพในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างสะดวก จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับเส้นทาง การเข้าถึงซึ่งควรมีรถบริการรับส่งสำหรับนักท่องเที่ยวที่กลุ่มนี้และนักท่องเที่ยวกลุ่มอื่นที่สนใจใช้บริการรับส่งและข้อจำกัดนี้อาจทำให้ไม่ดึงดูดนักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยวและเกิดความไม่ประทับใจต่อการจัดการของวนอุทยานได้ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิเคราะห์ความต้องการของนักท่องเที่ยวที่ต้องการให้มีรถบริการนำเที่ยวภายในวนอุทยานอยู่ในระดับมาก และหลักเกณฑ์การพิจารณาและกำหนดศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวที่พิจารณาจากองค์ประกอบใหญ่ ๆ 2 ประการ คือ คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวและความ

พร้อมของแหล่งท่องเที่ยว พิจารณาจากสภาพการเข้าถึง ซึ่งหมายถึง สภาพการคมนาคมไปสู่แหล่งท่องเที่ยว นั้น ๆ มีความสะดวกสบายเหมาะสมกับการเดินทางท่องเที่ยวเพียงใด พิจารณาจากระยะทางศูนย์กลางของการท่องเที่ยวมาสู่แหล่งท่องเที่ยว สภาพเส้นทางเอื้ออำนวยต่อการเดินทางมากน้อยเพียงใด เช่น สามารถเข้าถึงได้ทุกฤดูกาลหรือไม่ (สมชาติ อุ่อ้น 2552 : 110) อีกทั้งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของวารินทร์ วารินทร์เวช (2549 : 127) พบว่า การเดินทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ คือ 32 กลุ่ม พอใจโดยให้เหตุผลว่าเดินทางสะดวก สองข้างทางเป็นธรรมชาติสวยงาม ในส่วนของความเป็นธรรมชาติจากการปรับเปลี่ยนพื้นที่เพื่อรองรับการท่องเที่ยวได้มีการทำลายทรัพยากรธรรมชาติบางส่วน โดยการสร้างสิ่งปลูกสร้างเพื่ออำนวยความสะดวก ทำให้ความสมบูรณ์ของระบบนิเวศบางส่วนหายไป แต่อย่างไรก็ตามสิ่งปลูกสร้างก็ยังมี ความจำเป็นและเพื่ออำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยว การพัฒนาการท่องเที่ยวในทิศทางที่ยั่งยืน จะต้องยึดกรอบหลักการด้านพัฒนาและการบริหารจัดการที่มีองค์ประกอบอยู่ 4 ประการ ได้แก่ องค์ประกอบด้านแหล่งท่องเที่ยวและทรัพยากร ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการ ด้านตลาดท่องเที่ยวและด้านการบริหารจัดการ ซึ่งแต่ละด้านมีสาระรายละเอียดแตกต่างกัน แต่ทุกองค์ประกอบดังกล่าวมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างแยกกันไม่ออก

5. จากการวิเคราะห์ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษาวนอุทยานเขากระโดง ด้านสังคม แหล่งท่องเที่ยวของวนอุทยานเขากระโดง เป็นสถานที่ทำให้นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสพบปะกับนักท่องเที่ยวกลุ่มอื่น ๆ โดยเฉพาะช่วงเทศกาลและวันสำคัญ ทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ทางสังคม นอกจากนี้ในส่วนของสถาบันการศึกษาที่ใช้พื้นที่ของวนอุทยานเขากระโดงเป็นแหล่งเรียนรู้ นอกสถานที่เกี่ยวกับระบบนิเวศ ธรณีวิทยาและวัฒนธรรมประเพณี ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวนอุทยานเขากระโดงจึงมีประโยชน์อย่างยิ่ง อย่างไรก็ตามการท่องเที่ยวจะเป็นกิจกรรมที่มีประโยชน์ถ้ารู้จักท่องเที่ยวให้ถูกวิธี ถ้านักท่องเที่ยวมีพฤติกรรมที่ถูกวิธีจะช่วยให้ได้รับทั้งความสนุกเพลิดเพลิน ความรู้จักระมัดระวังตัว ความรู้แจ้งเห็นจริง ความเป็นมิตรและความเข้าใจที่ดีจากการได้พบปะแลกเปลี่ยนความเห็นระหว่างกัน (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช 2544 : 350) และดังวัตถุประสงค์ของนันทนาการ ที่ว่าเป็นการพัฒนารูปแบบที่ดีของสังคมเนื่องจากแหล่งนันทนาการมักเต็มไปด้วยผู้มาเยือนหรือนักนันทนาการจำนวนมาก กิจกรรมนันทนาการชนิดต่างๆมีผู้เข้าร่วมมากมาย เช่น การเดินป่า เดินชมธรรมชาติ ขับรถชมวิว ตั้งแคมป์พักแรม ฯลฯ ดังนั้น การกำหนดระเบียบกฎเกณฑ์และพฤติกรรมเพื่อแบ่งปันการใช้ประโยชน์ทรัพยากรและพื้นที่นันทนาการจึงเป็นสิ่งจำเป็น ซึ่งเท่ากับเป็นการสร้างสรรค์รูปแบบการอยู่ร่วมกัน เปลี่ยนแปลงทัศนคติไปในทางที่ดี รู้จักเคารพในสิทธิของผู้อื่น และมีความเกรงใจ ตลอดจนการมีมิตรภาพต่อกันสิ่งต่างๆ เหล่านี้ หน่วยงานหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องจะต้องเป็นผู้นำในการกระตุ้นให้เกิดรูปแบบที่ดีของ

สังคม (สุรเชษฐ์ เศรษฐมาต 2547 : 17) ส่วนร่องรอยผลกระทบและพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยว การกระทำอาจจะเกิดจากความขาดความรู้ ความเข้าใจ ความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ความเห็นแก่ตัวและขาดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ก่อให้เกิดอันตราย ความไม่สวยงามของแหล่งท่องเที่ยว เสื่อมโทรมและไม่น่าสนใจ

6. จากการวิเคราะห์ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ภูมิศึกษาวนอุทยานเขากระโดง ด้านการจัดการได้มีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกและการจัดการแหล่งท่องเที่ยว เพื่อให้บริการแก่นักท่องเที่ยวทั้งความต้องการทางด้านร่างกายและจิตใจ ซึ่งนับได้ว่าเป็นองค์ประกอบที่ช่วยอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี แต่อย่างไรก็ตามการจัดการในด้านข้อมูลข่าวสารและเผยแพร่ประชาสัมพันธ์รวมถึงจุดบริการนักท่องเที่ยวยังไม่สามารถให้บริการแก่นักท่องเที่ยวได้อย่างเพียงพอและเหมาะสม ซึ่งการบริการข้อมูลข่าวสารและเผยแพร่ประชาสัมพันธ์นับได้ว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการส่งเสริมและสร้างความรู้ความเข้าใจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ทัดดาว บุญปัญญาโรจน์ (2545: 102) ที่ว่าปัญหาและผลกระทบของนักท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในแหล่งท่องเที่ยววนอุทยานภูชี้ฟ้าในมุมมองของนักท่องเที่ยว ด้านบริการข้อมูลข่าวสารยังขาดข้อมูลและรายละเอียดของแหล่งท่องเที่ยวสำหรับบริการนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ในส่วนการจัดการนักท่องเที่ยว วนอุทยานเขากระโดงได้มีการใช้กฎระเบียบและเจ้าหน้าที่ตรวจตราดูแล รวมทั้งใช้ป้ายต่าง ๆ แต่ขาดการดูแลเอาใจใส่อย่างต่อเนื่องอีกทั้งขาดการมีส่วนร่วมของชุมชนในเรื่องการจัดการนักท่องเที่ยว หากมีการจัดการจะส่งผลให้เกิดการตระหนักรู้ร่วมกัน ขอมรับกฎระเบียบและมาตรการตรวจตราดูแล ควบคุมนักท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ และยังสามารถผลงานวิจัยของสามารถ สุขบรรจงและคณะ (2546 : 55) โครงการวิจัยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในกลุ่มน้ำคลองยัน ที่ว่านอกจากแนวทางการพัฒนาที่ชุมชนกำหนดขึ้นแล้ว การกำหนดกฎระเบียบขึ้นใช้ในพื้นที่เป็นอีกแนวทางหนึ่งที่เป็นมาตรการในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ได้

7. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การมีส่วนร่วมโดยประชาชนส่วนใหญ่เข้าไปใช้ประโยชน์ในเรื่องการพักผ่อนหย่อนใจและการเก็บของป่าเพื่อเลี้ยงชีพ ยังไม่มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการที่ไม่ชัดเจน ทั้งนี้อาจส่งผลทำให้ทรัพยากรของวนอุทยานเขากระโดงลดน้อยลง ขาดความสมบูรณ์ทางธรรมชาติ และอาจนำไปสู่ความเสื่อมโทรมเนื่องจากขาดการดูแลอย่างเหมาะสม ประชาชนขาดจิตสำนึกร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ วิไลลักษณ์ รัตนเพียรธัมมะ (2549 : บทคัดย่อ) ที่ว่าแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวจึงควรจัดให้เป็นระบบโดยใช้หลักการประชุมร่วมกันเชิงพหุภาคี เพื่อให้ทุกฝ่ายได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับชุมชนและมีการกำหนดกรอบการพัฒนาแนว

ทางการจัดการการท่องเที่ยว กำหนดบทบาทและหน้าที่ของทุกฝ่ายให้ชัดเจน ทั้งนี้แต่ละภาคส่วนต้องมีเป้าหมายเพื่อให้การท่องเที่ยวสามารถดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่อง โดยมีรูปแบบการท่องเที่ยวที่หลากหลายและให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนเพื่อให้ชุมชนได้ตระหนักและให้ความสำคัญต่อการจัดการการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สำคัญ อันจะนำไปสู่การท่องเที่ยวที่ยั่งยืนต่อไป และยังคงคล้องงานวิจัยของไพฑูรย์ จันทรา (2546 : 97) พบว่า นักท่องเที่ยวมีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนในทางบวก กล่าวคือ นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เห็นด้วยอย่างยิ่งว่าควรส่งเสริมและสนับสนุนให้องค์การบริหารส่วนตำบลเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลและจัดการท่องเที่ยวในสวนหินงาม รวมทั้งควรสนับสนุนให้มีการนำรายได้ส่วนหนึ่งที่ได้จากการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวในสวนหินงามไปพัฒนาหมู่บ้านโดยรอบ ซึ่งเป็นไปตามหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อีกทั้งยังสอดคล้องกับผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากนักท่องเที่ยวที่ต้องการให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวที่ปลูกจิตสำนึกการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอยู่ในระดับมาก นอกจากนั้นแล้วยังต้องพิจารณาถึงความเป็นไปได้ในการส่งเสริมให้ชาวบ้านท้องถิ่นได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (สร้อยทิพย์ สมัคร์เขตรการณ 2543 : 22) ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้การศึกษและสร้างจิตสำนึกให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยกลุ่มเป้าหมายในการให้การศึกษและสร้างจิตสำนึก ได้แก่ นักท่องเที่ยว ประชาชนในท้องถิ่น ผู้ประกอบการ ส่วนราชการ รวมถึงเยาวชนและประชาชนทั่วไป

8. กิจกรรมนันทนาการเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวในวนอุทยานเขากระโดง ส่วนใหญ่เป็นรูปแบบที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ การศึกษาทรัพยากรธรรมชาติรวมถึงกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม เช่น การสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ นักท่องเที่ยวบางกลุ่มใช้กิจกรรมเพื่อสร้างเสริมสุขภาพทั้งทางจิตใจและร่างกาย ผ่านรูปแบบการออกกำลังกายและการพักผ่อนหย่อนใจในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศมุ่งเน้นการได้ศึกษาเรียนรู้ธรรมชาติ และความสมบูรณ์ของสภาพแวดล้อม นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการพักผ่อนหย่อนใจ ชมทิวทัศน์ ซึ่งเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ นอกจากนี้ในกระบวนการท่องเที่ยวกิจกรรมท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวในแต่ละแหล่ง เป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะทำให้ นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจ เพลิดเพลินและมีความสุขจากการท่องเที่ยวหรือนันทนาการนอกเวลาตามปกติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้ความสำคัญต่อกิจกรรมการท่องเที่ยวมากเพราะกิจกรรมต่าง ๆ นั้น จะเป็นสื่อกลางนำการท่องเที่ยวไปสู่เป้าหมายได้ กิจกรรมที่เหมาะสมจึงควรเป็นกิจกรรมที่เน้นการศึกษาหาความรู้ในระบบนิเวศและวัฒนธรรม

ท้องถิ่น ควบคู่ไปกับการได้รับความเพลิดเพลิน ทั้งนี้ต้องเป็นกิจกรรมที่มีผลกระทบน้อยที่สุดหรือเป็นผลกระทบที่สามารถป้องกันหรือแก้ไขได้ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2542:3-19 - 3-20)

สำหรับแหล่งนันทนาการในปัจจุบันของวนอุทยานเขากระโดงนั้น สอดคล้องความต้องการของนักท่องเที่ยวและต้องการให้คงสภาพความเป็นธรรมชาติ แต่ได้มีการปรับเปลี่ยนพื้นที่เพื่อตอบสนองการใช้ประโยชน์ของนักท่องเที่ยว หากไม่มีการบริหารจัดการจัดการที่ดีอาจไม่สามารถคงสภาพเดิมต่อไปได้อย่างยั่งยืน ดังเช่น ผลกระทบจากนักท่องเที่ยวในรูปแบบต่าง ๆ ที่เกิดจากกิจกรรมนันทนาการไม่ว่าจะเป็นพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมและส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เช่น การทิ้งขยะ ทำลายพืชพันธุ์ เป็นต้น ผลกระทบที่เกิดจากพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมซึ่งส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมที่ดั้งเดิม เช่น การทะเลาะวิวาทและการแสดงพฤติกรรมเชิงชู้สาว สิ่งเหล่านี้ได้ส่งผลกระทบต่อความสมบูรณ์แบบของแหล่งท่องเที่ยว ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่า การที่จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืนได้นั้น จำเป็นที่จะต้องให้ความสำคัญกับธรรมชาติ รวมถึงวัฒนธรรมที่เหมาะสม ได้แก่ การเดินป่าศึกษาธรรมชาติ การศึกษาเรียนรู้ด้านธรณีวิทยา การดูนก นมัสการกราบไหว้ตามความเชื่อและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับประเพณีทางพุทธศาสนา รวมถึงกิจกรรมนันทนาการเพื่อสร้างเสริมสุขภาพ การออกกำลังกาย และชื่นชมภูมิทัศน์ที่สวยงามโดยเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่กับรูปแบบกิจกรรมนันทนาการที่เหมาะสม เพื่อสร้างกิจกรรมนันทนาการที่สอดคล้องกับพื้นที่ อันจะนำไปสู่ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวและ ทำให้เกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

จากที่กล่าวมาทั้งหมด วนอุทยานเขากระโดงมีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอยู่ในชั้นพื้นที่ธรรมชาติกึ่งพัฒนาแล้ว (Semi-developed natural area) เนื่องจากองค์ประกอบด้านกายภาพ คือ การเข้าถึงและความเป็นธรรมชาติ ด้านสังคม ได้แก่ โอกาสในการพบปะนักท่องเที่ยวกลุ่มอื่น ร่องรอยผลกระทบและพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม ด้านการจัดการ ได้แก่ สิ่งอำนวยความสะดวก/การจัดการแหล่งท่องเที่ยว และการจัดการนักท่องเที่ยว แต่ยังคงจำเป็นต้องมีแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในด้านต่าง ๆ เพื่อให้ทรัพยากรการท่องเที่ยวคงสภาพธรรมชาติไว้ ลดภาวะการเสื่อมโทรมของทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติให้น้อยที่สุด สามารถรองรับนักท่องเที่ยวให้ได้มากที่สุดแต่ส่งผลกระทบต่อสภาพธรรมชาติน้อยที่สุด อีกทั้งลดการกระทำบางอย่างที่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เช่น การตัดไม้ทำลายป่า การทิ้งสิ่งปฏิกูลไม่เป็นที่ เป็นทางการเก็บของป่า การขีดเขียนตามสถานที่ต่าง ๆ และเพื่อให้ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติเป็นสิ่งดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาเยือนในระยะยาว และสอดคล้องกับผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากนักท่องเที่ยว ซึ่งส่วนใหญ่คิดว่าจุดเด่นของวนอุทยานเขากระโดง คือ ความเป็นธรรมชาติ เหตุผลในการเลือกมาที่วนอุทยานเขากระโดงเพราะความเป็นธรรมชาติที่สวยงาม เพื่อ

พักผ่อน ชมวิวทิวทัศน์ อีกทั้งส่วนใหญ่มีความต้องการที่จะเดินทางมาที่วนอุทยานเขากระโดงอีก อย่างไรก็ตามหากไม่มีการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ดีย่อมส่งผลทางลบให้แก่สังคมและประเทศ และในอนาคตอาจจะไม่คงเหลือสภาพธรรมชาติเดิมให้แก่คนรุ่นหลังเข้าไปใช้ประโยชน์ต่อไป จึงมีแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ วนอุทยานเขากระโดง ดังนี้

1. ด้านกายภาพ

ส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการและบริการรถรับส่ง รวมถึงจัดหาพาหนะสำหรับให้เช่า ตลอดจนการเพิ่มเที่ยวรถเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้เต็มที่ และส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบยั่งยืนโดยการจัดการกระบวนการฟื้นฟูความสมบูรณ์ของพื้นที่ป่า รวมถึงการปรับปรุงภูมิทัศน์โดยคำนึงถึงความกลมกลืนกับสภาพธรรมชาติและมีผลกระทบน้อยที่สุด

2. ด้านสังคม

ส่งเสริมให้เกิดกิจกรรมที่จะนำไปสู่การพบปะนักท่องเที่ยวกลุ่มอื่น ๆ และสร้างเครือข่ายระหว่างนักท่องเที่ยว ชุมชนและหน่วยงานภาครัฐ เพื่อให้เกิดจิตสำนึกร่วม อันนำไปสู่การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศต่อไป

3. ด้านการจัดการ

สั่งอำนวยความสะดวก ควรคำนึงถึงความต้องการจำเป็น เช่น ร้านอาหาร ถนน ศาลาที่พัก ห้องน้ำ ห้องสุขา ป้ายชนิดต่าง ๆ เป็นต้น ที่อยู่บนพื้นฐานที่กลมกลืนกับธรรมชาติและดำรงไว้ซึ่งความเหมาะสมกับวัฒนธรรมที่ตั้งอยู่บนความเชื่อและประวัติศาสตร์ โดยมุ่งเน้นรูปแบบการมีส่วนร่วมของภาครัฐ ชุมชน สถาบันหรือองค์กรที่เกี่ยวข้อง อันจะนำไปสู่การเกิดจิตสำนึกร่วมทั้งการสอดส่องดูแลควบคุม ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยเป็นองค์ประกอบหนึ่งในการอนุรักษ์และทำนุบำรุงทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

จากการศึกษาเรื่อง แนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษาวนอุทยานเขากระโดง จังหวัดบุรีรัมย์ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะบางประการที่เห็นว่าจะจะเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

ด้านกายภาพ

1. วนอุทยานเขากระโดงมีจุดเด่นและมีเอกลักษณ์ คือ เป็นภูเขาไฟ จากอดีตสามารถพบเห็นหินภูเขาไฟได้โดยง่ายบริเวณปากปล่องภูเขาไฟ แต่ในปัจจุบันมีจำนวนน้อยมาก จึงควรสำรวจหินภูเขาไฟชนิดต่าง ๆ อย่างจริงจัง เพื่อวางแผนการอนุรักษ์ทรัพยากรทางด้านธรณีวิทยา

2. ควรหาแนวทางจัดบริการรถรับส่งและรถบริการนำเที่ยวภายในวนอุทยาน
เขาระโดง

ด้านสังคม

1. ควรจัดรูปแบบกิจกรรมที่สนับสนุนให้นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสพบปะและร่วม
กิจกรรม มีโอกาสได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์

2. ควรเข้มงวดและลงโทษนักท่องเที่ยวที่กระทำผิดกฎระเบียบอย่างจริงจัง เพื่อ
สร้างความตระหนักและเกิดจิตสำนึกในการร่วมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

ด้านการจัดการ

1. วนอุทยานเขาระโดง เป็นหน่วยงานภาครัฐ มีนโยบายที่จะต้องจัดการ
ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ตามแนวนโยบายของกระทรวง กรม แต่ยังคงขาดน่านโยบายไปสู่การปฏิบัติ
จริงได้ เช่น การมีส่วนร่วมของชุมชน ฉะนั้นจึงควรใช้กลยุทธ์ในการขับเคลื่อนนโยบายสู่การ
ปฏิบัติโดยแท้จริง

2. ควรมีรูปแบบการประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ข้อมูลด้านต่าง ๆ ของวนอุทยาน
เขาระโดงอย่างต่อเนื่อง

3. วนอุทยานเขาระโดง หน่วยงานและสถาบันที่เกี่ยวข้อง ควรพิจารณาให้
ความสำคัญในการพัฒนากิจกรรมนันทนาการที่เป็นกิจกรรมหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่ง
นักท่องเที่ยวให้ความสนใจมากที่สุด คือ เส้นทางศึกษาธรรมชาติ ที่ควรจะทำเส้นทางเดินเท้า
สำหรับให้นักท่องเที่ยวมีโอกาสได้สัมผัสกับธรรมชาติโดยศึกษาเรื่องราวด้วยตนเอง โดยมีป้ายสื่อ
ความหมายไปเส้นทางมีคู่มือ/เอกสาร หรือจัดให้มีคนนำทางและบรรยายให้ความรู้ ฉะนั้นจึงควร
จัดทำกลยุทธ์ด้านการให้การศึกษาและสื่อความหมาย

4. ควรมีการพิจารณาวางแผนขยายฐานการท่องเที่ยว โดยรักษาและส่งเสริมให้มี
ความหลากหลายเพิ่มขึ้นในแหล่งท่องเที่ยวที่มีอยู่เดิม โดยการเพิ่มคุณค่าและมาตรฐานการ
ให้บริการเพื่อให้นักท่องเที่ยวอยู่ในแหล่งท่องเที่ยวมากขึ้น และมีนักท่องเที่ยวต่างถิ่นมากขึ้น อีกทั้ง
เกิดมีความประทับใจกลับไปเที่ยวซ้ำหรือบอกต่อกับคนรู้จัก ซึ่งถือว่าการประชาสัมพันธ์แหล่ง

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาระดับของผลกระทบจากการใช้พื้นที่ของนักท่องเที่ยวและขีดความสามารถ
ในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยว

2. ควรทำการวิจัยแบบ PAR (Participatory action research) เพื่อหาแนวทางการมีส่วนร่วม
ของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของวนอุทยานเขาระโดง

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กนิษฐา อู่ถาวรและคณะ. “การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบริเวณหน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง ที่ ส.ล.8 (หนองแม่นา) จังหวัดเพชรบูรณ์.” รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2546.
- กาญจนา อินทร์เยี่ยมและคณะ. “ความสนใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี.” รายงานการวิจัย โปรแกรมวิชาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว คณะมนุษยศาสตร์ สถาบันราชภัฏเพชรบุรี, 2545.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. รายงานขั้นสุดท้ายการดำเนินการเพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2542.
- _____. แผนปฏิบัติการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ. กรุงเทพฯ : กองอนุรักษ์, 2544.
- เกรียงไกร จิรจิรังชัย. “รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อเอกเขาพระ-เขาสูง อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์.” วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขายุทธศาสตร์การพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์, 2549.
- จันทนาภรณ์ อ่ำพลจันทร์. “การประยุกต์แนวคิดช่วงชั้นโอกาสด้านนันทนาการ : กรณีศึกษาอุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรีและประจวบคีรีขันธ์.” วิทยานิพนธ์ วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาอุทยานและนันทนาการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2544.
- ชฎาพร ชุนทองเพชร. “การศึกษาศักยภาพของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ : กรณีศึกษาถ้ำภูผาเพชร.” วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขายุทธศาสตร์การพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา, 2550.
- ชูลิทธิ ชูชาติ และคณะ. รายงานการวิจัย เรื่อง รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเขตลุ่มน้ำแดง. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, 2548.
- ชูเกียรติ นพเกตุ. อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว. โปรแกรมอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว คณะวิทยาการการจัดการ สถาบันราชภัฏเชียงราย., ม.ป.ป.
- คนู จีระเดชากุล. นันทนาการสำหรับเด็ก. กรุงเทพฯ : บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, 2526.

- ดรรรชนี เอมพันธ์. “เอกสารประกอบการสอนวิชา 305811 หลักนันทนาการและการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ.” สาขาอุทยานและนันทนาการ ภาควิชาอนุรักษ์วิทยา คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. กรุงเทพฯ, 2547.
- ทัศนาว บุญปัญญาโรจน์. “แนวทางการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว วนอุทยานภูชี้ฟ้าตามหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.” คั่นคว้าอิสระ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการอุตสาหกรรม การท่องเที่ยว บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2545.
- นภวรรณ ฐานะกาญจน์และคณะ. เอกสารประกอบการสอนวิชา 30851 การวางแผนและออกแบบอุทยานและพื้นที่นันทนาการขั้นสูง. สาขาอุทยานนันทนาการ ภาควิชาอนุรักษ์วิทยา คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2545.
- นิรุจิน ไล้พันธ์. “ศักยภาพและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอุทยานแห่งชาติภูจองนายอย จังหวัดอุบลราชธานี.” คั่นคว้าแบบอิสระ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2544.
- นิพนธ์ เชื้อเมืองพาน. “แนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวตามหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษา : วนอุทยานภูชี้ฟ้า จังหวัดเชียงราย.” วิทยานิพนธ์ วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีการบริหารสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2542.
- นิรันดร์ กุณทานันท์และคณะ. “โครงการพัฒนานวนอุทยาน อุทยานแห่งชาติและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าในเขตอีสานใต้.” รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2550.
- เบญจมาศ อุทกศิริ. ความหมายการท่องเที่ยว. [online]. เข้าถึงเมื่อ 3 พฤษภาคม 2553. เข้าถึงได้จาก http://www.thaigoodview.com/library/teachershow/samutprakan/benjamas_u/tongteaw/sec03p01.html
- ปรีชญาณ์ นักฟ่อน. “การศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษาอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์และอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะอ่างทอง.” วิทยานิพนธ์ รัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2547.
- ปรีชา ภูระหงษ์. “ความคาดหวังของผู้มาเยือนต่อการบริการด้านนันทนาการการท่องเที่ยวของอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ จังหวัดนครนายก ปราจีนบุรี.” ปัญหาพิเศษ ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาบริหารการเกษตรและป่าไม้ มหาวิทยาลัยแม่โจ้, 2541.

- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยว หน่วยที่ 8-15.
 นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2544.
- _____. การจัดการนันทนาการและการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ หน่วยที่ 8-15. นนทบุรี :
 สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2546.
- มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี. ภาควิชาภูมิศาสตร์. ประเภทการท่องเที่ยว [online].
 เข้าถึงเมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2553. เข้าถึงได้จาก <http://www.geog.pn.psu.ac.th/>
- เมตตา เสวตเลขา. “ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อแหล่งท่องเที่ยวประเภทนันทนาการ : ศึกษา
 เฉพาะกรณีสวนสัตว์คูสิต.” วิทยานิพนธ์ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
 สาขาวิชาสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2539.
- ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยอนุเคราะห์ไทย,
 2526.
- รักษนก โสภาศิส. “การมีส่วนร่วมและความคาดหวังของผู้ปกครองต่อการจัดการอาชีวศึกษาของ
 ของโรงเรียนอาชีวศึกษาเอกชนในจังหวัดนครปฐม.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชา
 บริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2542.
- วารินทร์ วรินทร์เวช. “การศึกษารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เหมาะสมในเขตรักษาพันธุ์
 สัตว์ป่าคอยเชียวดาว อำเภอเชียวดาว จังหวัดเชียงใหม่.” วิทยานิพนธ์
 ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม, 2549.
- วิไลลักษณ์ รัตนเพียรขัมมะ. “แนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน ศึกษากรณีตลาดน้ำ
 อัมพวา อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม.” งานวิจัย มหาวิทยาลัยเกริก, 2549.
- วรรณ วังษ์วานิช. ทรัพยากรการท่องเที่ยวในประเทศไทย. [online]. เข้าถึงเมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2553.
 เข้าถึงได้จาก http://dit.dru.ac.th/home/023/travel_resource/index.html
[elearning/supit/ประเภทของการท่องเที่ยว.htm](http://dit.dru.ac.th/home/023/travel_resource/index.html)
- วนอุทยานเขากระโดง จังหวัดบุรีรัมย์. แผนแม่บทการจัดการพื้นที่วนอุทยานเขากระโดง จังหวัด
 บุรีรัมย์ ระยะ 5 ปี (พ.ศ.2550-2554). บุรีรัมย์ : วนอุทยานเขากระโดง จังหวัดบุรีรัมย์, 2549.
- วัฒนาพร สุญาษา. “แนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวตามหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ :
 กรณีศึกษาตอยตุง จังหวัดเชียงราย.” ค้นคว้าแบบอิสระ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
 สาขาวิชาการจัดการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2545.
- วิมล จิโรจพันธุ์, ประชิต สกฤษพัฒน์ และ อุดม เขยกิจวงศ์. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ. กรุงเทพฯ :
 บริษัท สำนักพิมพ์แสงดาว จำกัด, 2548.

- ศิริรัตน์ จุลยธร. “การเสริมสร้างพลังอำนาจของผู้บริหารที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ของงานและความก้าวหน้าของการปฏิบัติงานของข้าราชการมหาวิทยาลัยศิลปากร.” วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2544.
- สามารถ สุขบรรจงและคณะ. “โครงการวิจัยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในกลุ่มน้ำคลองย้ง.” รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2546.
- สุนัย จุลพงศธร. “รายงานสรุปหัวข้อศึกษาวิชาแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนา วิชาการวางแผนและพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยแม่โจ้ ภาคเรียนที่ 1/2544.” 2544. (เอกสารอัดสำเนา)
- สุรเชษฐ์ เขษฐมาส. เอกสารประกอบการสอนวิชา 308311 นันทนาการเบื้องต้น. ภาควิชาอนุรักษวิทยา คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2547.
- สุดิน ชาวหินฟ้า. กระบวนการผลิตสารคดีท่องเที่ยวและบันเทิง [online]. เข้าถึงเมื่อ 3 พฤษภาคม 2553. เข้าถึงได้จาก http://www.krirk.ac.th/faculty/Communication_arts/truexpert/@information/mca9322/planing_production.doc
- สมชาติ อุ่อ้น. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการวางแผน. นครปฐม : ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2552.
- สมบัติ กาญจนกิจ. นันทนาการชุมชนและโรงเรียน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535.
- สมพันธ์ เตชะอธิก และคณะ. ศัพท์พัฒนาเพื่อชุมชนและสังคม. ขอนแก่น : หจก.ขอนแก่นการพิมพ์ จำกัด, 2547.
- เสรี พงศ์พิศ. ร้อยคำที่ควรรู้. กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์, 2547.
- เสาวภา สุขาทิพย์. “การพัฒนากิจกรรมการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน : กรณีศึกษาโรงเรียนวัดไม้เรียง จังหวัดนครศรีธรรมราช.” วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการนิเทศ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2545.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-2554) [online]. เข้าถึงเมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2551. เข้าถึงได้จาก <http://nesdb.go.th/Default.aspx?tabid=139>

สร้อยทิพย์ สมัคร์เขตรการณ. “การพัฒนาคู่มือศึกษาธรรมชาติเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.”
 วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสิ่งแวดล้อมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย
 มหาวิทยาลัยมหิดล, 2543.
 อุดม เขยกิจวงศ์. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ. กรุงเทพฯ : บริษัท อัลฟ่ามิเลินเนี่ยน จำกัด, 2548.

ภาษาต่างประเทศ

- Best, John W. Research in Education. London : Prentice- Hall India, 1981.
- Boo, EliZabeth. Ecotourism: The Potentials and Pitfalls, World Wildlife Fund.
 Washington D.C. : World Fund, 1990.
- Buckley, R. Research Report of 1993 International Centre for Ecotourism Research. Australia :
 Gold Coast, 1993.
- Clark, R.N. and G.H. Stankey. The Recreation Opportunity Spectrum : A Framwork for Planning,
 Management and Research. Gen. Tech. Rep. PNW-98. Portland, OR : Forest Experiment
 Station, Forest Service, USDA, 1979.
- George N. Wallace and Susan M. Pierce. “An Evaluation of Ecotourism in amazons Brazil”
Annals of Tourism Research, (1996) : 843 – 873.
- Hector Ceballos-Lascurain. “The future of ecotourism.” Mexico Journal, (1987) : 13 - 14.
- Klein, - M.L., Humphry – S.R., & Percival, -HR. Conservations Voices : listening to the Land.
 USA: Nat conserve, 1995.
- Menkhaus,-S, & Lober, - D.J. Journal of Environmental Management. USA : Sch.environ Duke
 Univ, 1996.
- P.A. Wight. “North America Ecotourism : market profile and trip characteristic.” Journal of travel
 Research, (1996) : 24.
- Wurz,J.B. Applying a Recreation Opportunity Spectrum Framework in Galapagos National Park:
 Implications for Managers and Theorists. Colorado State University Fort Collins,
 Colorado, 1996.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน มีดังนี้

1. ชื่อผู้เชี่ยวชาญ : ดร.สรกฤษ มณีวรรณ
อาจารย์ประจำภาควิชาเทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี
2. ชื่อผู้เชี่ยวชาญ : นายกระพัน ศรีงาน
อาจารย์ประจำสาขากลุ่มวิชาทดสอบและวิจัยการศึกษา
คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
3. ชื่อผู้เชี่ยวชาญ : นางสาวรุ่งรัตน์ หัตถกรรม
อาจารย์ประจำสาขาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว
คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

ภาคผนวก ข
แบบสอบถามที่ใช้ในการวิจัย

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

เรื่อง การศึกษารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ วนอุทยานเขากระโดง จังหวัดบุรีรัมย์
คำชี้แจง

1. แบบสอบถามเพื่อการวิจัยชุดนี้มีวัตถุประสงค์

1.1. ศึกษาความต้องการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของนักท่องเที่ยว ชุมชนและหน่วยงานภาครัฐเกี่ยวกับลักษณะด้านกายภาพ ด้านสังคมและด้านการจัดการของวนอุทยานเขากระโดง จังหวัดบุรีรัมย์

1.2 เพื่อศึกษาวิเคราะห์ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ วนอุทยานเขากระโดง จังหวัดบุรีรัมย์

1.3. ศึกษาารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวนอุทยานเขากระโดง จังหวัดบุรีรัมย์

2. แบบสอบถามนี้มี 2 ตอน ประกอบด้วย

ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามความต้องการของนักท่องเที่ยวในด้านกายภาพ ด้านสังคมและด้านการจัดการของวนอุทยานเขากระโดง

โดยการตอบแบบสอบถามลงในช่องระดับความต้องการ ดังนี้

ระดับ 5	หมายถึง	มีระดับความต้องการมากที่สุด
ระดับ 4	หมายถึง	มีระดับความต้องการ
ระดับ 3	หมายถึง	ปานกลาง
ระดับ 2	หมายถึง	มีระดับความต้องการน้อย
ระดับ 1	หมายถึง	มีระดับความต้องการน้อยที่สุด

3. ในการตอบแบบสอบถามขอความอนุเคราะห์ให้ตอบตามความเป็นจริง ทั้งนี้ให้ตอบทุกข้อเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนในการวิเคราะห์ต่อไป

4. ข้อคิดเห็นของท่านจะเก็บไว้เป็นความลับ จะไม่มีผลกระทบต่อท่าน บุคคลอื่นหรือหน่วยงานใด ๆ แต่จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในวนอุทยานเขากระโดง จังหวัดบุรีรัมย์

ขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

นางสาวณอมา ปัญญาพิชญ์
นักศึกษาปริญญาโท สาขาพัฒนศึกษา
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

แบบสอบถาม

เรื่อง การศึกษารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ วนอุทยานเขากระโดง จังหวัดบุรีรัมย์

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน หน้าข้อความเพียงข้อเดียว

1. เพศ

1. หญิง 2. ชาย

2. ปัจจุบันท่านมีอายุ

1. ต่ำกว่า 25 ปี 3. มากกว่า 40 ปี ขึ้นไป
 2. 25 - 40 ปี

3. ภูมิลำเนา

1. อำเภอเมืองบุรีรัมย์ 3. ต่างจังหวัด โปรดระบุ
2. ต่างอำเภอ 4. อื่น ๆ โปรดระบุ.....

4. อาชีพ

1. นักเรียน นักศึกษา 5. แม่บ้าน/พ่อบ้าน
2. พนักงานบริษัท 6. ค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว
3. รับจ้างทั่วไป 7.ว่างงาน
4. รับราชการ/พนักงานรัฐวิสาหกิจ 8. อื่น ๆ โปรดระบุ.....

5. ท่านเคยเดินทางมาเที่ยววนอุทยานเขากระโดงหรือไม่

1. ไม่เคย
2. เคย โปรดระบุจำนวนครั้ง (ไม่รวมครั้งนี้) ครั้ง

6. ระยะเวลาที่คาดว่าจะใช้ในการประกอบกิจกรรมในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวแห่งนี้

1. น้อยกว่า 1 ชั่วโมง 5. ทั้งวัน
2. 1-2 ชั่วโมง 6. มากกว่า 1 วัน (ระบุจำนวน...วัน)
3. 3-4 ชั่วโมง 7. อื่น ๆ โปรดระบุ.....
4. 5-6 ชั่วโมง

7. การมาท่องเที่ยวสวนอุทยานเขากระโดงในครั้งนี้นี้ท่านมาด้วยใคร

☐ 1. มาคนเดียว	☐ 4. มากับบริษัททัวร์
☐ 2. มากับเพื่อน	☐ 5. หน่วยงาน/สถานศึกษาเป็นผู้จัด
☐ 3. มากับครอบครัว	☐ 6. อื่น ๆ โปรดระบุ.....

8. ท่านเดินทางมาสวนอุทยานเขากระโดงในครั้งนี้นี้โดย

☐ 1. รถจักรยาน	☐ 4. รถโดยสารประจำทาง
☐ 2. รถจักรยานยนต์ส่วนตัว	☐ 5. โดยสารรถของบริษัททัวร์
☐ 3. รถยนต์ส่วนตัว	☐ 6. อื่น ๆ โปรดระบุ.....

9. ค่าใช้จ่ายที่ใช้ในการท่องเที่ยวครั้งนี้คือ

☐ 1. ต่ำกว่า 500 บาท	☐ 4. สูงกว่า 5,000 บาท
☐ 2. 500 - 1,000 บาท	☐ 5. อื่น ๆ โปรดระบุ.....
☐ 3. 1,001 - 5,000 บาท	

10. ท่านรู้จักสวนอุทยานเขากระโดงได้อย่างไร

☐ 1. เพื่อน/ญาติแนะนำ	☐ 4. หนังสือ วารสาร นิตยสาร หนังสือพิมพ์
☐ 2. จากอินเทอร์เน็ต	☐ 5. อื่น ๆ โปรดระบุ.....
☐ 3. โทรทัศน์/วิทยุ	

11. จุดประสงค์ของการมาท่องเที่ยวในครั้งนี้นี้ คือ (เลือกได้มากกว่า 1 รายการ)

☐ 1. ต้องการพักผ่อน ชมวิวทิวทัศน์ ความสวยงามของธรรมชาติ	
☐ 2. เดินป่าศึกษาธรรมชาติ	☐ 8. ชวนูก
☐ 3. ชมอดีตปากปล่องภูเขาไฟกระโดง	☐ 9. เล่นน้ำ
☐ 4. ไหว้พระ	☐ 10. ออกกำลังกาย
☐ 5. รับประทานอาหาร/ปิกนิก	☐ 11. หยุดพักระหว่างการเดินทาง
☐ 6. เก็บของป่า	☐ 12. เป็นส่วนหนึ่งของวิชาเรียน
☐ 7. ถ่ายภาพ	☐ 13. อื่น ๆ โปรดระบุ.....

12. การท่องเที่ยวครั้งนี้ท่านทำกิจกรรมอะไรบ้าง (เลือกได้มากกว่า 1 รายการ)

☐ 1. พักผ่อน ชมวิวทิวทัศน์ ความสวยงามของธรรมชาติ	
☐ 2. เดินป่าศึกษาธรรมชาติ	☐ 7. ถ่ายภาพ
☐ 3. ชมอดีตปากปล่องภูเขาไฟกระโดง	☐ 8. ดูนก
☐ 4. ไหว้พระ	☐ 9. เล่นน้ำ
☐ 5. รับประทานอาหาร/ปิกนิก	☐ 10. ออกกำลังกาย
☐ 6. เก็บของป่า	☐ 11. อื่นๆ โปรดระบุ.....

13. เหตุผลที่เลือกมาท่องเที่ยวที่เขากระโดงของท่านคืออะไร (เลือกได้มากกว่า 1 รายการ)

☐ 1. ความเป็นธรรมชาติที่สวยงาม
☐ 2. มีความเงียบสงบ
☐ 3. ศึกษาภูมิศาสตร์และภูมิทัศน์ของอดีตภูเขาไฟ
☐ 4. วิถีชีวิตชุมชน
☐ 5. การคมนาคมสะดวก
☐ 6. มีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์
☐ 7. อื่น ๆ โปรดระบุ.....

14. ในครั้งหน้าท่านคาดว่าจะมาเที่ยวที่นี่อีกหรือไม่เพราะอะไร

☐ มาเพราะ.....	☐ ไม่มา เพราะ.....

15. จุดเด่นของสถานที่ท่องเที่ยวนี้คืออะไร (เลือกได้มากกว่า 1 รายการ)

☐ 1. ความเป็นธรรมชาติ	☐ 7. ปราสาทเขากระโดง
☐ 2. อดีตปากปล่องภูเขาไฟ	☐ 8. รอยพระพุทธรูปจำลอง
☐ 3. วัดพระพุทธรูปเขากระโดง	☐ 9. เส้นทางเดินป่าศึกษาธรรมชาติ
☐ 4. อ่างเก็บน้ำวุฒิสวัสดิ์	☐ 10. เส้นทางจักรยานเสือภูเขา
☐ 5. พระสุภัทรบพิตร	☐ 11. พันธุ์ไม้ลักษณะพิเศษต้นมะกอกโคก
☐ 6. บันไดนาคราช	☐ 12. อื่น ๆ โปรดระบุ.....

16. จุดที่ควรพัฒนา/ปรับปรุงสถานที่เที่ยวแห่งนี้คืออะไร (เลือกได้มากกว่า 1 รายการ)

1. บริเวณอดีตปากปล่องภูเขาไฟ
2. เส้นทางเดินป่าศึกษาธรรมชาติ
3. อ่างเก็บน้ำวุฒิสวัสดิ์
4. บริเวณที่ประดิษฐานพระสุภัทรบพิตร
5. บันไดนาคราช
6. ปราสาทเขากระโดง
7. ร้านจำหน่ายรูปเขียนและขายของที่ระลึก
8. สวนสาธารณะเขากระโดง
9. อื่น ๆ โปรดระบุ.....

17. กิจกรรมนันทนาการที่ต้องการให้จัดขึ้นมีอะไรบ้าง (เลือกได้มากกว่า 1 รายการ)

1. เดินป่าศึกษาธรรมชาติ
2. ศึกษา/เรียนรู้ประวัติความเป็นมาอดีตปากปล่องภูเขาไฟกระโดง
3. ไหว้พระ
4. กิจกรรมทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์
5. ตั้งแคมป์
6. ดูนก
7. เรือถีบ
8. ขี่ช้างเล่นบริเวณอ่างเก็บน้ำ
9. ขี่จักรยานเสือภูเขา
10. ตกปลา
11. อื่น ๆ โปรดระบุ.....

ตอนที่ 2 ความต้องการด้านกายภาพ ด้านสังคมและด้านการจัดการต่อวนอุทยานเขากระโดง

คำชี้แจง เป็นแบบสอบถามความต้องการของท่านต่อข้อความต่อไปนี้

โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างตรงกับความต้องการของท่านมากที่สุดเพียงข้อเดียว

และกรุณาตอบทุกข้อ

ข้อความ	ระดับความต้องการ				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
ด้านกายภาพ					
1. การปรับปรุงเส้นทาง/ถนนภายในวนอุทยานเขากระโดง					
2. มีรถบริการนำเที่ยวภายในวนอุทยานเขากระโดง					

ข้อความ	ระดับความต้องการ				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
3. มีด้านตรวจเพื่ออำนวยความสะดวกและดูแลความปลอดภัยในจุดท่องเที่ยวที่สำคัญ					
4. ความสะดวกที่ท่านอยากได้ยินเสียงพูดคุยของนักท่องเที่ยวกลุ่มอื่น ๆ					
5. การปรับสภาพธรรมชาติของวนอุทยานเขากระโดงโดยให้มีสิ่งปลูกสร้างถาวร ได้แก่ ที่ทำการ/สำนักงาน บ้านพัก ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว ร้านขายของที่ระลึก ฯลฯ					
6. การฟื้นฟูสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติภายในบริเวณวนอุทยานให้มีความสมบูรณ์และเป็นธรรมชาติ					
ด้านสังคม					
7. ความสะดวกที่ท่านอยากพบนักท่องเที่ยวกลุ่มอื่น ๆ					
8. การจัดแบ่งพื้นที่อย่างชัดเจนเป็นส่วนที่ต้องการความสงบกับส่วนที่สามารถทำกิจกรรมที่ใช้เสียงได้					
9. ท่านต้องการใช้พื้นที่ในวนอุทยานสำหรับทำกิจกรรมกลุ่มมากกว่าการท่องเที่ยวแบบสั้น โดย					
10. ท่านต้องการพักผ่อนในบรรยากาศที่สงบและใกล้ชิดกับธรรมชาติ					
11. หากท่านพบเห็นร่องรอยการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ควรแจ้งเจ้าหน้าที่					

ข้อความ	ระดับความต้องการ				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
ด้านการจัดการ					
12. มีการจัดบริการบ้านพัก/ห้องพัก					
13. ควรมีร้านอาหารที่สะอาด ถูกสุขลักษณะ					
14. ควรมีห้องน้ำที่สะอาดตามจุดท่องเที่ยว อย่างเพียงพอ					
15. ควรมีถังขยะบริเวณสถานที่ท่องเที่ยว อย่างเพียงพอ					
16. ควรจัดให้มีบริการเช่าเต็นท์					
17. มีการปรับปรุงชิงช้าเลื่อนบริเวณอ่างเก็บน้ำ					
18. ควรมีการให้บริการมัคคุเทศก์ท้องถิ่นแก่นักท่องเที่ยว					
19. การจัดทำเอกสารแนะนำ/ประชาสัมพันธ์ วนอุทยาน ฯ สำหรับแจกให้กับนักท่องเที่ยว					
20. จัดให้มีการนำเที่ยวชมวิถีชีวิต วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์					
21. การจัดระบบสื่อความหมายธรรมชาติ เช่น ศูนย์บริการ/จัดนิทรรศการ ป้ายเตือน ป้ายบอกทาง ป้ายสื่อความหมาย					

ข้อความ	ระดับความต้องการ				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
	(5)	(4)	(3)	(2)	(1)
22. ควรมีการเพิ่มจุดกางเต็นท์					
23. ให้มีจุดชมวิวเพิ่มขึ้น					
24. การเพิ่มจุดที่พักระหว่างกลางทางใน วนอุทยานเขากระโดง					
25. การปรับปรุงภูมิทัศน์ให้สวยงามและ ความสะอาด					
26. การจัดให้มีกฎ ระเบียบและข้อบังคับ สำหรับนักท่องเที่ยวเพื่อช่วยอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติของวนอุทยานเขากระโดง					
27. ควรจัดให้มีเจ้าหน้าที่ตรวจตรา ดูแล ความปลอดภัยและอำนวยความสะดวกเป็นประจำ					
28. ควรเพิ่มจำนวนเจ้าหน้าที่ให้บริการ แก่นักท่องเที่ยว					
29. ควรมีการเสริมสร้างความรู้เพื่อให้เกิด จิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ					
30. ควรให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม ท่องเที่ยวที่ปลูกจิตสำนึกการอนุรักษ์ทรัพยากร ธรรมชาติ					

ข้อเสนอแนะ

- 1.....
- 2.....
- 3.....

ภาคผนวก ค

หนังสือขอความอนุเคราะห์ในการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือและ
หนังสือขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ที่ ศธ 0520.107(นฐ)/ 4168

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
พระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม 73000

8 ตุลาคม 2551

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ตรวจเครื่องมือวิจัย

เรียน ดร.สรกฤษ มณีวรรณ

ด้วย นางสาวณอมา ปัญญาพิชญ์ นักศึกษาระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษา รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ วนอุทยานเขากระโดง จังหวัดบุรีรัมย์” มีความประสงค์จะขอเรียนเชิญท่าน ในฐานะผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้ตรวจเครื่องมือวิจัย เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์ ในการนี้บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงขอความอนุเคราะห์จากท่าน โปรดเป็นผู้ตรวจเครื่องมือวิจัยให้กับนักศึกษา ดังกล่าวด้วย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริชัย ชินะดังกูร)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย

นครปฐม โทร.0-3421-8788 , 0-3424-3435

ที่ ศธ 0520.107(นฐ)/ 4169

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
พระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม 73000

8 ตุลาคม 2551

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ตรวจเครื่องมือวิจัย

เรียน อาจารย์กระพัน ศรีงาน

ด้วย นางสาวณอมา ปัญญาพิชญ์ นักศึกษาระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษา รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ วนอุทยานเขากระโดง จังหวัดบุรีรัมย์” มีความประสงค์จะขอเรียนเชิญท่าน ในฐานะผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้ตรวจเครื่องมือวิจัย เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์ ในการนี้บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงขอความอนุเคราะห์จากท่าน โปรดเป็นผู้ตรวจเครื่องมือวิจัยให้กับนักศึกษา ดังกล่าวด้วย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริชัย ชินะดังกูร)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย

นครปฐม โทร.0-3421-8788 , 0-3424-3435

ที่ ศธ 0520.107(นฐ)/ 4170

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
พระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม 73000

8 ตุลาคม 2551

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ตรวจเครื่องมือวิจัย

เรียน อาจารย์รุ่งรัตน์ หัตถกรรม

ด้วย นางสาวณอมา ปัญญาพิชญ์ นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษา รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ วนอุทยานเขากระโดง จังหวัดบุรีรัมย์” มีความประสงค์จะขอเรียนเชิญท่าน ในฐานะผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้ตรวจเครื่องมือวิจัย เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์ ในการนี้บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงขอความอนุเคราะห์จากท่าน โปรดเป็นผู้ตรวจเครื่องมือวิจัยให้กับนักศึกษา ดังกล่าวด้วย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริชัย ชินะดังกูร)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย

นครปฐม โทร.0-3421-8788 , 0-3424-3435

ที่ ศธ 0520.107(นฐ)/ 99

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
พระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม 73000

13 มกราคม 2552

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ตรวจเครื่องมือวิจัย

เรียน นายรณภพ ณรงค์ ห้วนน้ำวนอุทยานเขากระโดง

ด้วย นางสาวณอมา ปัญญาพิชญ์ นักศึกษาระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษา รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ วนอุทยานเขากระโดง จังหวัดบุรีรัมย์” มีความประสงค์จะขอเก็บรวบรวม ข้อมูลจากนักท่องเที่ยวในสถานที่ที่อยู่ในความดูแลของท่าน เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์ ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดแจ้งนักท่องเที่ยวทราบ เพื่อขอ ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามให้กับนักศึกษาดังกล่าวด้วย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริชัย ชินะดังกูร)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย

นครปฐม โทร.0-3421-8788 , 0-3424-3435

ภาคผนวก ง
รายชื่อผู้ร่วมสนทนากลุ่ม

รายชื่อผู้ร่วมสนทนากลุ่มตัวแทนภาครัฐ

1. นายพยุงรัฐ ชาเรืองเดช	สมาชิกองค์การบริหารส่วนจังหวัดบุรีรัมย์
2. นายวิชอบ นวลพริ้ง	นายกองค์การบริหารส่วนตำบลเสม็ด
3. นายรณภพ ฌรงค์	หัวหน้างานอุทยานเขากระโดง จังหวัดบุรีรัมย์
4. นายวีระชัย บุญสนอง โชคยิ่ง	เจ้าหน้าที่บริหารงานป่าไม้ 7
5. นายวัลลภ สหุนาฟู	อาจารย์ 3 โรงเรียนโสภณววัฒน์วิทยา

รายชื่อผู้ร่วมสนทนากลุ่มตัวแทนภาคเอกชน/ชุมชน

1. นายสนิท แสนรัมย์	ประธานชมรมมัคคุเทศก์อาชีพ จังหวัดบุรีรัมย์
2. นางสาววันดี เขียรสวัสดิ์กิจ	ประธานชมรมมัคคุเทศก์ จังหวัดบุรีรัมย์
3. นางปุษกร ไชยเดชะ	เลขาธิการชมรมรักษ์บุรีรัมย์
4. นายบุญเลี้ยง ขจีฟ้า	กรรมการสภาวัฒนธรรม ตำบลเสม็ด
5. นายนอน กะชิมรัมย์	ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภาคผนวก จ
บริบทวนอุทยานเขากระโดง

บริบทวนอุทยานเขากระโดง

วนอุทยานเขากระโดง

สภาพทั่วไป

วนอุทยานเขากระโดง ตั้งอยู่ที่ตำบลเสม็ด ตำบลอิสาณและตำบลสวายจิก อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์ มีเนื้อที่ประมาณ 1,450 ไร่ ซึ่งนอกจากมีสถานภาพเป็นวนอุทยานแล้ว พื้นที่ดังกล่าวได้ถูกประกาศให้เป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่าเขากระโดงและพื้นที่ป่าถาวรของชาติ

วนอุทยานเขากระโดงห่างจากตัวจังหวัดบุรีรัมย์ไปทางทิศใต้ (ตามทางหลวงหมายเลข 219 บุรีรัมย์-ประโคนชัย) ประมาณ 6 กิโลเมตร มีอาณาเขตดังนี้

ทิศเหนือ	จดทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 226 (นครราชสีมา-สุรินทร์)
ทิศตะวันออก	จดที่สาธารณะประโยชน์ตาม นส.4130/2515 ลงวันที่ 28 พฤศจิกายน 2515 และ นว.ฉบับที่ 46001/2534 ลงวันที่ 14 พฤษภาคม 2534
ทิศใต้	จดบ้านโคกเขา ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์
ทิศตะวันตก	จดทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 219 (บุรีรัมย์-ประโคนชัย)

การเดินทาง

เดินทางโดยรถยนต์ สามารถเดินทางไปวนอุทยานเขากระโดงได้ 3 เส้นทาง ดังนี้

1. เส้นทางจากจังหวัดบุรีรัมย์ ตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 219 (บุรีรัมย์-ประโคนชัย) ระยะทางประมาณ 6 กิโลเมตร แล้วเลี้ยวซ้ายเข้าวนอุทยานเขากระโดง
2. เส้นทางจากจังหวัดนครราชสีมา ตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 226 (นครราชสีมา-สุรินทร์) ระยะทางประมาณ 130 กิโลเมตร แล้วเลี้ยวซ้ายเข้าวนอุทยานเขากระโดง
3. เส้นทางจากจังหวัดสุรินทร์ ตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 226 ระยะทาง 50 กิโลเมตร พบสี่แยกแล้วเลี้ยวซ้ายไปอำเภอประโคนชัย ประมาณ 1 กิโลเมตร แล้วเลี้ยวซ้ายเข้าวนอุทยานเขากระโดง

ภาพที่ 15 แผนที่แสดงที่ตั้งวนอุทยานเขากระโดง จังหวัดบุรีรัมย์

ประวัติความเป็นมาของวนอุทยานเขากระโดง

ป่าเขากระโดง มีเนื้อที่ทั้งหมด 8,000 ไร่ ได้ถูกขึ้นทะเบียนเป็นทำเลเลี้ยงสัตว์โคกเขา ซึ่งเป็นที่สาธารณะสมบัติของแผ่นดิน เมื่อวันที่ 27 ตุลาคม 2474 มีอาณาบริเวณประมาณ 6,400 ไร่ ส่วนที่เหลือประมาณ 1,600 ไร่ นั้น (วนอุทยานเขากระโดงในปัจจุบัน) พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขา คือ ภูเขากระโดง และเขาใหญ่ เป็นบริเวณพื้นที่ป่าที่ปล่อยไว้โดยมิได้จำแนกไว้เพื่อใช้ประโยชน์อย่างหนึ่งอย่างใดแต่ประการใด แต่ต่อมาได้มีมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน 2506 ให้จำแนกบริเวณดังกล่าวเป็นที่จัดสรรเพื่อเกษตรกรรมหรือใช้ประโยชน์อื่น ๆ ซึ่งมีเนื้อที่ประมาณ 2,320 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 1,450 ไร่ โดยพื้นที่ป่าเขากระโดงทั้งหมดในขณะนั้นอยู่ในความดูแลรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนจังหวัด

พ.ศ.2521 จังหวัดบุรีรัมย์ได้เสนอกรมป่าไม้จัดตั้งพื้นที่ป่าเขากระโดงเป็นวนอุทยาน เขากระโดง เพื่อเป็นสถานที่ท่องเที่ยวและการพักผ่อนหย่อนใจของจังหวัด เนื่องจากลักษณะภูมิประเทศสวยงาม อีกทั้งยังมีปูชนียสถานที่สำคัญ เช่น พระสุภัทรบพิตร รอยพระพุทธรบาทจำลอง พระประจำวัน ซึ่งกรมป่าไม้ทำการสำรวจและประกาศให้จัดตั้งพื้นที่บริเวณภูเขากระโดง เขาใหญ่ และบริเวณใกล้เคียงติดต่อกับเขาทั้ง 2 ลูก รวมเนื้อที่ประมาณ 1,450 ไร่ เมื่อวันที่ 22 มีนาคม 2521 โดยจังหวัดบุรีรัมย์ได้มอบพื้นที่วนอุทยานเขากระโดง ป่าเขากระโดงให้กรมป่าไม้เป็นผู้ดำเนินการ และได้ทำพิธีเปิดวนอุทยานเขากระโดง เมื่อวันที่ 23 ตุลาคม 2521 โดยนายบำรุง สุขบุญ ผู้ว่าราชการจังหวัดบุรีรัมย์ในขณะนั้น ณ บริเวณเชิงบันไดทางขึ้นเขากระโดง โดยให้อยู่ในความรับผิดชอบของสำนักงานป่าไม้จังหวัดบุรีรัมย์

ต่อมากระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้มีประกาศกระทรวงกำหนดบริเวณป่าเขากระโดงเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่า เมื่อวันที่ 14 สิงหาคม 2523 ซึ่งประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 97 ตอนที่ 169 วันที่ 4 พฤศจิกายน 2523 โดยมีพื้นที่ทั้งหมดทับซ้อนกับพื้นที่วนอุทยานเขากระโดง

เมื่อวันที่ 7 เมษายน 2530 คณะรัฐมนตรีได้มีมติเปลี่ยนแปลงมติคณะรัฐมนตรีเดิม โดยเปลี่ยนแปลงพื้นที่วนอุทยานเขากระโดง จากพื้นที่เพื่อการเกษตรกรรมเพื่อใช้ประโยชน์อื่น ๆ ให้เป็นพื้นที่ป่าถาวรของชาติ

วนอุทยานเขากระโดง เริ่มดำเนินการครั้งแรกอยู่ในความควบคุมดูแลของสำนักงานป่าไม้จังหวัดบุรีรัมย์ จนถึงปี พ.ศ.2529 ได้โอนให้สำนักงานป่าไม้เขตนครราชสีมาดูแล จนถึง 1 ตุลาคม 2536 โอนกลับให้จังหวัดบุรีรัมย์ดูแล จนถึงปี พ.ศ.2539 ได้โอนกลับมาให้สำนักงานป่าไม้เขตนครราชสีมารับผิดชอบอีกครั้งตามโครงสร้างของกรมป่าไม้ พ.ศ.2529 ตั้งแต่วันที่ 10 เมษายน 2539 จนถึงปัจจุบัน (ปัจจุบันสำนักงานป่าไม้เขตนครราชสีมา เปลี่ยนชื่อเป็น สำนักบริหารจัดการในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ 7)

ทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรสัตว์ป่า

1. **ทรัพยากรธรณี** บริเวณพื้นที่วนอุทยานเขาระโดงมีสภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบสูงและเนินเขา สภาพป่าเป็นป่าแดง หรือป่าเต็งรัง มีเนินเขาขนาดเล็ก 2 ลูกติดกัน สูงจากพื้นที่โดยรอบประมาณ 60 เมตร เนินทางทิศใต้เรียกว่า เขาใหญ่ ส่วนเนินทางทิศเหนือเรียกว่า เขาระโดง ซึ่งเนินเขาทั้งสองนี้เกิดจากการทับถมของเศษหินภูเขาไฟที่พ่นปะทุออกมาทางทิศตะวันออกและตะวันตก มีลักษณะเกือบเป็นที่ราบไม่เห็นร่องรอยชัดเจน รอบ ๆ เนินเขาเป็นเนินชารลาวา ซึ่งเป็นพืดหินจากการสำรวจความหนาของชั้นลาวาจากการระเบิดของเหมืองหิน พบว่ามีความหนามากกว่า 20 เมตร และแผ่กระจายไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของยอดเขามากกว่าทางทิศทางอื่น เนินเขาระโดงเป็นแหล่งต้นน้ำเล็ก ๆ ประมาณ 10 แห่ง แต่มีน้ำไหลเฉพาะฤดูฝน

เขาระโดง มีลักษณะเป็นภูเขาไฟล้อมรอบด้วยที่ราบและหุบเขาไฟที่ยังคงสภาพดี บริเวณปล่องช่องปะทุระเบิดเป็นรูปพระจันทร์ครึ่งซีก เนื่องจากปากปล่องด้านตะวันออกและตะวันตกพังทลายไป สูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 265 เมตร ปัจจุบันมีถนนปูนซีเมนต์เข้าไปภายในปล่องช่องปะทุระเบิดแล้ว ขึ้นไปสู่ยอดเนินเขาระโดงด้านทิศตะวันออก บริเวณใกล้ปล่องปะทุจะมีความลาดชันมาก แต่ห่างออกไปจะเป็นเนินลูกระนาดเฉลี่ยความลาดเอียงประมาณ 1 กิโลเมตร ความสูงต่างกันประมาณ 10 เมตร

เขาใหญ่ เป็นบริเวณที่มีหินระเบิดภูเขาไฟขนาดใหญ่อยู่มากมาย ดินเขาเป็นที่ราบแคบ ๆ ทางทิศเหนือของเขาใหญ่เป็นสันต่อกับเขาระโดง ทิศใต้เป็นสระน้ำหินรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส หลังเขาใหญ่มีวัดร้าง และมีรูปหล่อสัตว์น่านาชนิดที่หล่อด้วยปูนซีเมนต์ บริเวณยอดเขามีสถานีถ่ายทอดวิทยุโทรทัศน์ของช่อง 5 และช่อง 7 ตั้งอยู่

เขาระโดงเป็นหนึ่งในภูเขาไฟหลายแห่งในประเทศไทยที่เย็นตัวแล้ว มีอายุประมาณ 0.92 ± 0.30 ล้านปี ลักษณะภูเขาไฟล้อมรอบด้วยที่ราบและหุบเขาที่ยังคงสภาพดี มีหินภูเขาไฟหลายชนิดซึ่งประกอบด้วยหินบะซอลต์ที่มีรูพรุน (Vesicular Basalt) สคอเรีย (Scoriaceous Basalt) และหินตะกอนภูเขาไฟ (Pyroclastic Materials) ส่วนดินที่ผุพังยังไม่ได้กระจายตัวออกไปกว้างขวางนัก พื้นที่ของเนินภูเขาไฟมีประมาณ 1.5 ตารางกิโลเมตร แต่ถ้าคิดพื้นที่ทั้งหมดที่หินลาวา (Lava) ไหลผ่านปกคลุมจะกว้างขวางมาก คือ ประมาณ 120 ตารางกิโลเมตร

ภาพที่ 16 เนินเขากระโดง เขาใหญ่และแหล่งต้นน้ำภายในวนอุทยานเขากระโดง

1. ลักษณะของดิน

ลักษณะโดยทั่วไป ดินมีสีดำและสีน้ำตาล เนื้อจะละเอียด ขนาดอนุภาคแตกต่างกัน ถ้าเป็นดินที่เกิดใหม่จะพบการผุกร่อนของเศษหินยังสลายตัวไม่หมดปะปนอยู่ เมื่อแห้งจะจับตัวแข็งมาก ความหนาของดินบริเวณโดยรอบเนินเขามีประมาณ 0.6-1.5 เมตร ส่วนดินบริเวณปากปล่องช่องปะทุมีความหนามากกว่า ความอุดมสมบูรณ์ของดินมีมากเพราะเกิดจากการสลายตัวของถ้ำถ่านภูเขาไฟ

2. ลักษณะของหิน

จากที่กล่าวมาแล้ว เขากระโดงเป็นภูเขาไฟที่เย็นตัวลงและดับสนิทแล้ว จึงพบหินภูเขาไฟหลากหลายชนิด ซึ่งหินที่พบมากที่สุด ได้แก่

2.1 หินบะซอลต์ (Basalt) พบอยู่ทั่วไป มีสีเข้มมาก เนื่องจากมีเฟอร์โรแมกนีเซียม (Ferromagnesium) และซิลิกัส (Silics) น้อย เป็นหินอัคนีที่เกิดจากแมกมาขึ้นมาเย็นตัวบนผิวโลก มวลหิน บะซอลต์จะหนาและเนื้อแน่นมาก เหมาะสำหรับการทำหินก่อสร้าง ซึ่งปัจจุบันมีโรงงานโมหินอยู่บริเวณทางเหนือและตะวันออกของพื้นที่โครงการ

2.2 หิน Lava Flow คือ หินที่เกิดจากลาวาที่ไหลออกมาจากภูเขาไฟจะมากหรือน้อย (ความเร็ว) ขึ้นอยู่กับความลาดชันของที่ลาด ซึ่งจะพบบริเวณเชิงเขาทางด้านทิศตะวันออก

2.3 หิน Scoria เป็นหินที่มีรูพรุน น้ำหนักเบา สามารถลอยน้ำได้

2.4 หินระเบิดภูเขาไฟ (Volcanic bomb) เป็นมวลหินที่เกิดจากมวลหินหลอมละลายเหลวกระเด็นขึ้นไปในอากาศ บางส่วนเย็นตัวในอากาศ แต่ขณะที่กระเด็นหินเหลวนี้อาจมีวนตัวบิดคล้ายเกลียวเชือก ยึดตัวหัวท้ายแหลม ส่วนกลางป่องออกคล้ายมันเทศ เรียกหิน

ระเบิดภูเขาไฟเหล่านี้ว่า Lapilli หรือ Spindle Bomb บางก้อนตกลงมาขณะยังไม่แข็งตัวดี กระแทกกับผิวโลกด้านล่าง แผ่นตัวออกมีรูปร่างหยดน้ำคล้ายจานบิน หินระเบิดภูเขาไฟในเขตภูเขากระโดงมีขนาดตั้งแต่ปลายนิ้วก้อยจนถึงขนาดใหญ่กว่าศึรยะมนุษย์ พบมากในบริเวณผนังปล่องช่องปะทุด้านใน โดยเฉพาะทางด้านใต้ของภูเขาไฟนี้

ภาพที่ 17 หิน Scoria มีรูพรุน ลอยน้ำได้

ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมด้านชีวภาพ

2. ทรัพยากรป่าไม้

ลักษณะพืชพันธุ์ธรรมชาติจะเป็นพืชพันธุ์สะวันนา (Savanna Biochote) เป็นหญ้าสูงและต้นไม้ขึ้นกระจัดกระจาย พืชพันธุ์ที่เกิดในเขตนี้จะมีเจริญเติบโตรวดเร็ว สภาพป่าเป็นป่าเต็งรัง ซึ่งป่าชนิดนี้เป็นสังคมพืชเด่นในทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยทั่วไป ป่าเต็งรังมีลักษณะเป็น ป่าโปร่ง มีต้นไม้ขนาดเล็ก และขนาดกลาง ไม้เด่นอันเป็นไม้ดัชนีประกอบด้วยไม้ในวงศ์ยาง ฤดูแล้งจะผลัดใบ ส่วนใหญ่ปรากฏสลับกันไปกับป่าเบญจพรรณ มักกระจายอยู่ตามสันเนิน พื้นที่ราบที่เป็นทรายหรือบนดินลูกรังที่มีชั้นของลูกรังดินตั้งแต่ระดับความสูงจากระดับน้ำทะเล 50-1,000 เมตร

ป่าเต็งรังในวนอุทยานเขากระโดง ต้นไม้มีขนาดเล็กถึงขนาดกลางเนื่องจากลักษณะดินต้น และมีหินผสมอยู่มาก ดินขาดความสมบูรณ์ เรือนยอดห่างกันทำให้แดดส่องลงมาถึงพื้นได้มาก พันธุ์ไม้ที่พบได้แก่ เต็ง รัง มะกอกเลื่อม ตะคร้อ ชี้เหล็กป่า สมอพิเภก จิวป่า ปอຍาบ เป็นต้น สำหรับไม้พื้นล่างเป็นพันธุ์พืชที่ชอบแสง จำพวกหญ้าชนิดต่างๆ เช่น หญ้าเพ็ก หญ้าคมบาง ในระดับไม้ชั้นรองจะพบไม้พุ่มเบิกนำหลายชนิด เช่น มะขามป้อม ตั้วขาว ตั้วแดง และยังมีพันธุ์ไม้ที่นำมาปลูกได้แก่ จามจุรี ลั่นทม สนประดิพัทธ์ โพธิ์ มะม่วง มะขาม ยูคาลิปตัส ในฤดูฝน พื้นที่ป่ามีพืชล้มลุกขึ้นอย่างหนาแน่น จะพบดอกกระเจียวซึ่งเป็นพืชตระกูลขิง ข่า ออกดอกในช่วงฤดูฝน

ดอกสามารถนำมารับประทานได้เหมือนข่าอ่อน ผักต่างๆ เช่น ผักหวาน ผักอีหนู ผักเม็ก ดอกดิน กระถกรก กระทงลาย สลิด ผักเปราะ กระโดน ผักแว่น นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งที่มีเห็ดจำพวกที่สามารถนำไปปรุงอาหารได้ เช่น เห็ดโคน เห็ดระโงก เห็ดมันปู เห็ดน้ำหมาก เห็ดหนู เห็ดครก เห็ดเผาะ ซึ่งในช่วงฤดูฝนชาวบ้านจะเข้าไปเก็บหาจำนวนมาก เมื่อเข้าฤดูหนาวป่าเต็งรังแห่งนี้จะมีความแห้งและผลัดใบ ใบไม้ร่วงแห้ง ซึ่งเป็นเชื้อเพลิงเป็นอย่างดี จึงมักเกิดไฟป่าในสังคมพืชชนิดนี้ทุกปี สังเกตว่าต้นไม้ใหญ่ในป่าเต็งรังนี้จะมีเปลือกหนา นอกจากใช้ต่อสู้กับความร้อนของไฟแล้วยังช่วยลดการคายน้ำอีกด้วย แต่อย่างไรก็ตามที่วนอุทยานเขากระโดงไม่ค่อยมีเหตุการณ์ไฟป่าเกิดขึ้นมากนัก

นอกจากนี้ยังมีพันธุ์ไม้ที่มีลักษณะพิเศษ ชื่อ ต้นมะกอกโคก หรือเขมรเรียกว่า กระจนุย งามอง และชาวบ้านเรียกว่า ต้นหีผี และมีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Schrebera swietenoides* Roxb. เป็นพืชไม้ประเภทยืนต้น ลักษณะไม้เปลือกแข็ง ลำต้นสูงใหญ่ ประเภทใบเลี้ยงคู่ออกดอกเป็นช่อๆ สีขาวแกมเหลืองเล็กน้อยคล้ายๆ ดอกพวงพยอม แต่ไม่มีกลิ่นหอม จะเริ่มออกดอกในระยะต้นของเดือนพฤษภาคม ลักษณะของผลคล้ายๆ ลูกมะกอก ขนาดประมาณ 3-5 เซนติเมตร เมื่อลูกสุกประมาณเดือนกุมภาพันธ์-มีนาคม จะหล่นลงมาและแตกออกเป็นสองซีก เมื่อนำไปกคกับดินทราย จะปรากฏรอยคล้ายอวัยวะเพศหญิงมีเฉพาะประเทศไทยพบตามซากภูเขาไฟเก่า ซึ่งเป็นที่น่าสนใจของนักท่องเที่ยว การขยายพันธุ์ด้วยวิธีเพาะเมล็ดและปักชำทำได้ยาก

ภาพที่ 18 ผลมะกอกโคก ดอกกระเจียว ผักหวาน และเห็ดชนิดต่าง ๆ

3. ทรัพยากรสัตว์ป่า

จากการสำรวจสัตว์ป่าในวนอุทยานเขากระโดงพบว่า สัตว์ที่พบบ่อยจะเป็นประเภทสัตว์ปีก คือ พวกนกต่างๆ ซึ่งนกส่วนใหญ่ที่พบเป็นนกประจำถิ่น เช่น นกแอ่นบ้าน นกกินปลี ออกเหลือง นกเอี้ยงสาธิตา เป็นต้น ซึ่งนกจำพวกนี้สามารถพบได้ง่ายทั่วไปในบริเวณพื้นที่วนอุทยานเขากระโดง ส่วนนกอพยพจะสามารถพบได้มากในช่วงฤดูหนาว และบริเวณที่จะสามารถพบนกได้บ่อยที่สุดคือ บริเวณริมน้ำ นอกจากนกแล้วสัตว์ที่สามารถพบได้ในพื้นที่ก็จะเป็นพวกสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม เลี้ยงลูกด้วยนม เช่น กระรอกหลากสี กระรอกบินจิวทองขาว กระแตธรรมดา กระเล็น อีเห็นธรรมดา พังพอนธรรมดา กระต่ายป่า อ้นเล็ก หนูพุกเล็ก สัตว์เลื้อยคลาน เช่น เต่าเหลือง เต่านา กิ้งก่าสวน กิ้งก่าหัวแดง งูสิงธรรมดา งูเห่าปลวก งูเห่าอีสานพันพิ งูหลาม งูลายสาบคอแดง งูลายสาบดอกหญ้า

งูเขียวพระอินทร์ ส่วนสัตว์สะเทินน้ำสะเทินบกที่สามารถพบ เช่น คางคกบ้าน ปาดบ้าน เขียดจะนา เขียดหลังป้อม กบบัว เป็นต้น ส่วนสัตว์ขนาดใหญ่ ไม่พบในพื้นที่ เนื่องจากวนอุทยานเขากระโดงมีพื้นที่ติดกับแหล่งชุมชน การใช้ประโยชน์พื้นที่ ในด้านต่างๆ มีค่อนข้างสูง ซึ่งส่วนนี้จะเป็นการรบกวนพื้นที่และสัตว์ต่างๆ เช่นการใช้พื้นที่เพื่อฝึกนักศึกษาวิชาทหาร การระเบิดหิน การคมนาคมขนส่ง เป็นต้น สัตว์ป่าในพื้นที่วนอุทยานเขากระโดง สำรวจเมื่อ พ.ศ. 2512 โดยกรมป่าไม้ พบว่า สัตว์ป่าประเภทเลี้ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่ไม่มีเหลืออยู่แล้ว มีแต่ขนาดเล็ก เช่น กระรอก กระต่ายป่า สัตว์ป่าที่น่าสนใจและยังคงมีอยู่จำนวนมากกว่าสัตว์ป่าชนิดอื่นๆ คือ นก ซึ่งมีมากมายหลายชนิดเท่าที่พบในการสำรวจ ได้แก่ นกขุนแผน นกเต่าดินสวน นกกระเต็นออกขาว นกกิ่งไครงคอดำ นกกระจับธรรมดา นกปรอดหัวโขน นกอีแพรดแถบอกดำ นกขมิ้นน้อยธรรมดา นกกระจัด นกกระปูดใหญ่ อีกา นกเอี้ยงดำ นกแอ่นพง นกยางกรอกพันธุ์จีน นกตะขาบทุ่ง นกจับแมลงจุกดำ นกกินแมลงสีฟ้าอ่อน นกเป็ดแดง นกเป็ดคับแค นกแซงแซวหางปลา นกกระเบื้องคอขาว และมีเหยี่ยวแดง จำนวน 1 คู่บริเวณยอดเขากระโดง

ด้านการท่องเที่ยวและนันทนาการ

แหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจ

วัดเขากระโดง แต่เดิมวัดเขากระโดงตั้งอยู่ที่สำนักงานตำรวจทางหลวงบุรีรัมย์ในปัจจุบัน (ห่างจากวนอุทยานเขากระโดงทางทิศเหนือประมาณ 2 กิโลเมตร) ต่อมาเมื่อประมาณ พ.ศ. 2499 หลวงพ่อนุญญา ปัญญาโชโต พร้อมด้วยพระลูกวัดและชาวบ้านได้ย้ายวัดมาสร้างบริเวณเขากระโดง และเขาใหญ่ ตอนเริ่มก่อสร้างวัดได้ตั้งใจให้ไปอยู่บนเขา แต่ต่อมาทางราชการได้ขอให้ย้ายมาตั้งที่เชิงเขากระโดงขอขบช่องปล่องภูเขาไฟ ทางด้านทิศตะวันตกติดกับถนนสายบุรีรัมย์-ประโคนชัย การก่อสร้างวัดครั้งแรกมีจุดมุ่งหมายเพื่อเป็นสำนักสงฆ์ วิปัสสนากรรมฐาน

พระพุทธบาทจำลอง พระพุทธบาทจำลองประดิษฐานในปราสาทหินศิลาแลงโบราณเขากระโดง บนปากปล่องภูเขาไฟกระโดง สร้างขึ้นโดยพระยาประเสริฐสุนทราศรัย (กระจ่าง สิงห์เสนีย์) เจ้าเมืองบุรีรัมย์ กับคุณหญิงประเสริฐ สุนทราศรัย (ตุ้ม สิงห์เสนีย์) เพื่อเป็นพุทธบูชา และเป็นปูชนียสถานสำหรับพุทธศาสนิกชนทั่วไป เมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. 2448 ต่อมาพระพุทธบาทจำลองของเดิมได้หายไป และปราสาทหินศิลาแลงได้ปรักหักพัง พ.ศ. 2505 คุณหญิงนครราชสีมา (เจือ สิงห์เสนีย์) พร้อมด้วยน้องๆ ซึ่งเป็นบุตรธิดาของพระยาประเสริฐ สุนทราศรัย และคุณหญิงประเสริฐ สุนทราศรัย ได้สร้างมณฑปกับพระพุทธบาทจำลองขึ้นใหม่ และได้นำมาประดิษฐานไว้ในมณฑปนี้ พระพุทธบาทจำลองมีขนาดยาว 2 ศอก 1 คืบ (60 นิ้ว) กว้าง 1 ศอก (24 นิ้ว)

ปราสาทเขากระโดง ปราสาทเขากระโดงตั้งอยู่บนปากปล่องภูเขาไฟกระโดง อยู่ในเขตบ้านเขากระโดง (กลุ่มบ้านชันน้ำชัน) ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ ปราสาทเขากระโดงเป็นศาสนสถาน สร้างขึ้นก่อนสมัยสุโขทัย เดิมเป็นปราสาทหินทราย ก่อบนฐานศิลาแลงองค์เดี่ยวโดดๆ ฐานสี่เหลี่ยมขนาด 4 x 4 เมตร มีช่องทางเข้า 4 ด้าน ต่อมาหินพังหรือถูกรื้อลงมา มีผู้นำหินมาเรียงขึ้นมาใหม่ แต่ไม่ตรงตามรูปแบบเดิม ในสมัยรัตนโกสินทร์ ตระกูลสิงห์เสนีย์ได้ประดิษฐานพระพุทธรูปจำลองไว้ในองค์ปราสาท แล้วสร้างมณฑปครอบทับ ปราสาทเขากระโดงถูกประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติในราชกิจจานุเบกษาเล่มที่ 52 ตอนที่ 75 วันที่ 8 มีนาคม 2518 ขอบเขตโบราณสถาน 1 งาน 60 ตารางวา

พระสุภัทรบพิตร เป็นพระพุทธรูปองค์ใหญ่ประดิษฐานอยู่บนเขากระโดง เป็นพระพุทธรูปก่ออิฐฉาบปูนขนาดใหญ่ หน้าตักกว้าง 12 เมตร ฐานยาว 14 เมตร หันหน้าไปทางทิศเหนือ สร้างขึ้นเมื่อปีพ.ศ. 2512 โดยผู้มีจิตศรัทธาและเลื่อมใสในความศรัทธาและโครงการต่างๆ ของหลวงพ่อบุญมา ปัญญาโชโต อดีตเจ้าอาวาสวัดเขากระโดง พร้อมทั้งได้จัดสร้างบันไดนาคราชขึ้นลงเขากระโดง ซึ่งมีทั้งหมด 297 ขั้น

ปากปล่องภูเขาไฟเขากระโดง ปากปล่องภูเขาไฟเขากระโดงอยู่ในเขตบ้านเขากระโดง (กลุ่มบ้านชันน้ำชัน) ตำบลเสม็ด อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ มีอายุประมาณ 3 แสนถึง 9 แสนปี สูงจากระดับน้ำทะเล 265 เมตร ซากปากปล่องเป็นรูปพระจันทร์ครึ่งซีก ยอดเนินเขาเป็นขอบปล่องด้านทิศใต้เรียกว่า เขาใหญ่ ส่วนยอดเนินเป็นขอบปล่องด้านทิศเหนือเรียกว่า เขาน้อย หรือเขากระโดง ส่วนบริเวณที่เป็นขอบปล่องปะทุคือ บริเวณที่เป็นหุบเขา ปัจจุบันมีสภาพเป็นสระน้ำ เป็นซากภูเขาไฟที่ยังคงสภาพดีและมีอายุน้อยที่สุดในประเทศไทย

อ่างเก็บน้ำเขากระโดง (อ่างเก็บน้ำวุฒิสวัสดิ์) อยู่ด้านเหนือของภูเขากระโดง บริเวณหน้าที่ทำการวนอุทยานเขากระโดง เนื้อที่ประมาณ 40 ไร่ เป็นแหล่งอาศัยของเหล่านกน้ำประจำถิ่นและอพยพหนีหนาว รอบอ่างจะอุดมไปด้วยพันธุ์ไม้เต็ง-รัง นานาชนิด จุดนั่งชมวิวเหมาะสำหรับเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ ทางเดินที่พักร่มและศึกษาธรรมชาติ จากจุดนี้หากมองขึ้นไปบนยอดเขากระโดงจะมองเห็นองค์พระสุภัทรบพิตร

ภาพที่ 19 ปราสาทเขกระโดงและรอยพระพุทธรูปจำลอง

ด้านเศรษฐกิจและสังคม

พื้นที่ตั้งของวนอุทยานเขกระโดง อยู่ในเขตอำเภอเมืองบุรีรัมย์ ซึ่งจากการรวบรวมข้อมูลในเขตอำเภอเมืองบุรีรัมย์ มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น รวม 181,133 คน แบ่งเป็นประชากร ชาย จำนวน 91,045 คน ประชากรหญิง จำนวน 90,088 คน และมีความหนาแน่นของประชากร 252 คน ต่อตารางกิโลเมตร

สภาพเศรษฐกิจของเขตอำเภอเมืองบุรีรัมย์มีพื้นที่เกษตรกรรมทั้งสิ้น 380,799 ไร่ ครอบครัวยุทธกร จำนวน 22,072 ครอบครัว ด้านการประมง มีผู้เลี้ยงสัตว์น้ำไว้บริโภคในครัวเรือน จำนวน 2,764 ราย มีผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำเพื่อจำหน่าย จำนวน 10 ราย มีแหล่งน้ำ จำนวน 375 แห่ง มีโรงงานอุตสาหกรรมที่ได้รับอนุญาตดำเนินการและประกอบการ จำนวน 75 แห่ง

สภาพสังคมและความเป็นอยู่ของประชากรในเขตอำเภอเมืองบุรีรัมย์ มีหลากหลายอาชีพ ขึ้นอยู่กับลักษณะของท้องถิ่น ขนบธรรมเนียมประเพณียังคงสืบทอดวัฒนธรรมดั้งเดิม ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น การทำนาข้าว ทำไร่อ้อย การเลี้ยงสัตว์ มีการย้ายถิ่นฐานไปทำงานต่างจังหวัดหลังจากฤดูทำนา

ความสอดคล้องของยุทธศาสตร์

นโยบาย แผนงาน และโครงการที่เกี่ยวข้องทั้งในระดับชาติ และระดับท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการวนอุทยานเขากระโดง จังหวัดบุรีรัมย์ ได้แก่

1. นโยบายด้านการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของรัฐบาล ปัจจุบัน ตามที่ได้แถลงต่อรัฐสภา เมื่อวันที่ 23 มีนาคม 2548 คือ มุ่งเน้นการส่งเสริมและเร่งฟื้นฟูความสมบูรณ์ของดินและน้ำสู่ธรรมชาติแก้ไขปัญหาคความเสื่อมโทรมและมลภาวะเพื่อคืนสภาพแวดล้อมที่ดีให้กับคนไทย เนื่องด้วยทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศเป็นปัจจัยที่สำคัญในการพัฒนาประเทศ ซึ่งต้องมีความสมดุลในการใช้ การอนุรักษ์ และการทดแทน อย่างเหมาะสม เพื่อรักษาทรัพยากรของประเทศที่มีค่านี้ให้เป็นสมบัติของคนในรุ่นต่อไป

2. นโยบายป่าไม้แห่งชาติ มีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อกำหนดหลักเกณฑ์และนโยบายเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารงานป่าไม้ เพื่อให้การจัดการและพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ สามารถกระทำโดยต่อเนื่องในระยะยาวและประสานสอดคล้องกับการพัฒนาธรรมชาติชนิดอื่น และเพื่อให้ส่วนราชการและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องได้มีความเข้าใจร่วมกัน และถือเป็นแนวทางปฏิบัติ อันจะทำให้การพัฒนาป่าไม้เป็นไปอย่างราบรื่นและบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

3. นโยบายเกี่ยวกับการบริหารจัดการวนอุทยาน

นโยบายกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (ใช้สำหรับปีงบประมาณ พ.ศ. 2548-2551) กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับสงวน อนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การจัดการการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนและราชการอื่นตามที่มีกฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หรือส่วนราชการที่สังกัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จากภารกิจที่ได้รับมอบหมาย กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงได้กำหนดนโยบายการดำเนินงานไว้อย่างชัดเจนที่จะดำเนินการให้ทรัพยากรธรรมชาติที่หลากหลายของประเทศได้อยู่คู่กับสังคมไทยตลอดไป รวมทั้งประชาชนได้มีการดำรงชีวิตอยู่อย่างมีความสุขภายใต้คุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดี

นโยบายระดับกรม กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช มีภารกิจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ ส่งเสริม และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ สัตว์ป่า และพันธุ์พืชในเขตพื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์ โดยการควบคุมป้องกันพื้นที่ป่าอนุรักษ์เดิมที่มีอยู่ และฟื้นฟูป่าเสื่อมโทรมให้กลับสมบูรณ์ด้วย กลยุทธ์การส่งเสริม กระตุ้น และปลูกจิตสำนึกให้ชุมชนมีความรู้สึกรักหวงแหน และการมีส่วนร่วมในการดูแลทรัพยากรท้องถิ่นเพื่อเป็นการรักษาสมดุลของระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนความหลากหลายทางชีวภาพ สำหรับเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า แหล่งอาหาร แหล่งนันทนาการและการท่องเที่ยวทางธรรมชาติของประชาชน

4. นโยบายด้านการท่องเที่ยว มีกลยุทธ์หลัก ได้แก่ การพัฒนาฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวเดิมและแหล่งท่องเที่ยวใหม่ ให้มีคุณภาพ พร้อมทั้งส่งเสริมกิจกรรมใหม่ ๆ เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มแก่สินค้าการท่องเที่ยวและบริการด้านการท่องเที่ยว ดำเนินมาตรการเชิงรุกในการรักษาตลาดเดิม และสร้างตลาดใหม่ พัฒนา ยกระดับมาตรฐานการให้บริการและปัจจัยสนับสนุนการท่องเที่ยวทั้งในด้านบุคลากร โครงสร้างพื้นฐานและความปลอดภัย สร้างเครือข่าย เพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรทางการท่องเที่ยว โดยให้ภาคเอกชน ชุมชนท้องถิ่น และสถาบันการศึกษา ได้มีส่วนร่วมในการรักษาทรัพยากรทางการท่องเที่ยว และส่งเสริมให้คนไทยท่องเที่ยวในประเทศโดยการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและบริการที่มีคุณภาพและตรงตามความต้องการของคนไทย

5. นโยบายและแผนการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ มีความมุ่งหมายที่จะให้มีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมของประเทศให้เกื้อกูลและไม่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม โดยจะส่งผลให้การพัฒนาประเทศเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน และเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของประชาชน

6. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549) ได้ให้ความสำคัญกับการปรับปรุงการจัดการให้เกิดสมดุลระหว่างการใช้ประโยชน์กับการอนุรักษ์ฟื้นฟู ส่งเสริมการนำทรัพยากรไปใช้ประโยชน์ในระดับที่ยั่งยืน เพื่อช่วยแก้ปัญหาเศรษฐกิจของประเทศ สนับสนุนให้เกิดการพัฒนาที่พึ่งตนเองได้ ยกระดับคุณภาพชีวิตของคนไทยและสร้างภูมิคุ้มกันให้กับชุมชนและประเทศ รวมทั้งเป็นรากฐานที่แข็งแกร่งของการพัฒนาประเทศ โดยเน้นการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคม มุ่งเน้นประสิทธิภาพการกำกับควบคุมที่มีประสิทธิผล มีความโปร่งใส สุจริต ตลอดจนมีการศึกษาวิจัยที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างแท้จริง

7. แผนยุทธศาสตร์การจัดการพื้นที่ป่าไม้ของชาติแบบบูรณาการ (พ.ศ.2547-2556) ในการบริหารจัดการพื้นที่ป่า ประกอบด้วยแนวทางการจัดการ ดังนี้คือ การพัฒนาองค์ความรู้ เพื่อการสงวนอนุรักษ์ ฟื้นฟูทรัพยากรและใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าไม้ โดยให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วม การเพิ่มประสิทธิภาพในการป้องกันและดูแลรักษาพื้นที่ป่าไม้ การฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ให้ดำรงไว้ซึ่งความสมดุล การใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืน การสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ

8. แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบราชการไทย (พ.ศ.2546-2550) เป้าประสงค์หลักหรือผลลัพธ์สุดท้ายที่พึงประสงค์ของการพัฒนาระบบราชการไทย มี 4 ประการ คือ (1) พัฒนาคุณภาพการให้บริการประชาชนที่ดีขึ้น (2) ปรับบทบาท ภารกิจ และขนาดให้มีความเหมาะสม ซึ่งรวมถึงการลดจำนวนข้าราชการลง อย่างน้อย ร้อยละ 10 และ/หรือเพิ่มความสามารถของกำลังคน

ให้ได้ในระดับเดียวกัน (3) ยกกระดับขีดความสามารถและมาตรฐานการทำงานให้อยู่ในระดับสูง และเทียบเท่าเกณฑ์สากล และ (4) ตอบสนองต่อการบริหารปกครองในระบอบประชาธิปไตย

9. แนวทางการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตามข้อเสนอของกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประกอบไปด้วย 5 ภารกิจหลัก ได้แก่ การบริหารจัดการซึ่งจะต้องมีนโยบายและแผนที่บูรณาการเชิงพื้นที่ เป็นกรอบในการดำเนินงาน โดยให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ตั้งแต่การกำหนดนโยบายและร่วมดำเนินการ การวิจัยและพัฒนาให้มีการวิจัยและพัฒนาวิธีการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การสงวนและอนุรักษ์ให้มีการดำเนินการสงวนและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพ รวมทั้งกำหนดมาตรการในการใช้ประโยชน์และมาตรฐานคุณภาพสิ่งแวดล้อมในการบริหารจัดการและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ การกำกับดูแล ต้องให้มีการกำกับดูแลและตรวจสอบการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและ การฟื้นฟู คือ ให้มีการดำเนินการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรมให้กลับสู่สภาพธรรมชาติ

10. นโยบายและโครงการในระดับพื้นที่

ยุทธศาสตร์ของกลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง(กลุ่มที่ 7.1 จังหวัด นครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์ สุรินทร์) กลุ่มชัชวรมัน ซึ่งมีวิสัยทัศน์ของกลุ่มจังหวัด ดังนี้ “ประตูอีสานสู่สากล”

ยุทธศาสตร์ของจังหวัดบุรีรัมย์

“เป็นสังคมเกษตรที่มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีบ้านเมืองน่าอยู่ และเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวทางอารยธรรมขอม” ซึ่งมีประเด็นยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยว ได้กำหนดแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว พัฒนาเครือข่ายการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวและการพัฒนาสินค้าและบริการการท่องเที่ยว

เป้าประสงค์การพัฒนา จังหวัดบุรีรัมย์ ประเด็นยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยว

ยุทธศาสตร์	เป้าประสงค์
1. การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว	1. สร้างรายได้ให้กับประชาชนเพิ่มขึ้น
2. พัฒนาเครือข่ายการเชื่อมโยงการท่องเที่ยว	2. พัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว/กิจกรรมให้มีคุณภาพเพิ่มขึ้น
3. พัฒนาศักยภาพและบริการการท่องเที่ยว	3. เพิ่มบริการและกิจกรรมการท่องเที่ยว
4. พัฒนาศักยภาพและบริการการท่องเที่ยว	4. พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกบริการ
5. พัฒนาศักยภาพและบริการการท่องเที่ยว	5. ท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมท่องเที่ยว

การจำแนกเขตการจัดการวนอุทยานเขาระโดง

1. เขตบริการ เป็นเขตที่มีประชาชนเข้ามาใช้ประโยชน์อย่างหนาแน่น (รวมทั้งเจ้าหน้าที่ของวนอุทยานด้วย) เขตนี้โดยปกติมีเนื้อที่น้อย เมื่อเปรียบเทียบกับเนื้อที่ทั้งหมดของวนอุทยาน และมักมีสิ่งอำนวยความสะดวกประเภทต่าง ๆ มาก เช่น ลานจอดรถ ป้ายขนาดใหญ่ แผนที่รวมถนน ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว รวมถึงก่อสร้างขนาดใหญ่ ร้านค้าจำหน่ายสิ่งของที่จำเป็นและของที่ระลึก ที่พักรวมสำหรับคนจำนวนมาก สิ่งอำนวยความสะดวกและที่พักแรม สำนักงาน และที่พักอาศัยของเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานอยู่ในเขตวนอุทยาน ได้แก่ บริเวณที่จัดไว้เพื่อรองรับการพัฒนาสิ่งก่อสร้างและที่มีอยู่แล้วในปัจจุบัน ได้แก่ บริเวณเชิงเขาระโดง สวนสาธารณะเขาระโดง ริมอ่างเก็บน้ำวุฒิสวัสดิ์

2. เขตันทนาการกลางแจ้ง เขตนี้จัดไว้บริเวณที่อยู่ใกล้เคียงกับเขตบริการเพื่อให้ง่ายต่อการเข้าถึง โดยมีความมุ่งหมายที่จะให้ประชาชนที่มุ่งเข้ามาในวนอุทยานได้เห็น และเข้าใจซาบซึ้งในระบบของธรรมชาติ ในเขตนี้มีสิ่งอำนวยความสะดวกประเภทต่าง ๆ คือ ถนนแบบทางเดียววนกลับมาที่จุดเริ่มต้น ทางเดินศึกษาธรรมชาติที่พักรวมแบบง่าย ๆ สำหรับกลุ่มคนจำนวนน้อยที่พักรวมวิว จุดชมทิวทัศน์ รวมถึงการตัดสายต้นไม้เพื่อให้เห็นทิวทัศน์ชัดเจน ได้แก่ บริเวณปากปล่องภูเขาไฟ องค์พระสุภัทรบพิตร อ่างเก็บน้ำวุฒิสวัสดิ์

3. เขตป่าเปลี่ยว เป็นเขตที่มีสภาพธรรมชาติสำคัญควรแก่การอนุรักษ์มีทรัพยากรธรรมชาติทุกประเภทที่อำนวยความสะดวกหรือสิ่งสำคัญในวนอุทยานคงอยู่ตลอดไป ได้แก่ บริเวณด้านตะวันออกของพื้นที่ติดต่อกับป่าสาธารณะโคกเขาระโดง

4. เขตกิจกรรมพิเศษ เขตนี้จำแนกไว้เพื่อรองรับกิจกรรมบางอย่างซึ่งขัดต่อหลักการวนอุทยานอย่างรุนแรง แต่ไม่สามารถขัดขวางหรือขจัดออกจากพื้นที่ได้ เป็นกิจกรรมที่ดำเนินงานโดยหน่วยงานหรือบุคคลที่มีใช้วนอุทยาน ได้แก่ บริเวณยอดเขาใหญ่เป็นที่ตั้งของสถานีถ่ายทอดสัญญาณวิทยุโทรทัศน์ช่อง 5 และช่อง 7

แผนยุทธศาสตร์ในการจัดการวนอุทยานเขาระโดง

วิสัยทัศน์

“วนอุทยานเขาระโดงจะเป็นแหล่งอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยว ศึกษาวิจัย เกี่ยวกับภูเขาไฟ และเป็นแหล่งส่งเสริม สนับสนุน การอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น โดยความร่วมมือร่วมใจของชุมชน”

พันธกิจ

1. สงวนอนุรักษ์และฟื้นฟูระบบนิเวศน์และทรัพยากรธรรมชาติ
2. ส่งเสริมและสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
3. ส่งเสริมการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น
4. ส่งเสริมสนับสนุนให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการพื้นที่

ยุทธศาสตร์ กลยุทธ์และตัวชี้วัด

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การคุ้มครองระบบนิเวศและความหลากหลายชีวภาพ โดยมีปัจจัยสู่ความสำเร็จ ดังนี้

1. ทรัพยากรธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม ในวนอุทยานได้รับการคุ้มครองและดูแลรักษาบริหารจัดการและฟื้นฟู

2. มีพันธมิตร และความร่วมมือในการดูแลรักษาทรัพยากรในวนอุทยาน

กลยุทธ์และตัวชี้วัดความสำเร็จ

1. พื้นที่ป่าในวนอุทยานไม่ลดลง และได้รับการฟื้นฟูเพิ่มขึ้น
2. จำนวนและชนิดพันธุ์พืชและสัตว์ป่า ที่มีความสำคัญต่อระบบนิเวศไม่ลดลง
3. การบุกรุกพื้นที่ และการลักลอบล่า / จับสัตว์ป่า และตัดไม้ในวนอุทยานลดลง
4. แหล่งประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ซากดึกดำบรรพ์ ไม่เสื่อมโทรม และได้รับการบริหารจัดการที่ดี
5. กลุ่มและแนวร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของวนอุทยานเพิ่มขึ้น

ยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยมีปัจจัยสู่ความสำเร็จ ดังนี้

1. สิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวในวนอุทยานมีคุณภาพ
2. การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว กิจกรรมนันทนาการ และการให้บริการในวนอุทยานสอดคล้องกับศักยภาพและทรัพยากรของพื้นที่รวมทั้งความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว

3. การมีส่วนร่วมของภาคเอกชนและท้องถิ่นในการให้บริการท่องเที่ยวในวนอุทยาน

4. การบริการสื่อความหมาย และธรรมชาติศึกษาของวนอุทยานเป็นไปตามมาตรฐานและได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยว

กลยุทธ์และตัวชี้วัดความสำเร็จ

1. แหล่งท่องเที่ยวในวนอุทยานมีคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามมาตรฐาน และได้รับการพัฒนาตามศักยภาพของพื้นที่เพิ่มขึ้น
 2. นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจในระบบ การบริการการพักผ่อน กิจกรรมท่องเที่ยว และนันทนาการ และระบบสื่อความหมายเพิ่มขึ้น
 3. กิจกรรมและบริการท่องเที่ยวในวนอุทยาน มีภาคเอกชนและท้องถิ่นร่วมลงทุน และให้บริการเพิ่มขึ้น
 4. แหล่งท่องเที่ยวมีการควบคุมปริมาณนักท่องเที่ยวตามขีดความสามารถของพื้นที่เพิ่มมากขึ้น
 5. แหล่งท่องเที่ยว มีระบบป้าย และระบบสื่อความหมายตามมาตรฐานเพิ่มขึ้น
- ยุทธศาสตร์ที่ 3 การวิจัยด้านวิชาการเป็นเครื่องมือสำคัญในการบริหารจัดการ โดยมีปัจจัยสู่ความสำเร็จ ดังนี้
1. ระบบฐานข้อมูลทรัพยากรพื้นฐานสนับสนุนการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติ
 2. ความร่วมมือด้านการวิจัย ด้านวิชาการ ระหว่างสถาบัน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
 3. การเผยแพร่และใช้ประโยชน์ผลงานวิจัยด้านวิชาการ

กลยุทธ์และตัวชี้วัดความสำเร็จ

1. ระบบฐานข้อมูลสารสนเทศทางภูมิศาสตร์(GIS) และระบบฐานข้อมูลสารสนเทศ (MIS) ของวนอุทยานมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น
 2. วนอุทยาน ใช้ระบบฐานข้อมูลในการบริหารจัดการวนอุทยานเพิ่มขึ้น
 3. หน่วยงานภาครัฐ เอกชน ท้องถิ่น และสถาบันการศึกษาและวิชาการ ที่ร่วมมือในการแลกเปลี่ยนข้อมูล และวิจัยด้านวิชาการในวนอุทยานเพิ่มขึ้น
 4. ผลงานวิจัยด้านวิชาการ ที่นำมาใช้ประโยชน์ในการบริหารจัดการวนอุทยานเพิ่มขึ้น
 5. ผลงานวิจัยด้านวิชาการในวนอุทยาน ได้รับการเผยแพร่สู่สาธารณะเพิ่มขึ้น
- ยุทธศาสตร์ที่ 4 บริหารจัดการวนอุทยานให้ได้มาตรฐานสากล โดยมีปัจจัยสู่ความสำเร็จ ดังนี้
1. โครงสร้างการบริหารงาน กฎหมาย และระเบียบ สอดคล้องกับภารกิจการบริหารจัดการวนอุทยานทุกด้าน สนับสนุนการบูรณาการระดับพื้นที่
 2. บุคลากรของวนอุทยานมีศักยภาพ ความรู้และทักษะสูง และมีแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน

3. วนอุทยานมีแผนและแนวทางการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบชัดเจน และสอดคล้องกับศักยภาพทรัพยากรและการใช้ประโยชน์ รวมทั้งมีระบบการติดตามและประเมินผลสัมฤทธิ์ที่มีประสิทธิภาพ

4. คุณภาพชีวิต และความร่วมมือของประชาชน และชุมชนท้องถิ่น
กลยุทธ์และตัวชี้วัดความสำเร็จ

1. โครงสร้างการบริหาร ได้รับการปรับปรุงให้สอดคล้องกับภารกิจที่รับผิดชอบ และการบูรณาการระดับพื้นที่เพิ่มมากขึ้น

2. กฎหมาย และระเบียบ ได้รับการปรับปรุงให้ครอบคลุมกับการบริหารจัดการวนอุทยานทุกด้าน

3. บุคลากรของวนอุทยานมีศักยภาพ ความรู้ และทักษะที่เหมาะสมและมีแรงจูงใจในการปฏิบัติงานเพิ่มขึ้น

4. ประชาชน และชุมชนท้องถิ่นที่อยู่ในและโดยรอบวนอุทยาน มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

5. วนอุทยานได้รับการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ โดยมีแนวทางการบริหารจัดการ และแผนการจัดการพื้นที่เพิ่มขึ้น

6. มาตรการและกิจกรรมตามแผนการจัดการพื้นที่ได้รับการสนับสนุนและปฏิบัติเพิ่มขึ้น

7. ระบบการติดตามและประเมินผลสัมฤทธิ์ ได้รับการนำไปปฏิบัติอย่างจริงจัง

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ - สกุล	นางสาวเฉอมา ปัญญาพิชญ์
ที่อยู่	25 ถนนอิสาน ต.ในเมือง อ.เมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์
ที่ทำงาน	สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 1 เลขที่ 50 ถนนอิสาน ตำบลในเมือง อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2527	การศึกษาปริญญาครุศาสตรบัณฑิต (ค.บ) วิชาเอกการประถมศึกษา วิทยาลัยครูบุรีรัมย์
พ.ศ. 2552	ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (ศษ.ม.) สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
ประวัติการทำงาน	
พ.ศ. 2528	อาจารย์ 1 ระดับ 3 โรงเรียนบ้านสวายสอไกรปัญญาณุเคราะห์ สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอกระสัง สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดบุรีรัมย์
พ.ศ. 2541	อาจารย์ 2 ระดับ 6 ช่วยราชการงานประจำสัมพันธ์ ฝ่ายบริหารงานทั่วไป สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดบุรีรัมย์ นักประชาสัมพันธ์ 5 ฝ่ายบริหารงานทั่วไป สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดบุรีรัมย์
พ.ศ.2545	นักประชาสัมพันธ์ 6 ฝ่ายบริการการศึกษา สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดบุรีรัมย์
ปัจจุบัน	นักวิเคราะห์นโยบายและแผนชำนาญการ หัวหน้ากลุ่มงานติดตาม ประเมินผลและรายงาน กลุ่มนโยบายและแผน สำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษามหาสารคาม เขต 1